T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞININ YÜKSELİŞİ

Anıl NALKIRAN
1108229253

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ EMRE KALAY

EDİRNE 2022

Tezin Adı: Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'de Amerikan Karşıtlığının Yükselişi

Hazırlayan: Anıl NALKIRAN

ÖZET

Günümüz dünyasında Türkiye'nin halen aktif olarak temas, iş birliği ve dayanışma içinde olduğu ve yakın ilişkileri Osmanlı Devleti dönemine kadar uzanan müttefiki Amerika Bileşik Devletleri ile münasebetlerde zaman zaman gerginlikler ve sıkıntılar yaşanmaktadır. Hem ilişkiler tarihinde hem de hâlihazırda belirli dönemlerde çeşitli vesilelerle ittifakın kuvvetlendiği gözlenirken, kimi zaman da çıkan krizler ve problemler sebebi ile ilişkiler zedelenmektedir. Bu krizler ve problemler, Türkiye'de kamuoyu tarafından dönem dönem farklı reaksiyonların gösterilmesine yol açmaktadır. Bu reaksiyonların çeşitli dönemlerde ve farklı kesimler tarafından kısmen tutarsızlık gösteriyor olması elbette bir takım değişkenlere yorulabilmektedir.

Birçok alanda işbirliği ve karşılıklı dayanışma içinde olan Türkiye ve Amerika'nın ikili ilişkilerinin seyri, Türkiye açısından oldukça büyük önem arz etmektedir, zira bu ilişkilerde yaşanan aksaklıklar ve sorunlar, Türkiye'nin özellikle dış politikası olmak üzere, ekonomik ve askeri politikaları, ticari politikaları, sosyal politikaları ve iç politikaları bağlamında olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Bunların yanı sıra Amerika ile ilişkiler Türkiye'deki siyaseti de ikiye bölmüştür. Bir kesim Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye için ezeli ve ebedi bir dost ile kadim bir müttefik olduğunu savunarak bu ittifakı sağlamlaştırmak üzere politikalar formüle etme çabasındayken, diğer bir kesim ise ABD'yi faşist, baskıcı, çıkarcı ve ülkelerin iç işlerine müdahaleci bir siyaset yürütmek ile suçlayarak kati suretle ABD'den bağımsız politikalar yürütmenin gerekliliğini savunmaktadır.

Bu şartlar altında ve çeşitli görüşler çerçevesinde farklı bakış açılarının doğru ve yanlış yönlerini tespit etmek ancak tecrübe ve bilimle, tarihten ders almakla mümkün olabilir. Bu bağlamda, bu çalışma Türk-Amerikan ilişkilerinin en yoğun seyrettiği Soğuk Savaş dönemi süresince Türkiye'de Amerikan karşıtlığına yol açan

sorun ve krizleri analiz ederek ve bu sayede Türkiye'de dönem dönem tırmanışa geçen Amerikan karşıtlığını yani diğer bir değişle anti-Amerikanizmi ağırlıklı olarak basın-yayın araçları ve Meclis tutanakları aracılığı ile analiz ederek, Türk-Amerikan ilişkilerine ışık tutmayı ve bu ittifakın Türkiye için olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu sayede Amerika Birleşik Devletleri ile olan ittifaka günümüzde ve gelecekte nasıl yaklaşılmasının Türkiye açısından daha verimli politikalar üretmeye yardımcı olacağı açısından fikir vermeyi amaçlamaktadır. Son olarak da bu çalışma ile Türkiye'deki farklı politik kesimlerin bu karşıtlığa dair duruşlarının belirginleştirilmesine ve hangi kesim ya da kesimlerin Amerikan karşıtlığından güç aldığının ortaya konulmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Karşıtlığı, Anti-Amerikanizm, Anti-Amerikancılık, Türk-Amerikan İlişkileri, Soğuk Savaş.

Title of Thesis: The Rise of Anti-Americanism in Turkey in the course of The Cold War Era

Prepared by: Anıl NALKIRAN

ABSTRACT

In today's world, tensions and difficulties are experienced at times in relations with its ally, the United States of America, with which Turkey is still in active contact, cooperation and solidarity and whose close relations date back to the Ottoman Empire. While it has been observed that the alliance has been strengthened on various occasions both in the history of relations and currently in certain periods, relations are sometimes damaged due to crises and problems. These crises and problems cause different reactions among the public in Turkey from time to time. The fact that these reactions are partially inconsistent in different periods and in different sections of society can of course be attributed to a number of variables.

The course of bilateral relations between Turkey and the United States, which are in cooperation and mutual solidarity in many fields, is of great importance for Turkey, because the disruptions and problems experienced in these relations have negative consequences in terms of Turkey's economic and military policies, commercial policies, domestic policies and especially foreign policies.

In addition; relations with America have divided politics in Turkey into two. While one part argues that the United States of America is an eternal friend and an ancient ally for Turkey, and tries to formulate policies to strengthen this alliance, the other supports that the USA carries out a fascist, oppressive, self-interested and interventionist policy in the domestic affairs of the countries so strictly defends the necessity of implementing policies independent from the USA.

Determining the right and wrong aspects of different perspectives under these conditions and various views can only be possible with experience, science and by

learning lessons from history. In this respect, this study analyzes the problems and crises that led to anti-Americanism in Turkey during the Cold War period, when Turkish-American relations were at their peak, and by this means, the anti-Americanism which has been on the rise in Turkey from time to time, has been especially discussed. It aims to shed light on Turkish-American relations and to reveal the positive and negative aspects of this alliance for Turkey by analyzing it through media and parliamentary records. In this way, it aims to give an idea about what sort of an approach to the present alliance with the United States of America will help produce more efficient policies for Turkey in the future. Ultimately, through this study, it will be tried to clarify the attitudes of different political groups in Turkey towards this opposition and to reveal which section or sections of society gain strength from anti-Americanism.

Key Words: Anti-Americanism, Turkey-US Relations, Cold War.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada günümüz Türk-Amerikan ilişkilerine ışık tutması amacı ile bu ilişkilerin tarihi irdelenmektedir. Bugünün politikalarının doğru bir şekilde belirlenmesi ve karar alma mekanizmasının sağlıklı işlemesi için bu ilişkilerin ve ittifakın dününü bilip, geçmişten ders çıkarmak elzemdir. Bu ittifakın bugüne kadar Türkiye'ye neler kazandırıp neler kaybettirdiğini analiz etmek ve bu tecrübelerden siyasi anlamda faydalanmak, eski hataların tekrarlanmamasına ve eskilerin eksikliklerinin yeni politikalarda tamamlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu hususların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve ilişkilerin seyrine hangi unsurların yön verdiğinin görülebilmesi için Türk-Amerikan ilişkilerinin en yoğun yaşandığı Soğuk Savaş Dönemi, başlıca olayları ile anti-Amerikanizm bağlamında irdelenecektir. Karşıtlığı en çok tırmandıran, ilişkilerdeki altı ayrı kriz çerçevesinde kamuoyundan yükselen tepkiler, basına yansıdığı hali ile birlikte bu tezde yer bulacaktır.

Doktora eğitimime başladığım günden itibaren ve özellikle de tez çalışmalarımı yürüttüğüm dönemde benimle yakından ilgilenen ve üzerimde büyük emekleri olan; Türkiye'deki Amerikan Karşıtlığı, Soğuk Savaş Dönemi ve Türk-Amerikan İlişkileri konularında ve diğer çalışma alanlarımda beni aydınlatan ve çalışmamalarıma ışık tutan sevgili Danışman Hocalarım saygıdeğer Prof. Dr. Sibel TURAN'a ve saygıdeğer Dr. Öğretim Üyesi Emre KALAY'a şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca üzerimde kıymetli emekleri olan değerli öğretim üyeleri Sayın Prof. Dr. M. Nail ALKAN'a, Doç. Dr. Sibel KAVUNCU'ya, Dr. Öğretim Üyesi Deniz EROĞLU'ya, Dr. Öğretim Üyesi Sumru KALELİ'ye tarafıma sağladıkları akademik rehberlik ve destek sebebiyle kalbi teşekkürlerimi sunarım. Meşakkatli çalışma sürecimde desteklerini esirgemeyen değerli hocam, meslektaşım ve yoldaşım Doç. Dr. Latif PINAR'a, kıymetli annem Sevil NALKIRAN'a, değerli babam Rafi NALKIRAN'a ve sevgili ablam Duygu NALKIRAN'a çalışma sürecimde her daim yanımda oldukları için minnetlerimi ifade ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT III

ÖNSÖZ V

İÇİNDEKİLER VI

Amaç, Soru ve Hipotez IX

Önem IX

Analitik Yapı XI

Yöntem XII

Kapsam XII

TABLOLAR XIV

KISALTMALAR XVI

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ'NİN TARİHSEL KÖKLERİ 5

1.1. İlişkilerin Başlangıcı ve Niteliği 5

1.2. Osmanlı İmparatorluğu-ABD İlişkileri 7

1.3. Cumhuriyet Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri 9

1.3.2. Truman Doktrini ve Marshall Planı 14

1.3.3. Adnan Menderes Hükümetleri Dönemi İlişkileri 18

1.3.3. Küba Füze Krizi 25

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞINA ETKİ EDEN GELİŞMELER 27

2.1. Türkiye'nin NATO Üyeliği 27

2.1.1 NATO'ya Girmenin Türkiye Açısından Önemi 27

2.1.2. Türkiye'nin NATO Yolunda Karşısına Çıkan Engeller..... 28

2.1.3. Kore Savaşı'nın Patlak Vermesi ve Türkiye'nin Savaşa Katılması..... 29

2.1.4. Soğuk Savaş Nizamı ve NATO 31

2.1.5. NATO Perspektifinden Türkiye..... 34

2.2. Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye Gelişi..... 35

2.3. Johnson Mektubu..... 41

2.4. Kıbrıs Barış Harekâtı 45

2.5. Haşhaş Krizi..... 47

2.6. 1980 Askeri Darbesi 51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE OLAYLARLA TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞININ YÜKSELİŞİ..... 57

3.1. Sol'un Amerikan Karşıtlığı Tanımı ve Sebepleri 59

3.2. Amerikan Barış Gönüllüleri'ne Tepkiler..... 63

3.2.1. Basında Amerikan Barış Gönüllüleri'ne Tepkiler 64

3.2.2. Barış Gönüllüleri Örgütünün Türkiye'den Ayrılışı 74

3.3. 6. Filo Olayları..... 79

3.4. Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü..... 85

3.5. Komer'in Arabasının Yakılması..... 86

3.6. Kanlı Pazar..... 89

3.7. Kıbrıs Sorunu ve Soldaki Baskının Artması,..... 91

Anti-demokratikleşme 91

3.8. NATO'ya Tepkiler..... 92

3.9. Haşhaş Ekimi Yasaklarına Tepkiler 99

3.10. Çeşitli Diğer Olaylarla Amerikan Karşıtlığı 100

SONUÇ 103

EKLER 109

KAYNAKÇA 119

Amaç, Soru ve Hipotez

Bu çalışma Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının temellerinin Soğuk Savaş dönemine dayanıp dayanmadığının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sorusu, Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen kırılma noktalarının Türkiye'deki Amerikan karşıtlığına ne yönde ve ne ölçüde etki ettiğidir. Çalışmanın hipotezi ise söz konusu dönemde yaşanan bu olayların Türkiye'deki Amerikan karşıtlığına önemli ölçüde etki ettiği ve söz konusu karşıtlığı tırmandırdığı şeklindedir. Çalışmaya yöne verecek olan bu olaylar ise; Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesidir.

Önem

Osmanlı dönemine kadar uzanan Türk-Amerikan ilişkileri, tarihi boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Uluslararası sistemdeki dengelerin değişmesi ile Türkiye, tarihin belirli dönemlerde Amerika'ya yakınlaşmış hatta Amerika ile sıkı müttefik haline gelmiş, bazı dönemlerde ise dengelerin tersine dönmesi ve çıkarların çatışması sebebiyle Amerika ile karşı karşıya gelmiştir.[1] İlişkilerdeki bu dönüşümleri belirleyen tarihsel süreç içerisinde bir takım önemli kırılma noktaları olduğu söylenebilir. Dünyada ve özellikle Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan belli başlı olaylar, ilişkilerin yanı sıra Türk kamuoyunun ve özellikle de Türkiye'deki mevcut sol kesimin davranışlarını da etkilemiştir. Zaman zaman Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı tırmanışa geçmiş, zaman zaman azalma eğilimi göstermiştir. Türk dış politikası da bu karşıtlıktan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir.

Anti-Amerikanizm olarak da isimlendirilen Amerikan karşıtlığı, özellikle 5 Haziran 1964 tarihinde yaşanan Johnson Mektubu Krizi ile en üst seviyelerine ulaşmıştır. Dönemin Amerikan Başkanının 1964 Kıbrıs Müdahalesini sert bir üslup ile

---

[1] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara Ekim 2000, s. 373-388.

eleştirdiği bu mektup[2] sebebi ile Türkiye'de Amerika'ya karşı yoğun bir antipati beslenmeye başlanmıştır. Hatta ülkede yoğun Amerikan karşıtı gösteriler yapılmıştır. Öncesinde olduğu gibi, bu tarihten sonra da kısa aralıklarla ilişkileri etkileyen önemli başka olaylar bu krizi takip etmiştir.

Soğuk Savaş dönemi, Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tetikleyen önemli hadiselerin arka arkaya yaşandığı bir dönemdir. Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesi, Soğuk Savaş döneminde Türk Amerikan ilişkilerini çıkmaza sokan ve dolayısıyla Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını yükselten başlıca dönüm noktalarıdır. Bu tezde Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de Amerikan karşıtlığının yükselişi, bu altı temel mesele üzerinden incelenecektir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de ortaya çıkan ve Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine bağlı olarak tırmanışa geçen Amerikan karşıtlığının incelenmesi, gerek Türk-Amerikan ilişkileri gerekse Türk dış politikası açısından önem arz etmektedir. Öyle ki bu süreçte Türkiye'de var olan marjinal muhalefet kendine yeterli dayanak bularak meşruiyet kazanmayı başarmıştır. Bu durum, bahsi geçen dönemin incelenmesinin önemini artıran faktörlerden bir diğeridir.

Yukarıda bahsi geçen meselelerin her biri tek tek ele alınacak ve bu olaylar kapsamında nelerin yaşandığı, yaşananların Türk-Amerikan ilişkilerine nasıl yansıdığı, Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını ne derece etkilediği, Türkiye'deki ve Amerika'daki politikacıların bu meselelerde nasıl tavır aldığı, halkın hangi kesiminin Amerikan karşıtlığına ne kadar destek verdiği, bu karşıtlığın eyleme nasıl döküldüğü hususları neden sonuç ilişkisi ışığında ve çoğunlukla kronolojik çerçevede incelenecektir. Bu incelemelerin mantığa dayandırılabilmesi ve daha iyi çözümlenebilmesi için çalışmada ön bilgi mahiyetinde Türk-Amerikan ilişkileri tarihine ayrıntı ile yer verilecektir.

---

[2] Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi Yayınlar, 2. Baskı, Ankara 2008, s. 480.

Bu konunun araştırılması Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının sebeplerini ve temellerini ortaya koyacak; günümüzde de dönem dönem artan Amerikan karşıtlığının geçmişle ilişkilendirilerek bir mantığa oturtulması, iki dönem arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin analiz edilebilmesi, bu karşıtlığın muhtemel sonuçları hakkında öngörülerde bulunulması kolaylaştırılacaktır.

Bu çalışmada bağımlı değişken Türkiye'de yükselen Amerikan karşıtlığı; bağımsız değişkenler ise Soğuk Savaş döneminde yaşanan dönüm noktası niteliğindeki olaylar olacaktır. Bu olaylar: Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesidir.

Analitik Yapı

Yukarıda belirtilen kapsamda tezin ilk bölümünde Türk-Amerikan ilişkilerinin temellerine, niteliğine, ilişkiler tarihindeki önemli dönüm noktalarına yer verilecektir. Tezin bu bölümünde; ilişkiler, sebep ve sonuç ilişkisi ışığında kronolojik olarak tartışılacaktır. Bu dönemde bu meseleleri kaleme almış olan eserlerden ve basından büyük ölçüde faydalanılmaya çalışılacaktır.

Tezin ikinci bölümünde, çalışmanın temelini oluşturan Amerikan karşıtlığı ve bu karşıtlığa etki eden olaylar, tarihi bir perspektifte, nesnel bir bakış açısı ile sunulacaktır. İlişkilere dair bahsi geçen dönüm noktası niteliğindeki her bir mesele ayrı başlık altında açıklanarak, daha net anlaşılabilmesi için bir sonraki bölüme temel teşkil edecektir.

Üçüncü bölümde ise, olaylar bazında Amerikan karşıtlığı yani diğer ismi ile anti-Amerikanizm irdelenecektir. Bu karşıtlığın hangi dönemlerde yükselişe geçtiği ve sebepleri üzerinde durulacaktır. Sebeplerinin yanı sıra bu karşıtlığa yol açan aktörler, dönemsel koşullar, ilişkiler ve tüm süreç ekonomik, askeri, siyasal ve sosyal olarak ele alınacaktır. Amerikan karşıtlığının Türkiye'de nasıl gündem oluşturduğu, ne şekilde dışa vurulduğu, tepkinin nasıl ve hangi kesimden geldiği, basında nasıl karşılık bulduğu ve sonuçları da bu bölümde ele alınacaktır. Tezin bu bölümünde ayrıca, elde

edilen veriler ve yapılan araştırma sonucunda tezin ana sorusuna ve bağlantılı sorulara cevap verilecek, Soğuk Savaş döneminde yaşanan Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesi ile Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı arasındaki ilişki ortaya konulacaktır.

Tezin sonuç kısmında, elde edilen tüm bulgular ve yapılan analizler çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkileri ile ilgili önerilerde ve öngörülerde bulunulacaktır. Tarihin tekerrür edeceği varsayılacak olduğunda bu bölümde yapılacak olan öznel değerlendirmeler Türk-Amerikan ilişkilerinin ve Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının daha iyi anlaşılması ve bundan sonraki sürece rehberlik etmesi açısından önem arz etmektedir.

Yöntem

Çalışmada literatür taraması yapılması amacıyla ulusal ve uluslararası alanda yayımlanmış kitaplara ve çeşitli süreli yayınlara başvurulmuştur. Bu doğrultuda ağırlıklı olarak birincil kaynaklara ve bunların yanı sıra da ikincil kaynaklara ulaşılmış ve bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Söz konusu dönemde yaşanan meselelere verilen tepkileri doğrudan ve tüm yansımalarıyla beraber tarafsız şekilde inceleyebilmek amacıyla dönemin gazeteleri titizlikle taranmış ve gazetelerde bu kapsamda yer alan belli başlı ayrıntılar incelenmiştir.

Kapsam

Çalışmanın zaman açısından sınırı Soğuk Savaş dönemini kapsıyor olmasıdır. Bu dönem aralığı belirlenirken Türkiye'de Amerikan karşıtlığının yükselişine sebep olduğu varsayılan önemli meselelerin ve krizlerin çalışmaya dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Bu tarihler arasında Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan tüm olayları ayrıntılı olarak incelemek mümkün olmadığından dolayı özellikle altı başlıca mesele üzerine odaklanılmıştır. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere bu meseleler: Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi,

Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesidir.

TABLOLAR

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'in ABD gezisinde Adnan Menderes ve D. Eisenhower 22

Eishenhower, Celal Bayar ve Adnan Menderes bir arada: Türkiye'de köşkteki resepsiyondan bir kare..... 24

Eisenhower'ın 6 Aralık 1959 yılındaki Türkiye gezisindeki coşkulu karşılanışı ve buna dair bir haber 25

Tablo 1: Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki Faaliyet Alanları ve Gönüllü Sayıları: 40

Tablo 2: 1963-1970 Döneminde Hindistan, Rusya, Türkiye ve Yugoslavya'da Ham Afyon İhracatı (Ton olarak)..... 49

10 Şubat 1969'da 6. Filo'nun İstanbul'a gelişi ilgili yayımlanan haberlerden biri..... 80

Saldırının ardından İTÜ Öğrenci Birliği Başkanları Harun Karadeniz ve Çetin Uygur'un, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderdiği ihtar mektubu 82

6.Filo eylemlerinden bir kare..... 83

6. Filo eyleminde denize atılan denizcilerin çıkarılma anları..... 83

***Akşam* gazetesinin Amerikan karşıtlığı eylemlerine dair haberi. 84**

6. Filo'nun İstanbul'a gelişi ile ilgili bir haber..... 84

Deniz Gezmiş'in başı çektiği "Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü"nden bir kare..... 86

6 Ocak 1969'da ODTÜ'de ABD Büyükelçişi Robert Komer'in makam arabasının, protesto eylemine karışan ODTÜ öğrencileri tarafından yakılması 87

***Cumhuriyet* gazetesi, 7 Ocak 1969 ..... 88**

***Cumhuriyet* gazetesinin "Kanlı Pazar" olayları sonrasında yaptığı haber 90**

Devrim, Yıl:1, Sayı:6, 28 Nisan 1963 98

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

A.g.e.: Adı geçen eser

A.g.m.: Adı geçen makale

BM: Birleşmiş Milletler

CARE: Cooperative for Assistance and Relief Everywhere

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

Çev.: Çeviren

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DÖB: Devrimci Öğrenci Birliği

DP: Demokrat Parti

Ed: Editör

FKF: Fikir Kulüpleri Federasyonu

DEV-GENÇ: Devrimci Gençlik

Gös.Yer.: Gösterilen yer

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

MSP: Milli Selamet Partisi

MTTB: Milli Türk Talebe Birliği

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

s.: Sayfa

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

GİRİŞ

Osmanlı dönemine kadar uzanan Türk-Amerikan ilişkileri, tarihi boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Uluslararası sistemin yapısında meydana gelen değişikliklere paralel olarak Türkiye, bazı dönemlerde Amerika'ya yakınlaşmış hatta Amerika ile müttefik haline gelmiş, bazı dönemlerde ise ulusal çıkarların çatışması sebebi ile iki ülke karşı karşıya gelmiştir[3]. İlişkilerdeki bu dönüşümleri belirleyen tarihsel süreç içerisinde bir takım önemli kırılma noktaları olduğu söylenebilir. Dünyada ve özellikle Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan belli başlı olaylar, ilişkilerin yanı sıra Türk kamuoyunun davranışlarını da etkilemiştir. Zaman zaman Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı tırmanışa geçmiş, kimi zaman azalmıştır. Türk dış politikası da şekillenme sürecinde bu karşıtlıktan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir.

Anti-Amerikanizm olarak da isimlendirilen Amerikan karşıtlığı özellikle 5 Haziran 1964 tarihinde yaşanan Johnson Mektubu Krizi ile en üst seviyelerine ulaşmıştır. Dönemin Amerikan Başkanının 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a Müdahale isteğini sert bir üslup ile eleştirdiği bu mektup[4] sebebi ile Türkiye'de Amerika'ya karşı yoğun bir antipati beslenmeye başlanmıştır. Hatta ülkede yoğun Amerikan karşıtı gösteriler yapılmıştır. Bu tarihten itibaren kısa aralıklarla ilişkileri etkileyen önemli başka olaylar da bunu takip etmiştir.

Soğuk Savaş dönemi, Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tetikleyen önemli hadiselerin ardı ardına yaşandığı bir dönemdir. Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesi, Soğuk Savaş döneminde Türk Amerikan ilişkilerini çıkmaza sokan ve dolayısıyla Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını yükselten başlıca kırılma noktalarıdır. Bu tezde Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de Amerikan karşıtlığının yükselişi, bu altı temel mesele bağlamında

---

[3] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan…,* s. 373-388.
[4] Burcu Bostanoğlu, *a.g.e.,* s. 480.

incelenecektir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de ortaya çıkan ve Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine bağlı olarak artış gösteren Amerikan karşıtlığının incelenmesi, gerek Türk-Amerikan ilişkileri ve gerekse Türk dış politikası açısından önem arz etmektedir. Öyle ki bu süreçte Türkiye'de var olan marjinal muhalefet kendine yeterli dayanak bularak meşruiyet kazanmayı başarmıştır. Bu durum, bahsi geçen dönemin incelenmesinin önemini artıran faktörlerden bir diğeridir.

Yukarıda bahsi geçen meselelerin her biri tek tek ele alınacak ve bu meseleler kapsamında nelerin yaşandığı, yaşananların Türk-Amerikan ilişkilerine nasıl yansıdığı, Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını ne derece etkilediği, Türkiye'deki ve Amerika'daki politikacıların bu meselelerde nasıl tavır aldığı, halkın hangi kesiminin Amerikan karşıtlığına ne kadar destek verdiği, bu karşıtlığın eyleme nasıl döküldüğü hususları neden sonuç ilişkisi ışığında ve çoğunlukla kronolojik çerçevede incelenecektir. Bunların mantığa dayandırılabilmesi ve daha iyi çözümlenebilmesi için çalışmada Türk-Amerikan ilişkileri tarihine de yer verilecektir.

Bu konunun araştırılması Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının sebeplerini ortaya koymak, günümüzde de dönem dönem artan Amerikan karşıtlığının geçmişle ilişkilendirilebilmek ve muhtemel sonuçları hakkında öngörülerde bulunabilmek açısından kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada bağımlı değişken Türkiye'de yükselen Amerikan karşıtlığı; bağımsız değişkenler ise Soğuk Savaş döneminde yaşanan dönüm noktası niteliğindeki olaylar olacaktır. Bu olaylar: Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesidir.

Bu çalışma Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının temellerinin Soğuk Savaş dönemine dayanıp dayanmadığının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sorusu, Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen kırılma noktalarının Türkiye'deki Amerikan karşıtlığına ne yönde ve ne ölçüde etki ettiğidir. Çalışmanın hipotezi ise söz konusu dönemde yaşanan bu

olayların Türkiye'deki Amerikan karşıtlığına önemli ölçüde etki ettiği ve söz konusu karşıtlığı tırmandırdığı şeklindedir.

Yukarıda belirtilen kapsamda tezin ilk bölümünde Türk-Amerikan ilişkilerinin temellerine, niteliğine, ilişkiler tarihindeki önemli dönüm noktalarına yer verilecektir. Tezin bu bölümünde; ilişkiler, sebep ve sonuç ilişkisi ışığında kronolojik olarak tartışılacaktır. Bu dönemde bu meseleleri kaleme almış olan eserlerden ve basından büyük ölçüde faydalanılmaya çalışılacaktır.

Tezin ikinci bölümünde, çalışmanın temelini oluşturan Amerikan karşıtlığı ve bu karşıtlığa etki eden olaylar, tarihi bir perspektifte, nesnel bir bakış açısı ile sunulacaktır. İlişkilere dair bahsi geçen dönüm noktası niteliğindeki her bir mesele ayrı başlık altında açıklanarak, daha net anlaşılabilmesi için bir sonraki bölüme temel teşkil edecektir.

Üçüncü bölümde ise, olaylar bazında Amerikan karşıtlığı yani diğer ismi ile anti-Amerikanizm irdelenecektir. Bu karşıtlığın hangi dönemlerde yükselişe geçtiği ve sebepleri üzerinde durulacaktır. Sebeplerinin yanı sıra bu karşıtlığa yol açan aktörler, dönemsel koşullar, ilişkiler ve tüm süreç ekonomik, askeri, siyasal ve sosyal olarak ele alınacaktır. Amerikan karşıtlığının Türkiye'de nasıl gündem oluşturduğu, ne şekilde dışa vurulduğu, tepkinin nasıl ve hangi kesimden geldiği, basına yansıması ve sonuçları da bu bölümde ele alınacaktır. Tezin bu bölümünde ayrıca, elde edilen veriler ve yapılan araştırma sonucunda tezin ana sorusuna ve bağlantılı sorulara cevap verilecek, Soğuk Savaş döneminde yaşanan Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesi ile Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı arasındaki ilişki ortaya konulacaktır.

Tezin sonuç kısmında, elde edilen tüm bulgular ve yapılan analizler çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkileri ile ilgili önerilerde ve öngörülerde bulunulacaktır. Tarihin tekerrür edeceği varsayılacak olduğunda bu bölümde yapılacak olan öznel değerlendirmeler Türk-Amerikan ilişkilerinin ve Türkiye'deki Amerikan

karşıtlığının daha iyi anlaşılması ve bundan sonraki sürece rehberlik etmesi açısından önem arz etmektedir.

Tez zaman açısından Soğuk Savaş dönemini kapsamaktadır. Nitekim bu dönem aralığı belirlenirken, Türkiye'de Amerikan karşıtlığının yükselişine sebep olduğu varsayılan önemli meselelerin ve krizlerin çalışmaya dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Bu tarihler arasında Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan tüm olayları ayrıntılı olarak incelemek mümkün olmadığından özellikle altı temel mesele üzerine odaklanılacaktır. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere bu meseleler: Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelişi, Johnson Mektubu Krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi ve Türkiye'deki 1980 askeri darbesidir.

Çalışmada literatür taraması yapılması amacıyla ulusal ve uluslararası alanda yayımlanmış kitaplara ve çeşitli süreli yayınlara başvurulmuştur. Bu doğrultuda ağırlıklı olarak birincil kaynaklara ve bunların yanı sıra da ikincil kaynaklara ulaşılmış ve bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Söz konusu dönemde yaşanan meselelere verilen tepkileri doğrudan ve tüm yansımalarıyla beraber tarafsız şekilde inceleyebilmek amacıyla dönemin gazeteleri titizlikle taranmış ve gazetelerde bu kapsamda yer alan belli başlı ayrıntılar incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ'NİN TARİHSEL KÖKLERİ

Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının kaynağını, niteliği ve bu karşıtlığı artıran-azaltan etmenlerin neler olduğunu, bu etmenlerin hangi boyutta ve yönde etki sahibi olduğunu net bir şekilde anlayabilmek için öncelikle Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerini tarihsel pencereden analiz etmeye ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, tezin bu bölümünde, Türk-Amerikan ilişkilerinin temelleri, niteliği, ilişkiler tarihindeki önemli dönüm noktaları tartışılacaktır. Bunların yanı sıra; ilişkiler, sebep ve sonuç ilişkisi ışığında kronolojik çerçevede ele alınacaktır.

1.1. İlişkilerin Başlangıcı ve Niteliği

İki yüz yıl kadar süren Türk-Amerikan ilişkileri II. Dünya Savaşı'na kadar genel olarak ekonomik yönden gelişme göstermiştir ve savaşın ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik bir güç haline gelmesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler git gide siyasi bir boyut kazanmıştır.[5]

Amerika Birleşik Devletleri 1783'te bağımsızlığını kazanmış ve çok geçmeden özgün bir yapıya kavuşmuştur. Önceliğini dış ticari meselelere veren Amerika Birleşik Devletleri özellikle ticaret yapacağı bölgelerden biri olarak Akdeniz bölgesini seçmiştir ve bunun sebebi ise bölgenin o dönemde ciddi manada bir ticari öneme haiz olmasıdır.[6]

Amerika Birleşik Devletleri ve Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen ilk direkt temaslar, Osmanlı'nın çöküşüne zemin hazırlayan belirli sorunların ciddi şekilde kendini gösterdiği bir döneme denk gelmektedir. Bu dönem, Osmanlı'nın diplomatik ve siyasi başarısızlığının; aksine Amerika Birleşik Devletleri'nin ise hem

---

[5] Yavuz Güler, "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2005, s. 228.
[6] *a.g.m.,* s. 230.

ekonomik hem de siyasi ve askeri açıdan yükselişinin gözlemlendiği bir dönem olmuştur. Böylesine kritik bir dönemde, ilişkilerin Osmanlı Devleti açısından oldukça temkinli; ABD açısından ise gayet istekli ve atak olduğunu söylemek mümkündür. İki ülke arasındaki bu ilişkinin olumlu yönde geliştirilmesinin kendi yükselişi açısından elzem ve avantajlı olduğunun bilincinde olan Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Devleti'ne karşı dostça ve ılımlı bir tavır takınmıştır.[7] Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin eski alışkanlıklarından arınıp daha modern bir diplomasi yürütmeye başladığı ve geleneksel dış politik yaklaşımlarını değiştirdiği gözlemlenmekteydi.[8]

İlişkilerin başladığı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin daha hevesli olup adımların çoğunu atmış olmasının altında çeşitli sebepler yatmaktaydı. Bunlardan birisi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkelerine tanıdığı ticari ayrıcalık ve kolaylıklardan bir an önce kendilerinin de faydalanmak istemesiydi. Amerikan vatandaşlarının gitgide Osmanlı Devleti'ne ve topraklarına olan ilgi ve merakının artması veçhiyle bu vatandaşlar araştırma, gezme, macera peşine düşme, ticaret veya misyonerlik yapma gibi amaçlarla Osmanlı topraklarına gelmekteydi ve bu da ABD'nin, vatandaşlarının hakların koruma ve güvenliğini sağlama gereksinimini doğurmaktaydı. Bu vatandaşlarının haklarını ABD adına İngiltere konsoloslarının savunuyor olması ABD tarafında rahatsızlık uyandırmaktaydı, işte bu da ABD'nin ilişkileri geliştirip güçlendirme hevesinin altında yatan diğer bir sebepti. Bu sebeplerden bir diğeri ise Osmanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle sahip olduğu stratejik ehemmiyetti. Karadeniz'e, Doğu'ya ve Balkanlar'a hâkim olabilmenin yolu bu stratejik konumda varlığını gösterebilmekten geçiyordu.[9]

Bunun yanı sıra, ilişkilerin tesis edilmesini zora sokan ve seyrini bozan bazı unsurlar da mevcuttu:[10] Bunların başında iki ülke arasındaki coğrafi uzaklık geliyordu. Hızlı iletişimin mümkün olmadığı o dönemde, mektupların iki ülke arasındaki yolculuğu iki ay kadar sürmekteydi, bu da ilişkilerin ağır aksak ilerlemesine neden

---

[7] Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 93-94.
[8] *a.g.e.,* s. 138.
[9] *a.g.e.,* s. 94-98.
[10] *a.g.e.,* s. 98-103.

olmaktaydı. Bunun yanı sıra, Osmanlı Devleti topraklarına gönderilen donanma görevlilerinin ya da temsilcilerin Türkçe bilmiyor olması da ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir engel teşkil ediyordu. İletişim çoğu zaman farklı uyruktan olan Hristiyan tercümanlar yoluyla sağlanmaktaydı. Öte yandan, yeni kurulmuş ve yükselmekte olan Amerika Birleşik Devletleri için diplomatik temasları bu maliyetlerle yürütmek güç ve masraflı oluyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne karşı beslenen önyargılar da bu görüşmelerin önüne bazı çekinceleri engel olarak getiriyordu. Kültürel ve siyasi anlamda iki ülke birbirinden oldukça farklıydı. Ancak zamanla yapılan ziyaretler ve Osmanlı Devleti hakkında kaleme alının eserler vasıtasıyla bu önyargılar büyük oranda yıkılarak yerini daha olumlu ve ılımlı bir havaya bıraktı. Ancak buna rağmen hala ilişkilerin seyrini engelleyen başa bir unsur vardı, o da Amerika Birleşik Devletleri'nin o dönemde yürüttüğü izolasyon politikasıydı. Kaldı ki 19. Yüzyılın büyük bir bölümünde ABD, Monroe doktrininin[11] karışmazlık ve izolasyon ilkeleri çerçevesinde Avrupa'daki politik ilişkilerden mümkün olduğunca uzak durmuştu. Tüm bunlara ek olarak, Amerikan iç savaşı da bahsedilen diğer etkenlerin dışında ilişkilerin o dönemde ilerlemesinin önündeki sorunlardan biri olmuştu.[12]

1.2. Osmanlı İmparatorluğu-ABD İlişkileri

1795 yılında Akdeniz'de iki Amerikan gemisinin izinsiz bir şekilde o dönem o bölgeden sorumlu olan Cezayir Beyliği tarafından alıkonulması sonucunda Amerika Birleşik Devletleri Cezayir Beyliği ile anlaşma imzalamak mecburiyetinde kalmıştır.[13] Bu anlaşmanın akabinde Trablus ve Tunus ile de birer yıl ara vermek sureti ile anlaşma imzalamıştır. O dönemdeki Cezayir ve Tunus Beyliği Türk olduğu için Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler doğrudan olmasa da bu vesile ile dolaylı olarak başlamıştır.

---

[11] Fahir Armaoğlu, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (Makaleler)*, Ed: Berna Türkdoğan, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 286.
[12] O. Gökhan Eşel, "Demokrat Parti Döneminde Türk- Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Yıl: 2011, Sayı 29, 01.03.2011, s. 147.
[13] Yavuz Güler, *a.g.m.,* s. 230-231.

İfade edilen şekilde başlayan Türk-Amerikan İlişkileri "*ilk Amerikan ticaret gemisinin 1797 yılında İzmir'e ve 'George Washington' adındaki ilk savaş gemisinin 9 Kasım 1800 tarihinde ziyaret amacıyla İstanbul'a gelerek padişaha çeşitli hediyeler sunmasıyla*"[14] birlikte dolaylı olan ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Bahsedilen dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı sınırları içinde görevli olan resmi bir temsilcisi bulunmadığından ötürü bu iki ülkenin resmi ilişkileri İngiliz konsoloslarınca devam ettirilmekteydi ancak buna rağmen söz konusu gemilerin gerçekleştirmiş oldukları ziyaretler bilhassa ABD'nin Osmanlı ile olan ikili ilişkilerine resmiyet kazandırma çabaları olarak değerlendirilebilir.

Nitekim ilerleyen dönemde Amerikan Hükümeti, ticaret antlaşmaları imzalamak amacıyla Osmanlı Devleti ile direkt olarak etkileşime geçmek ve dolayısıyla bu ilişkilere aracılık yapan İngiltere'yi devreden çıkartmak istemişti. Bu niyet ile Osmanlı Devleti topraklarına temsilciler yollamıştır.[15] ABD temsilcilerinin bu diplomatik girişimleri sonucunda 7 Mayıs 1830'da ABD ve Osmanlı Devleti arasında bir Ticaret ve Seyr-i Sefain antlaşması imzalanmıştır.[16] İlişkilerde mihenk taşı olarak addedilebilecek olan bu antlaşma ile Amerika Birleşik Devletleri'ne "en ziyade müsaadeye mazhar millet"[17] olma ayrıcalığı tanınmıştır. Bu metninin orijinali Türkçe olmakla beraber, antlaşmanın imzalanmasının hemen ardından nihai antlaşma metni İngilizceye değil de Fransızcaya çevrilmiş ve o nüshası da imzalanmıştır. İngilizceye ise daha sonra Amerikan Senatosu onayı için Amerika'da tercüme edilmiştir. Özensiz çeviri sebebiyle ortaya çıkan bazı çeviri hataları ise ileriki yıllarda ilişkilere olumsuz yansıyacak birtakım hususlara sebebiyet vermiştir.[18] Bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Türk-Amerikan ilişkileri resmiyet kazanmıştır.

Bu şekilde resmi bir nitelik kazanan Türk Amerikan ilişkileri I. Dünya Savaşının ikinci yarısına kadar pek fazla değişim göstermemiştir. Bunun yanı sıra

---

[14] Selda Kayapınar, " '1830 Osmanlı-ABD Ticaret Antlaşması' Öncesi Amerika'nın Diplomasi Girişimleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 51, Ocak 2017, s. 40.
[15] *a.g.m*., s. 42
[16] Fahir Armaoğlu, "Atatürk Döneminde…, s. 285.
[17] Çağrı Erhan, *a.g.e.,* s. 124.
[18] *a.g.e.,* s. 123.

savaşın ilk senelerinde Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri'nin arasındaki ticari münasebetlerin devam ettiği müşahede edilmektedir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesinin ardından iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiştir.[19] Savaşın ardından ise yeniden başlayan ilişkiler, II. Dünya Savaşının sonuna kadar rutin bir şekilde devam etmiştir.

1.3. Cumhuriyet Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

Türkiye'nin gelecekteki dış politikalarını belirlemede etkili olacak öncelikli unsurların başında Türk-Amerikan ilişkilerinin geldiği aşikârdır. İki ülke ilişkilerinin ve ittifakının en sağlam temelleri 1950'li yıllarda atılmış ve günümüze dek süregelmiştir.[20] Amerika Birleşik Devletleri, cumhuriyet döneminde Türkiye'nin hem askeri, hem siyasi, sosyal, kültürel hem de ekonomik anlamda destek aldığı ve ortak hareket ettiği müttefiki haline gelmiştir.

Nitekim Osmanlı dönemine dayanan Türk-Amerikan ilişkilerinde cumhuriyet dönemi öncesinde var olan pozitif atmosfer, Atatürk döneminde de olumlu seyrini devam ettirmiştir. Bu dönemde Türkiye'yi ziyaret eden Joseph C. Grew isimli Amerikan Sefiri ile birlikte Atatürk kameraların karşısına geçmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'ne dostluk mesajı iletmiştir. Bunun akabinde ise Ahmet Muhtar Bey, ilk Türk Büyükelçisi olarak Washington a gönderilmiştir. Yeni bir "Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması" da Atatürk döneminde, 1 Ekim 1929'da imzalanmış ve bu sayede iki ülke arasında ikili antlaşmalar dönemi fiilen başlamıştır.[21]

II Dünya Savaşı'nda Amerika'nın da var olduğu grupta yer almayı tercih eden ve Sovyetler Birliği tehdidine karşı çareler arayan Türkiye ile, savaş sonrası bu yeni dönemde izolasyon politikasından vazgeçmiş görünen Amerika Birleşik Devletleri arasında "*ortak düşman mantığı*"[22] çerçevesinde ikili ilişkilerde yeni bir

---

[19] Kadir Kasalak, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı. 2014, Güz 55, s. 118.
[20] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan*…, Yayıncının Sayfası.
[21] Gökhan Eşel, *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, İleri Yayınları, İstanbul, Şubat 2016, s. 19.
[22] O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 148.

sayfa açılmıştır ve bu dönüm noktasının iki ülke arasındaki gerçek ittifakın başlangıcı olarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

Ancak ittifakın sağlamlaştırıldığı 1950'li yılların öncesinde Atatürk'ün özellikle Amerikan Başkanı Roosevelt ile olan iyi ilişkileri dikkat çekmektedir. I. Dünya Harbi'nde Almanya ile ittifak halinde olmasına rağmen Osmanlı Devleti, 1917 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Almanya'ya karşı savaş ilanının ardından Amerika'ya savaş ilan etmekten imtina etmiş ve bu konuya temkinli yaklaşmıştır. Almanya'nın baskıları üzerine Amerika ile sadece diplomatik ilişkileri kesme yoluna gitmiştir ve Osmanlı Devleti sınırlarındaki Amerikan kuruluşlarının işleyişinin devamına dahi müsaade etmiştir.[23] Bunu takip eden sene Wilson ilkelerinin yayınlanması ile birlikte İstanbul, Sivas ve Erzurum'da bazı Osmanlı Devleti aydınları kurtulmak için Amerikan mandası altına girmenin gerekliliğine inanmışsa da Mustafa Kemal Atatürk bu fikri kesinlikle reddetmişti[24], bağımsızlıktan taviz vermeyi asla bir ihtimal olarak bile görmemişti.

1921 yılında Wilson seçimleri kaybetmiş ve ardından göreve Warren G. Harding, 1923'te Calvin Coolidge ve 1929'da Herbert C. Hoover gelmiştir. Bu başkanlar döneminde Atatürk'ün ABD ve başkanları ile özel bir yakınlaşması ya da teması olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat 1932 yılında Amerikan başkanlığı görevini devralan Roosevelt ile Atatürk arasında hususi bir samimiyet ve yakınlaşma zuhur etmiştir. Öyle ki, Atatürk ve Roosevelt arasındaki mektuplaşmalarda Atatürk, Amerika'dan "dost ve büyük millet" olarak bahsetmiş; buna mukabil Roosevelt ise ettiği teşekkürü "en kıymetşinasane" şeklinde nitelendirmiştir.[25]

---

[23] Fahir Armaoğlu, "Atatürk Döneminde…, s. 286.
[24] *a.g.e.,* s. 289.
[25] *a.g.e.,* s. 296.

1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri izolasyon ve ittifaktan kaçınma siyasetini bırakarak temelinde güvenlik ağırlıklı sebepler yatan ilişkiler kurarak müttefik olmuşlardır.[26] Bu ilişki Soğuk Savaş yıllarını geride bıraktıktan sonra da devam etmiş ve yıllar geçtikte kapsamını artırmış ve dayanışmanın boyutunu değiştirmiştir; bu ittifak sadece askeri olmaktan çıkmış ve özellikle ekonomik alanlarda da işbirliği devam etmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerini gerçek manada idrak edebilmek için seneler boyunca dünyada, uluslararası ve ulusal boyutta yaşanan sayısız gelişmeye ve değişime rağmen bu iki ülke arasındaki ittifakın neden ve ne şekilde sürdürüldüğünü ve bundaki kararlığı iyi analiz etmek gerekmektedir.[27] Bu analizi yaparken Türkiye'nin Batılılaşma siyaseti, dışarıdan gelecek tehdit ve tehlikelere karşı destek ve güven arayışı ve gelişmek için ihtiyaç duyduğu siyasi, askeri ve ekonomik yardımlar da göz önüne alınmalıdır. Ancak bu gereklilik elbette tek taraflı değildir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin farklı dönemlerini, farklı boyutları ile analiz etmek, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelecekte nasıl şekilleneceğini konusunda fikir edinilmesi açısından önem arz etmekledir. "*1950'lerin sadakat içinde bağlılık politikasından sonra Türk dış politikasının 1960'larda önemli bir evrim geçirdiği ve önemli oranda bir esneklik kazandığı bir gerçektir. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra da Türk dış politikasında daha aktif olma yönünde ciddi bir değişim gözlemlenmektedir*."[28]

Jeopolitik açıdan bakıldığında Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Orta Doğu arasında bulunması Sovyet Rusya'nın o bölgeye ulaşmasını zor kılıyordu. Bu yüzden; Amerika Birleşik devletleri için Türkiye, vazgeçilmesi zor bir müttefikti. Türkiye'nin sayı bakımından güçlü olan ordusu ve stratejik konumu, Amerika'nın önem verdiği unsurlardandı. Diğer yandan Türkiye açısından da bu ittifakın sürdürülmesi, özellikle

---

[26] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan*…, Önsöz.
[27] *a.g.e.,* s. 12.
[28] *a.g.e.,* s. 13.

askeri bakımından, önem taşımaktaydı. Bu nedenle, olası bir saldırı durumunda Amerika'nın desteğini görmek isteyen Türkiye, Amerika'nın üs ve silahlarını Türkiye sınırları içinde konuşlandırmasını olumlu bulmuştu.

Duruma Amerika Birleşik Devletleri açısından bakıldığında ise ilişkilerde önem ve öncelik verilen nokta Amerikan çıkarları ve bu çıkarların ne denli korunduğuydu. "*İkinci Dünya Savaşının ertesinde Türkiye'deki yönetici elit siyasi, ideolojik ve ekonomik sistemler konusunda Amerikan liderleriyle aynı fikirleri paylaşıyorlardı ya da en azından paylaştıklarını söylüyorlardı.*"[29] Fakat genel anlamda bu iki ülkenin milletlerinin din, gelenekler, kültür ve yaşam tarzı olarak birbirinden oldukça uzak olduğu söylemek mümkündü. Ancak bu gerçeğe rağmen, "*Amerika'nın küresel imparatorluk projesinin 'merkez ülkesi'nin Türkiye olduğu gerçeği unutulmamalı*"[30] ve uygulanan politikaların değerlendirilmesinde bu unsur mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye, tüm dünyanın önem verdiği stratejik konumu sebebiyle tarafsız olmayı uygun bir politika olarak görmüyordu.[31] Bunun yanı sıra Sovyet tehdidi, kaynaksal ve askeri açıdan Türkiye'nin tek başına karşı koyabileceği bir risk gibi görünmüyordu.

Devletler büyük ya da kendinden daha güçlü bir ülke ile yapılacak olan ittifaklara, imajlarını güçlü tutmak ve düşmanlarına karşı daha istikrarlı ve çekinilmesi gereken bir ülke resmi çizebilmek açısından, yani genel anlamıyla o güçlü devletin her yönden desteğini hissedebilmek için büyük bir fırsat olarak bakarlar.[32] Bazı durumlarda ise kurulan ittifakları, hataları örtbas etmek ya da suçu başka bir ülkeye mal etmek için de kullanabilirler. Örneğin, bir politik başarısızlık sonrasında bu başarısızlığının kaynağının müttefikleri olduğunu savunabilirler.

---

[29] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan…,* s. 20.
[30] Abdullah Özkan, *21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 9.
[31] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan…,* s. 20.
[32] Gös. yer.

Sovyetler Birliği'nin nüfuzunu kullanarak kendi etki alanını kurmak istediği bu dönemde, tüm bu bahsedilen şartları da dikkate alan Türkiye, Amerikan liderliğindeki Batı Bloğunda olmayı seçti ve dolayısıyla siyasetini de bu dostluk ve ittifak şartlarına göre belirledi.[33]

"1940'ların sonu ve 1950'li yıllar boyunca Türkiye, ABD ile yakın ilişkiler kurarak Batı Bloku'nda yer almayı 'partiler üstü bir dış politika' olarak benimsedi."[34] Ayrı görüşlere ve politikalara sahip olan iki parti de -Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti- Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak içinde olmanın Türkiye'nin çıkarları açısından gerekliliği konusunda uzlaşı içindeydiler. Truman Doktrini ve Marshall Planı sonrasında Türkiye'nin NATO üyesi olması, Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerinin tüm alanlarda inşa edilebilmesi için bir temel teşkil etti ve bu gelişme ile uzun sürecek bir ittifakın çerçevesi oluşturulmuş oldu. Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesi ise Türk-Amerikan ilişkilerine hız kazandırdı.[35] Demokrat Parti dönemini bu ikili ilişkilerin yoğun yaşandığı bir zaman dilimi olarak görmek gerekmektedir.[36] Bu pencereden bakıldığında anlaşılmaktadır ki, CHP döneminde ABD ile kurulan yakın ilişkiler, DP iktidarında da sürdürüldü ve 1950 yılında iktidara gelmesi ile birlikte Demokrat Parti, NATO üyeliği hedefi yolunda Amerika Birleşik Devletleri ile yapıcı ilişkilerin tesisini sürdürmeyi bir politika olarak benimsedi.[37]

Ancak ilişkilerin her daim sorunsuz sürdürüldüğünü söylemek mümkün olmayacaktır. İlişkilerin seyrindeki olumsuzluklar dönem dönem Türkiye'nin dış politikasına yansımıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, dış politikadan memnun olmadığını ve bu durumun değişmesini istediğini şu sözlerle vurgulamıştır: *"...Bizim en büyük hatamız kayıtsız şartsız Amerika'ya tabi olmamız. Böyle bir*

---

[33] Bahar İzmir, "Türk-Amerikan ilişkilerinin Son Baharı: John F. Kennedy'nin Başkanlığı ve Türk Basını (1960-1963)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 61, Güz 2017, s. 180-181.
[34] *a.g.m.,* s.181.
[35] Gös. yer.
[36] Gökhan Eşel, *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, İleri Yayınları, İstanbul, Şubat 2016, s. 21.
[37] O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 150.

politika sonsuza kadar devam edemez. Türkiye sırtını Amerika'ya dayamakla hiçbir sonuca varamaz. Türkiye NATO ve Amerika'nın yanı sıra Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Sovyetler ile belli ölçüde ve Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda yeni bir politika izlemek zorundadır…"[38]

Fatin Rüştü Zorlu ile aynı şüphelere sahip olanların nispeten sayıca az olmaları sebebiyle 1960 darbesi ile Kıbrıs meselesine kadar geçen sürede yürütülen dış politika öncekinin devamı niteliğindeydi.[39] Darbe sonrasındaki iç karışıklık Türkiye politikacılarını iç meselelerle ilgilenmeye yöneltmişti ve dolayısıyla böyle zor bir dönemde ABD'nin yardımlarını kesmesi Türk ekonomisi için oldukça sıkıntılı bir süreç anlamına gelebilirdi. Bu şartlar göz önünde bulundurularak Amerikan ve Batı yanlısı dış politikaların sürdürülmesi önem kazanmıştı.[40] 1960 darbesinin sonrasında ise ilişkilere damgasını vuran ve ilişkilerin olumlu yönde evirilmesine sebep olan gelişme Amerikan Barış Gönüllüleri projesi olmuştu. Kennedy döneminde hayata geçirilen bu proje ile Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri farklı bir nitelik kazanmıştı. "*Nitekim Kennedy Dönemi, 1964 sonrasına kıyasla, ikili ilişkilerin nispeten olumlu seyrettiği bir dönem oldu.*"[41]

Anlaşıldığı üzere Türk-Amerikan ilişkileri; tarih boyunca hükümet değişiklikleri, dönemsel koşullar, konjonktür, siyasi çıkarlar, kitlelerin hareketleri ve kamuoyu refleksi gibi unsurların etkisi ile inişli çıkışlı bir gelişim göstermiştir. Bu sebeple ilişkilerin iyi kavranabilmesi açısından her dönem ayrı ayrı, bizzat içinde bulunduğu koşullar ışığında incelenmeye muhtaç niteliktedir.

1.3.2. Truman Doktrini ve Marshall Planı

1947'de Truman Doktrini ile tartışılmaya başlanan ve 1952'de gerçekleşen Türkiye'nin NATO'ya dâhil olması ile tam anlamı ile resmiyet kazanan Türk-Amerikan ittifakı, Türkiye açısından bakıldığında üç temele oturtulabilir. Bunlar;

---

[38] Bahar İzmir, *a.g.m.,* s.182.
[39] *a.g.m.,* s.184.
[40] Gös. yer.
[41] *a.g.m.,* s.181.

güvenlik ile ilgili sebepler, Batıya uyumlu devlet sistemini kuvvetlendirmek, ekonomik ve askeri yardım ihtiyacı.

Türkiye'yi güvenlik bakımından ABD'ye yakınlaştıran en önemli unsur, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı oluşturduğu tehditten başka bir şey değildi. Rusların sıcak denizlere inme ve Doğu Anadolu'yu işgal etme emelleri 1925 yılında tarihi dostluk anlaşmasının geçersiz olduğunu ilan etmelerinden ve Doğu Anadolu'dan toprak talebinde bulunmalarından sonra somutlaşmıştı. Türkiye bu gücün karşısında durmak için siyasi, askeri, ekonomik ve belki de diplomatik desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Bu destek için en uygun kapı ise elbette Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Diğer yandan bakıldığında ise; Amerika Birleşik Devletleri, SSCB'nin Türkiye'yi bir köprü gibi kullanarak yakın ve Orta Doğu'ya doğru yayılmasından korkuyor ve bunu önleyebilmek için Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardım yapmanın hayati derecede önem arz ettiğini düşünüyordu.[42]

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na son ana kadar katılmamış olsa da ekonomik anlamda büyük çöküntü yaşamaktan kaçamamıştı. Ülkenin kaldığı dardan kurtulması ve ekonomik sıkıntılarını atlatması, refah seviyesini artırması kısmen dış yardıma bağlıydı. O senelerde iktidarda olan Demokrat Parti çözüm planlarını dış yardıma bağlamıştır. Bir yandan baskı unsuru haline gelen Sovyet tehdidi ise askeri açıdan teyakkuz halinde olmayı gerektiriyordu ve bu da büyük harcamalara sebep oluyordu. Bunun yanı sıra tehdidin büyük olması da askeri açıdan gelişmenin gerekliliğini açıkça ortaya koyuyordu. Mevcut sistemler, teknoloji ve eldeki donanım ile bu tehdidi bertaraf etmek pek mümkün görülmüyordu.[43] Türkiye'nin NATO'ya girme konusundaki ısrarlı tutumunun başlıca sebeplerinden biri de buydu. Bu yardımlara ve desteğe Türkiye ulaşmış olsa da hiçbir zaman istenilen nitelikte veya miktarda olmamıştır. Bu sebepten ötürü Türkiye tam anlamıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini hiçbir zaman elde ettiğini düşünememiş ve bu durum zaman zaman

[42] Nasuh Uslu, *a.g.e.,* s. 18.
[43] *a.g.e.,* s. 19.

Türkiye'de kaygıya, iki ülke arasında ise sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.[44]

Amerika Birleşik Devletleri, Yunanistan ile 1947'nin Haziran'ında, Türkiye ile ise 1947 Temmuz'da ayrı ayrı antlaşmalar imzalanmıştır. Bu antlaşmalar kapsamında bu ülkelere ABD tarafından 400 milyon dolarlık destek vaat edildiyse de bu yardımın ekserisi Yunanistan'a yapılmıştır. Türkiye'nin payına düşen sadece 69 milyon dolar olmuştur. ABD, Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye bir heyet göndermiştir, bu heyette iktisatçılar askeri uzmanlar bulunmaktaydı ve bu vesileyle Türk-Amerikan ilişkileri yeni bir dönemece girmiştir. Özellikle Birkaç yıl süren askeri yardımlar sebebiyle Türkiye'nin ABD ile askeri bir ittifak içine gireceği fikirleri güçlenmiş olsa da, Amerika Birleşik Devletleri bu görüşü doğrulamamıştır. Henüz Türkiye ile böyle bir ittifak planlamadığını ifade etmiştir.[45] Truman Doktrini, "*İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın yarattığı söylenceler zincirinin ilk önemli halkasıdır.*"[46] Bir süre sonra bu doktrin sayesinde ABD'nin, yardım ettiği ülkelerin içişlerine karışma konusunda kendisinde hak görmeye başladığı söylenebilir.[47]

Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall, 1947 yılında Avrupa'ya geniş kapsamlı bir ekonomik yardımın yapılacağını ilan etmişti. Bu yardımların hareket noktası ise şu prensip olmuştu: "*Sefalet, başkaldırı ve komünizmi teşvik eder oysa refah özgürlüğü geliştirir.*"[48] Bu seneyi takip eden beş yıl içinde bu plan kapsamında dağıtılan toplam kredi miktarı on üç milyar doları buldu. Bu kredi sayesinde Batı Avrupa'nın yeniden inşası sağlanmış ve buna ek olarak da Amerika ihracatı da canlılık kazanmış oldu. Doğu ülkeleri ise SSCB'nin baskıları neticesinde bu yardımın kapsamı dışında kalmayı tercih etti.[49] Marshall Planını Truman Doktrininin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak görmek mümkündür. Bu plan aynı zamanda Soğuk Savaşın

---

[44] Nasuh Uslu, *a.g.e.,* s. 19.
[45] O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 149.
[46] Türkkaya Ataöv, *Amerika, Nato ve Türkiye*, İleri Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Ekim 2006, s. 99.
[47] *a.g.e.,* s. 101
[48] Maxime Lfebvre, *Amerikan Dış Politikası*, Çev: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 37.
[49] Gös. yer.

hazırlayıcı unsurlarından olmuş, Doğu ve Batı Avrupa ülkelerinde hükümetlerin değişmesine sebebiyet vermiştir.[50]

Yardım planının diğer ayağı olan bu Marshall Planı yardımları kapsamında bulunan on altı ülkeden biri olan Türkiye, 1953-1954 döneminde bu plan dâhilinde Tarım Bakanlığı için ABD'den 9 milyon 517 bin dolar değerinde yardım aldı. Bunun yanı sıra Türkiye'den 60 adet yönetici ve 75 adet teknik eleman, eğitim sürecine tabi tutulmaları amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. 5 milyon 700 bin dolar diğerinde yardım ise salt karayollarına ayrıldı. Hava yolları desteği olarak da ABD tarafından 315 bin dolar Türkiye'ye ödendi. Bahsedilen dönemde ekstradan 11 milyon 171 bin dolar ise piyasa ihtiyaçları için Türkiye'ye verildi.[51]

ABD ile arasında yapılan ekonomik anlaşmanın ardından Türkiye'nin aldığı yardım kalemlerinin bazıları aşağıdaki gibidir:[52]

190 milyon 551 bin 118 dolar doğrudan malzeme yardımı,
140 milyon 422 bin dolar dolaylı malzeme yardımı,
1 milyon 513 bin 965 dolar hibe,
966 bin 730 dolar kredi,

Toplamda ise 30 Haziran 1954 tarihinde kadar 495 milyon 848 bin dolar yardım yapılmıştır. Marshall Planı çerçevesinde sunulan özel teşebbüs fonu kapsamında ise kabul gören projelere 53 milyon 483 bin 932 lira kredi tahsis edilmiştir.

Washington Daily News gazetesine göre[53] Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım alan devletler arasında -yardımları mükemmelen değerlendirmesi ve hızlı bir yol kat etmesi sebebiyle- Türkiye en saygın olanıydı.

---

[50] Türkkaya Ataöv, *a.g.e.,* s. 123.
[51] Recep Murat Geçikli, *Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri*, İleri Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 221.
[52] *a.g.e*., s. 281.
[53] *a.g.e*., s. 279.

Söz konusu yardımların sadece Türkiye'ye ayrılan kısmı göz önünde bulundurulduğunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin, dünya ülkelerini kendi safına çekmek ve komünizm tehdidini bertaraf etmek için gözden çıkarttığı meblağların ciddi boyutlara ulaştığı aşikârdır. Bu yardımlar sayesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bahsedilen yıllarda askeri ve ekonomik manada büyük atılımlar gerçekleştirdiğini inkâr etmek olanaksızdır. Bu yardımlar ile Türk lirasının değeri artmış, tarım canlanmıştı. Ancak bu gelişmelerin sürdürülebilir nitelikte olduğunu söylemek pek mümkün değildir çünkü bu canlılık çok geçmeden sona ermiştir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye için mali yardımlardan çok siyasi ve diplomatik desteğin gerekli ve faydalı olduğu söylenebilir. Kaldı ki Türkiye dünyada az dosta sahip bir ülkedir, komşuları dahi çoğu zaman Türkiye'ye karşı dostane bir tavır takınmamaktadır. Böyle bir durumda Türkiye'nin yalnızlık psikolojisinden korunmak için dost ve müttefiklere ihtiyacı olmaktadır.[54]

Marshall Planı ve Truman Doktrinini Amerikan sömürgeciliğinin bir parçası olarak addeden sol görüş, bu planın bir parçası olmakla suçladığı CHP'nin politikasını, 1950'de iktidara gelen DP'nin de sözlerini yerine getirmeyerek sürdürdüğünü ve emperyalizmin bu yolla güç kazandığını savunmuştur. Bu iddiaya göre: Türkiye bu yardımları kabul etmek suretiyle Amerika'ya bir pazar olarak kapılarını tamamıyla açmıştı ve Marshall Planı ile tarım ve sanayi alanındaki özgürlüğünü kaybetmişti.[55] Türkkay Ataöv de gelişmemiş olan ülkelere yardım olarak sunulan bu tür sermaye ihracını emperyalizmi yürütmenin tipik bir yolu olarak görmüştü.[56]

1.3.3. Adnan Menderes Hükümetleri Dönemi İlişkileri

Türkiye, milli çıkarlarını göz önünde bulundurarak ve tehditlere tek başına göğüs germenin zorluğunun bilinci ile "Yeni Dünya Düzeni"nde Amerika Birleşik Devletleri'nin tarafında olmayı seçmiştir, Demokrat Parti bu siyasete sıkıca sarılarak

---

[54] Morton Abramowitz, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler", *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Dış Politikası,* Ed: Morton Abramowitz, Çev: Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Liberte Yayınevi, Ankara 2001, s. 263.
[55] Ali Yıldırım, *FKF-Dev Genç Tarihi: (1965-1971) Belgelerle Bir Dönemin Serüveni*, Doruk Yayımcılık, 3. Baskı, İstanbul 2008, s. 29-30.
[56] Türkkaya Ataöv, *a.g.e.,* s. 143.

Türk-Amerikan ittifakını sürdürmeyi ve güçlendirmeyi şiar edinmiştir. Bu dönemde NATO üyeliği devletin adeta açık bir politikası olarak benimsenmiştir.[57] Adnan Menderes, Mayıs 1950'de hükümet programının Meclise sunulması esnasında öncelikli dış politik hedeflerinin, Truman Doktrini ve Marshall yardımı vesilesiyle Türkiye'ye yardımda bulunan Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerin ilerletilmesi olduğunun altını çizdi ve bu söyleminin ardından Meclisten destek alkışları yükseldi.[58] Bu açıklaması ile Menderes, politik çizgisini ve Batı yanlısı duruşunu açıkça ortaya koyarak görevine başlamış oldu.

"Nitekim, Demokrat Parti'nin 1950 Genel Seçimlerinde çoğunluğun oyları ile iktidara gelmesinden hemen önce, 1950 yılı başında Marshall Yardım heyeti Başkanı Russell Dorr, yardımlar dolayısıyla "Türkiye'nin Nurlu ufuklara gittiğini" belirtmiştir. Bu açıklamanın hemen ardından ABD'nin Ankara büyükelçisi de: "Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardımdan azami şekilde faydalandığını" açıklamıştır."[59]

"ABD'nin Türkiye'nin geleceğine dair açıklamaları gelecekte dış politikasında Türkiye'ye önemli bir yer vereceğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Zira, Demokrat parti dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin yoğunlaştığı bir zamana rastlamıştır."[60]

Yürüttüğü liberal politikalar sayesinde birçok bağımsızlık yanlısı ülkeyle iyi ilişkiler kuran Adnan Menderes, ilişkilerini dönemin Amerikan Başkanı Eisenhower ile de oldukça iyi seviyede tutmuştu.[61] Menderes, Amerika Birleşik Devletleri'ne resmi olarak ziyarette bulunan ilk Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyarete neden ilk Türk politikacı ise yine aynı dönemde Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmuştur. 27 Ocak 1954'te Başkan Eisenhower'ın özel

---

[57] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 21.
[58] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Birleşim: 3, Cilt: 1, Toplantı: Olğ., 29 Mayıs 1950, s. 31 (Erişim tarihi: 23.01.2022).
[59] Namık Behramoğlu, *Türkiye Amerikan İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi)*, Yar Yayınları, İstanbul, 1973, s. 7; Akt. O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 150.
[60] O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 150; Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 21.
[61] Recep Murat Geçikli, *a.g.e*., s. 267.

davetlisi olarak Amerika'yı ziyaret etmiş, Beyaz Saray'da konaklamıştır.[62] Celal Bayar bu gezisinde, Türkiye'nin Ortadoğu ve dünya için nasıl kritik bir öneme haiz olduğu konusunun çeşitli şekillerde altını çizerek, ABD'nin ve NATO'nun desteğinin ne kadar elzem olduğunu izah etmeye çalışmıştır. Celal Bayar'ın ifade ettiğine göre, yeni havalimanları, petrol boru hatları, yeni haberleşme ağı ancak ve ancak bu yardımlar sayesinde inşa edilebilirdi.[63]

Demokrat Parti döneminde Türkiye ve ABD arasında yoğun bir şekilde ikili antlaşmalar imzalanmıştır, öyle ki bu dönem içinde 8 senede imzalanan antlaşma sayısı 52'ye ulaşmıştır ancak buna rağmen bu dönemde yapılan kredi ve yardım taleplerinin karşılık bulması hususunda Başbakan Menderes'in yeterince tatmin olmadığı söylenebilir. Bunun sebebi olarak da antlaşmaların artmasının yanı sıra ikili ilişkilerde anlaşmazlıkların da gün yüzüne çıkması gösterilebilir.[64]

1953 senesinde Türkiye-ABD arasında ekonomik, diplomatik ve askeri olmak üzere bir dizi sıkıntılar yaşanmıştı. Bu sıkıntılar hem hükümet hem de halk nezdinde huzursuzluğa sebebiyet vermişti. Türk ve Amerikan kurumları arasındaki iletişim eksiklikleri ve sıkıntıları, resmi beyanatlara da yansımaktaydı. ABD'nin anti-komünist dünyanın lideri olma pozisyonunu kaybedebilme ihtimali, Türkiye açısından endişe sebebiydi.[65]

Demokrat Parti döneminin sonlarına doğru gelinmesi ile birlikte Türk-Amerikan münasebetlerinde bir takım olumsuz gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler, ekonomik krizin yanı sıra Demokrat Parti hükümetini istifaya yönelten diğer sebepler arasında gelmektedir. Türkiye'de basın özgürlüğünün kısıtlandığı fikri ile *New York Times* gazetesindeki bir yazıda Türkiye basınındaki kısıtlama ve sansürle ilgili yapılan eleştiriler ilişkilere zaten olumsuz yansımışken bir de üstüne *Vatan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın kaleme aldığı köşe yazısı sebebi ile tutuklanmış olması ilişkilerin daha vahim bir hal almasına yol açtı. Bu konuda

---

[62] Recep Murat Geçikli, *a.g.e*., s. 224.
[63] *a.g.e*., s. 227.
[64] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 22.
[65] Recep Murat Geçikli, *a.g.e*., s. 222.

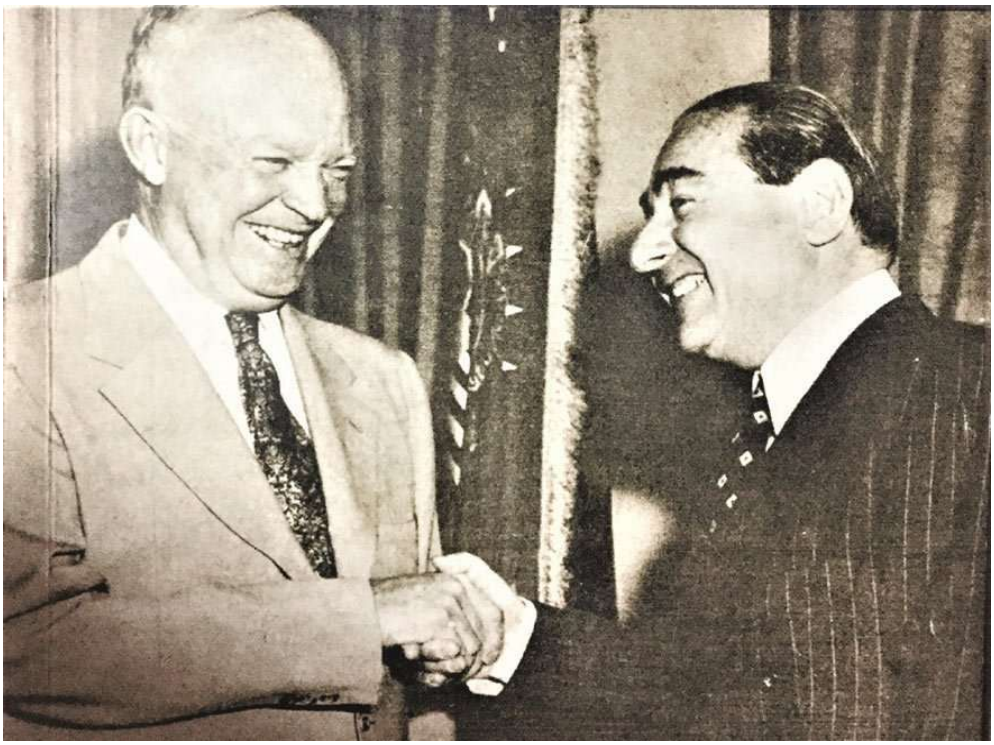
Türkiye'yi eleştiren bir mektup ile Associated Press haber ajansının Türkiye'ye bu mahkûmları bırakmaları için tavsiye vermesi ülke içinde oldukça olumsuz karşılanmış ve iç işlerine yapılan bir müdahale olarak algılanmıştır. Daha sonrasında ise Colombia Üniversitesinden de bir mektup aracılığı ile benzer bir müdahale gelmiştir. Kaldı ki bu üniversite hem yazar Yalman'ın doktorasını tamamladığı hem de Celal Bayar'a fahri doktorluk unvanı vermiş olan üniversite olması bakımından büyük ve sembolik bir önem taşımaktaydı. Bu adım, tepkilerin daha da artmasını beraberinde getirmişti. Bu sene içinde ikili ilişkilerde ayrıca başka bir kriz daha yaşandı. Amerikan Maden İşçileri Sendikası, Amerika Birleşik Devletleri içişleri bakanlığından bir talepte bulundu. Bu talebin odağında Türkiye'de ki olumsuz çalışma koşullarının ıslahı yer almaktaydı. Bu talebin devamı Türkiye'de çalışma saatlerinin iyileştirilmesine kadar Türkiye'ye yapılan ekonomik ve askeri yardımların durdurulması yönündeydi. Bu gelişme de doğal olarak ilişkilerin seyrini olumsuz yönde etkilemişti.[66]

1958 yılında Irak, Bağdat Paktından çekilmişti, bunun üzerine bu paktın yerini Amerika Birleşik Devletleri gözetiminde 1959'da yeni kurulan "Central Treaty Organization" (CENTO) aldı. Amerika Birleşik Devletleri'nin CENTO'nun kuruluşundan önce Ortadoğu'ya girmesinin ve Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler açısından yeni bir döneme girilmesinin altında yatan temel kaynak ve sebep olarak 1956 Süveyş Krizi[67] ve akabinde şekillenen 'Eisenhower Doktrini' gösterilebilir.[68] Süveyş Krizi sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne verdiği destek, ilişkilerde olumlu bir hava yaratmıştı. Süveyş Krizinin ardından SSCB ekonomik ve askeri anlamda Suriye'ye destek olmuş ve bu durum Türkiye'yi zor durumda bırakmıştı. 1956 yılında gerçekleşen ve Suriye Bunalımı olarak nitelendirilen bu süreçte Suriye'nin silahlandırılmasına karşılık olarak, Amerika Birleşik Devletleri yeniden Türkiye'yi desteklemiş ve Türkiye'nin yanında olmayı seçmiştir. Türkiye, temelleri gitgide

---

[66] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 22-23.
[67] Süveyş savaşı ya da İkinci Arap-İsrail Savaşı olarak da adlandırılmaktadır. Mısır – İngiltere, İsrail, Fransa – ABD ve BM olmak üzere üç taraf arasında, 1956 senesinde yaşanan hem diplomatik hem askeri krizdir.
[68] Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üni. SBF Yayınları, Ankara 1979, s. 145; Akt. O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 152.

sağlamlaşan bu ittifak nedeni ile bölgedeki ülkelerle ilişkilerinin bozulabileceği ihtimalini göze alarak, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi sürecinde hiç geri adım atmamıştır.[69]

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'in ABD gezisinde Adnan Menderes ve D. Eisenhower.[70]

Kronolojik olarak bakıldığında, bu sürecin ardından Amerikan büyükelçi P. Richards Türkiye'ye gelmiş ve Eisenhower doktrinini[71] bildirmek ve açıklamak amacıyla dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile görüşmüştür. Müteakiben, James P.Richards ve Menderes bir ortak bildiri yayınlayarak ortak hareket etme kararlarının

---

[69] O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 152.
[70] *Sözcü* gazetesi, Sinan Meydan, "Menderes'in ABD Gezileri", 1 Ekim 2018, https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/sinan-meydan/menderesin-abd-gezileri-2654510/ (Erişim Tarihi: 24.01.2022).
[71] ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunu artırmak ve komünizmin önünü kesmek amacıyla ABD Başkanı Eisenhower, 1957'de Kongreden olağanüstü bir yetki talep etmiştir. Bu yetki talebinin kapsamı Ortadoğu ülkelerine ekonomik ve askeri destekte bulunulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda Ortadoğu'yu gerektiğinde komünizmden korumak için Amerikan ordusunu devreye sokma yetkisi de kongreden istenenler arasındadır. Bu kapsamda 3 yıl boyunca senede 200 milyon dolar harcama yetkisi de Eisenhower'a verilmiştir.

altını çizmişlerdir. Yayınlanan bildiride belirtildiğine göre, komünizm ile mücadele etmek için önlemler almak ve dünya barışının sağlanması bu ortak hareketin çerçevesini oluşturuyordu.[72]

Türk-Amerikan ilişkilerinin ilerlemesine vesile olan başka bir unsur olan 1958 Lübnan Krizi de tartışılmaya değer bir gelişmedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Lübnan'a müdahale etmek amacıyla İncirlik üssünü Türkiye Cumhuriyeti'ne haber vermeksizin kullanmış olsa da Türk yetkililer ABD'nin bu operasyonuna desteklemiştir.[73] Arap dünyası ile Türkiye'nin ilişkilerinin bozulmasına yol açmış olsa da, bu mesele ABD ile Menderes Hükümetinin bağının kuvvetlenmesine neden olmuş ve dolayısıyla Türkiye'ye yapılan yardımların artmasına öncülük etmiştir.[74] Irak Devrimi'nin de etkisi ile Türkiye tarafından duyulan endişenin dindirilmesi amacıyla 1959 senesinde Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği anlaşmasına imza atılmıştır.[75]

27 Mayıs darbesi ile 1960 yılında demokratlar iktidarı bırakmak durumunda kalmış ancak bu yeni süreçte Amerika ile ilişkilerin seyri bozulmamış, ilişkilerde radikal bir değişim söz konusu olmamıştır. Ancak darbe sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası ile marjinal grupların güçlenmesi ve seslerini daha gür çıkartma şansı elde etmesi ile Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Zira, neredeyse alternatifsiz olarak telakki edilen Türk-Amerikan ilişkileri artık eleştirilmeye başlanmıştır.[76] Türkiye'de sosyalist gruplar genellikle 1960 yılına kadar faaliyetlerini yasa dışı olarak bir aydın hareketi şeklinde yürütmüşlerdi. Ancak 1961 Anayasası ile ortaya çıkan yeni yasal koşullar, Kıbrıs krizinin ve dolayısıyla Amerikan karşıtlığının

---

[72] O. Gökhan Eşel, *a.g.m*., s. 152.
[73] Nasuh Uslu, "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2000, s. 214.
https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/203-232%20nasuh%20uslu.PDF
[74] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 23.
[75] Nasuh Uslu, *a.g.m*., s. 214.
[76] *a.g.m*., s. 215-216.

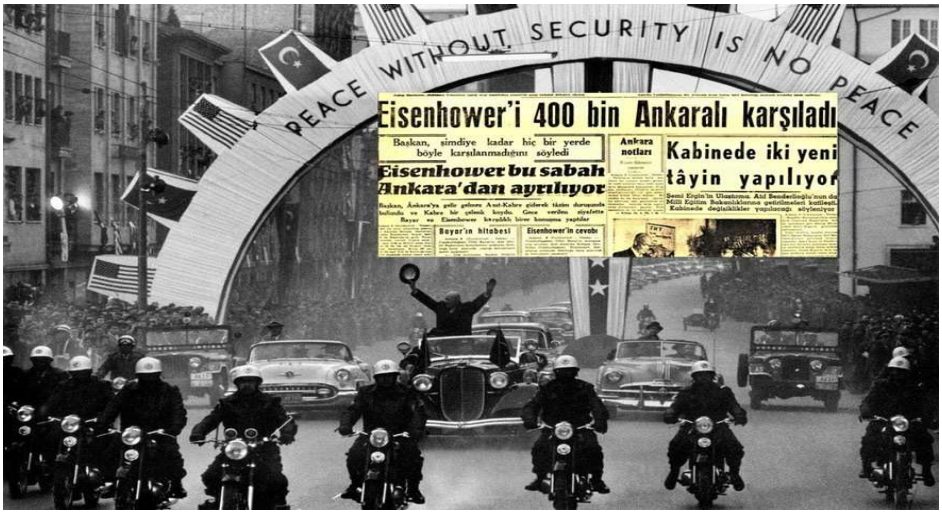
tırmanması vesilesi ile sol siyasal örgütlenmenin önü açılmıştır. Bu faktörler ile radikal ve marjinal görüşlerin hareket alanı genişlemiştir.[77]

Amerikan ilişkileri açısından değerlendirildiğinde Menderes dönemini "ziyaretler dönemi" olarak nitelendirmek mümkündür. Ziyaretler açısından hem yoğun bir trafik hem de Türk-Amerikan ilişkileri tarihindeki bir takım ilkler yaşanmıştır. Özellikle 1959 yılı, ilişkilerdeki en iyi yıl olarak anılmaktadır. Bunda Eisenhower ve bazı diğer Amerikan yetkililerin Türkiye'yi ziyaret etmesinin ve Türk halkı tarafından bu ziyaretin olumlu karşılanmasının payı yadsınamaz. Aynı senenin 5 Mart'ında imzalanan ikili anlaşma ve Türkiye'nin ABD oyu ile BM Güvenlik Konseyi'ne seçilmesi meseleleri de bu yılın ehemmiyetini arttıran unsurlardan olmuştur.[78]

Eishenhower, Celal Bayar ve Adnan Menderes bir arada: Türkiye'de köşkteki resepsiyondan bir kare.[79]

[77] Tolgahan Akdan, *Soğuk Savaş ve Türkiye'nin Batı'ya Yönelişi*, Yordam Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2020, s. 159-161.
[78] Süleyman Seydi, "Demokrat Parti'nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957–1960)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 2011/2, Sayı:14, s. 4 .

Eisenhower'ın 6 Aralık 1959 yılındaki Türkiye gezisindeki coşkulu karşılanışı ve buna dair bir haber.[80]

1.3.3. Küba Füze Krizi

Kruşçev, Sovyetler Birliği'ne yönelik muhtemel bir saldırıya karşı güdümlü füzelerle karşılık verileceğini ve saldırıya ev sahipliği yapan üslerin ise yerle yeksan edileceği şeklinde tehditler savurmuştur. Sovyetlerin bu tutumu Türkiye Cumhuriyeti'ni bir kez daha Amerika Birleşik Devletleri ile ortak politika yürütmeye itmiş ve iki ülkeyi yeniden yakınlaştırmıştır. Sovyet tehdidinin önemsendiğini ve göz ardı edilmediğini anlamak için 1960 senesi sonlarında ABD'nin Türkiye topraklarına yerleştirdiği Jüpiter Füzelerine bakmak yeterli olacaktır. Dengeyi kurmak adına Türkiye bu füzeleri kabul etmek durumunda kalmıştı. Nitekim füzelerin miadı pek de uzun olmamıştır. 1962'de ABD ile SSCB arasında patlak veren Küba krizi sonucunda Türkiye'de konuşlandırılan "Jüpiter Füzeleri", bu iki büyük güç arasında bir pazarlık unsuru haline gelmiş ve varılan uzlaşma neticesinde bahsi geçen füzeler 1963 yılında

---

[79] *NTV*, 06 Nisan 2009, "ABD başkanlarının Türkiye Ziyaretleri", https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/abd-baskanlarinin-turkiye-ziyaretleri,SvLWkJWboEOUUN_v7bFi9Q/XcyRMQAsqUqcgnAa3jgXWw (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

[80] *Sözcü* gazetesi, Sinan Meydan, "Menderes'in ABD Gezileri", 1 Ekim 2018, https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/sinan-meydan/menderesin-abd-gezileri-2654510/ (Erişim Tarihi: 24.01.2022).

Türkiye'den çekmiştir.[81] Bu sayede önemli bir dönüm noktasını ve krizi Türkiye ve tüm dünya zararsız atlatmıştır.

Bu kriz ile ilgili tartışmalarda Türkiye'nin güvenliği ve NATO üyeliği meseleleri gündeme geldi ve tartışma konusu oldu. Tepkiler karşısında CHP'nin milletvekili olan Nihat Erim ülkenin konumu nedeni ile tarafsız kalınamayacağını vurguladı. Bu tartışmalar esnasında iki ayrı görüş ortaya çıktı. Sosyalist-Marksist kesim ve sol eğilimli kesim ABD'ye olan bağımlılığı eleştirip Türkiye'nin bu şartlarda siyasi inisiyatif alamadığını vurgularken NATO ve ABD ile olan ilişkilerin gevşetilmesinin doğru olacağını savundu. Muhafazakâr ve sağ eğilimli kesimler ise var olan füzelerin gerekli olduğunu ve sökülmemesi gerektiği fikrini destekledi.[82]

---

[81] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 25.
[82] Serpil Çelenk Güvenç, *İkili Anlaşmalardan Kıbrıs'a Solun Merceğinden Dış Politika: TİP Deneyimi 1960-1970*, Daktylos Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 75-76.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞINA ETKİ EDEN GELİŞMELER

Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının yükselişi bu tezde belli konu başlıkları altında, önemli meseleler ve krizler ile ilişkilendirilerek incelenmektedir. Bu bağlamda, tezin bu bölümünde, çalışmanın temelindeki Amerikan karşıtlığı ile ilişkilendirilen meseleler ve krizler hakkında, tarihi bir perspektifte, nesnel bir bakış açısı ile ön bilgi sunulacaktır. İlişkilere dair bahsi geçen dönüm noktası niteliğindeki her bir mesele ayrı başlık altında açıklanacak ve daha net anlaşılabilmesi için bir sonraki bölüme temel teşkil edecektir.

2.1. Türkiye'nin NATO Üyeliği

2.1.1 NATO'ya Girmenin Türkiye Açısından Önemi

Sovyet Rusya'nın 1945'te Türkiye'den kabul edilemez taleplerde bulunması Türkiye'yi oldukça endişelendirmişti. Türkiye'nin bu haklı endişesinin sebebi bu talepleri gündeme getiren ülkenin, Türkiye'nin karşısında tek başına durmayacağı kadar güçlü ve büyük olmasıydı. İkinci Dünya Savaşındaki dengeler sebebi ile savaş sonrasında yalnızlaşan Türkiye, Batılı ülkelerin desteğini kazanarak bu yalnızlıktan kurtulup kendini güvende hissetme çabası içerisindeydi.[83]

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından itibaren Batı odaklı politikalar izlemiş olması ve Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi olması hasebiyle NATO üyesi olmayı da doğal hakkı olarak görüyordu.[84] Türkiye ABD'den hem ekonomik hem de askeri anlamda yardım alıyordu ve bu yardımların devamlılığı Türkiye için büyük önem arz

---

[83] Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013, s. 543.
[84] Gös. yer.

ediyordu. Türkiye NATO'ya girerek bu yardımların devamlılığını sağlayacağını umuyordu.[85]

Dönemin kamuoyundaki Amerikan ve Batı hayranlığı Batı'nın tüm kurumlarına entegre olmanın gerekliliğini ortaya koyuyordu. Ülkede liberalizm ve demokrasinin sağlamlaştırılması için NATO'ya girmek mutlak şarttı.[86]

Bunların yanı sıra Türkiye, Sovyet Rusya karşısındaki duruşunu güçlendirmek için mutlaka destek bulmak zorundaydı. En muhtemel ve en kuvvetli destek olarak da elbette kutbun diğer aktörü olan Amerika'yı görmekteydi. Amerika'nın desteğini elde etmek de NATO üyeliğinden geçmekteydi. Ancak bu yolla Türkiye'nin önünde birtakım engeller vardı.

2.1.2. Türkiye'nin NATO Yolunda Karşısına Çıkan Engeller

"Türkiye'nin NATO üyeliğine itiraz üç kaynaktan gelmekteydi. Bunlardan birincisi, Batı Avrupa ülkelerindeki bir kültürel/ideolojik karşı tavırdı. Buna göre, NATO, Batı uygarlığının bir örgütüydü ve Türkiye bu ailenin bir parçası değildi. Bu arada, NATO'nun Norveç ve Danimarka gibi küçük üyeleri de Türkiye'nin başvurusuna karşı çıkıyorlardı. Onların itirazının ardında yatan neden ise, Ortadoğu gibi netameli bir bölgede bulunan Türkiye'nin üyeliği ile NATO'nun sorumluluk alanının genişleyeceği, bunun da kendilerine ek yükümlülük ve riskler getireceği endişesiydi. En önemli olarak ise, İngiltere, Türkiye'nin Ortadoğu'da görevlendirilmesini ve orada Batı çıkarlarının korumasını savunmasını istediğinden dolayı, NATO başvurusuna soğuk bakıyordu. İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya üye olmak yerine önermiş olduğu Ortadoğu Komutanlığı Projesi çerçevesi içinde yer alarak Batı'nın jandarmalığını yapmasını öneriyordu."[87]

---

[85] Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 544.
[86] Gös. yer.
[87] Haluk Gerger, *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği: Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzenine*, Yordam Kitap, 3.Basım, İstanbul 2012, s. 75.

Tüm bu sebeplerden dolayı Türkiye'nin NATO başvuruları geri çevrilmişti. NATO 4 Nisan 1949'da kurulduktan kısa bir süre sonra, 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı patlak vermiştir. Bu Savaşta Birleşmiş Milletler Konseyinin yardım talep etmesinin ardından Türkiye bu durumu NATO'ya katılmak için büyük bir fırsat olarak görmüştür ve bu yolla Türkiye'nin askeri gücünü kanıtlamak istemiştir.

2.1.3. Kore Savaşı'nın Patlak Vermesi ve Türkiye'nin Savaşa Katılması

1950 yılının 25 Haziran'ında başlayan Kore Savaşı hem Türk dış politikasının hem de Türk-Amerikan ilişkileri bakımından önemli dönüm noktalarındandır.

Uzakdoğu Savaşı'nın sonunda Kore ikiye bölündü; Kuzey Kore'yi Sovyet Rusya, Güney Kore'yi ise Amerika işgal etti. BM'nin tüm çabalarına rağmen Kore tek bir bütün haline getirilemedi. İki taraf da seçimler ile 1948'de cumhuriyet kurdu; Güney Kore'deki Güney Kore Cumhuriyeti; Kuzey Kore'deki ise Kore Halk Cumhuriyeti ismini aldı.[88]

25 Haziran 1950 tarihinde Güney Kore'ye saldırıda bulunarak Kuzey Kore, Kore Savaşı'nı başlatmıştır. Kuzey Kore Birleşmiş Milletler'in geri çekilmesi talimatına uymayarak savaşı sürdürmüştür. Bunun üzerine Güney Kore'ye destek olmak ve bu savaşa müdahale etmek gayesi ile BM Konseyi aynı yıl 7 Temmuz'da Birleşmiş Milletler Birleşik Komutanlığı tesis etmiştir.[89] BM kuvvetlerin bu savaşa dâhil olmasının kabul edilemez olduğunu açıklayan Çin, 25 Kasım 1950 tarihinde 180.000 kişilik bir ordu ile Kuzey Kore tarafında savaşa katılmıştır.[90]

---

[88] Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, İstanbul 2010, s. 552.
[89] Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih:1789-2012*, Der Yayınları, 9.Basım, İstanbul 2013, s. 1010.
[90] Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 547.

Kore Savaşının çıkması ile birlikte Türkiye derhal Birleşmiş Milletler ile bu konudaki temaslarını başlatmış ve savaşın başlamasından bir süre sonra 4500 askeri ile savaşa destek vereceğini açıklamıştır.[91]

25 Temmuz 1950'de Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye Güney Kore'ye 4500 kişilik bir silahlı güç ile müdahale etme kararı almıştır ve Türkiye'nin Dış İşleri Bakanı Fuad Köprülü, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderdiği telgrafta bu kuvveti Birleşmiş Milletler'in emrine verdiğini beyan etmiştir.[92] Türkiye'deki Muhalefet Kore'ye asker göndermenin yasal dayanağının olmadığını iddia etse de dönemin hükümeti bunu reddetmiş ve ortada bir anayasa ihlali bulunmadığını belirterek Kore'ye asker gönderme konusundaki ısrarını sürdürmüştür.

Kore'ye asker gönderme kararının alınmasından çok kısa bir süre sonra 11 Ağustos 1950'de Türkiye ikinci defa NATO'ya girmek için başvuruda bulunduysa da yeniden ret cevabı aldı ve bunun ardından Akdeniz Paktı'nın kurulması planına dâhil edildi ancak Türkiye'nin hedefi NATO üyeliğiydi.

Türk Destek Tugayı, Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutanlığında kötüleşen duruma müdahale etmek amacıyla Ekim 1950'de Kore'ye intikal etmiştir. Kore Türk Tugayı ismindeki bu tugay 1950-1953 yılları arasında Birleşmiş Milletler'in verdiği görevleri layıkıyla yerine getirmiş ve üstün başarılara imza atmıştır.[93]

Türkiye Kore'ye önce 4500 asker göndermişken daha sonra bu asker sayısını 6000'in üzerine çıkarmıştır. Aynı safta savaşan ülkeler arsında ABD'den sonra en çok askeri Türkiye göndermiştir ve Türk askeri birlikleri ağır kayıplar verirken birçok başarıya ve kahramanlığa da imza atmıştır.[94]

---

[91] Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK yayın, Ankara 1991.s. 181.
[92] Fahir Armaoğlu, *Belgelerle…*, s. 183.
[93] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 1011.
[94] Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 546-547.

Kore'ye asker gönderme kararının verilmesi aşamasında itiraz eden muhalefet partileri, askerlerin gönderilmesi ile birlikte yumuşama göstererek verilen kararın destek oldularsa da bazı komünist görüşlü gruplar savaşa dâhil olma fikrine karşı propagandalarda bulunmuşlardır ancak bu grupların seslerini çıkartmaları devlet tarafından engellenmiştir, cemiyetleri kapatılmış ya da grupları dağıtılmıştır.[95]

1953 yılının Temmuz ayında Kore Savaşı Panmunjom Ateşkes Antlaşması ile son bulmuştur. İki taraf da net bir üstünlük sağlayamamıştır. Çünkü ne Amerika ne Sovyet Rusya ne de Çin bu savaşı Kore dışına taşımak istemiştir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde daha büyük bir savaşın çıkabilme ihtimalinden tüm taraflar çekinmişti.[96] "*Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ın ilk büyük çatışması olarak tarihe geçti*."[97]

Bu Savaş Türkiye ve Amerika arasındaki ilk askeri ittifak olma niteliğine sahiptir.[98]

"*Türkiye Cumhuriyet Tarihi'nde ilk defa olarak yurt dışına ve yabancı bir ülkeye Türk Silahlı Kuvvetleri'nden bir birliği göndermiş ve fiilen savaşa katılmıştır*."[99]

"*Kore'de akan Türk kanı ve Türk kahramanlığı, Türkiye'nin 1951 yılında NATO'ya alınmasında çok mühim bir rol oynamıştır*."[100]

2.1.4. Soğuk Savaş Nizamı ve NATO

İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu büyük yıkım ve tahribat sebebi ile savaşın ardından dünyada barış beklentisi hâkim olmuştu. Bu esnada özellikle ABD ve SSCB arasında yaşanan gerginlik ve rekabet ortamı sebebiyle dünya düzeninde köklü değişiklikler meydana gelmişti. Bu anlaşmazlıklar sonucunda ise barış

---

[95] Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 546.
[96] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl…*, s. 553.
[97] Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 547..
[98] Fahir Armaoğlu, *Belgelerle…*, s. 181.
[99] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 1012.
[100] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl…*, s. 553.

beklentisinin aksine alışılmışın dışında bir savaş patlak verdi, bu savaş, Soğuk Savaştı.[101] Bu savaşta dünya adeta iki ayrı bloğa ayrılmıştı ve varlığını sürdürmek için -özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan- ülkeler aidiyet duygusu ile kendilerini bir bloğa entegre etmek zorunluluğu kalmışlardı. Yepyeni bir dünya düzeni beliriyor ve eski sistem devre dışı kalıyordu. Haliyle ülkeler varlıklarını sürdürebilmek için bu yeni nizama ayak uydurmak zorundaydılar. Bu iki bloğun bir mümessili Batı'nın lideri rolü ile Amerika Birleşik Devletleri iken, Doğu bloğunun başında ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği vardı. Bu iki lider ülke de nüfuz alanını genişletmek ve ülkeleri kontrol alanına dâhil etmek için yoğun çabalar sarf etmiş ve zayıf ülkeleri saflarına çekebilmek için hem politik baskı uygulamış hem de bu ülkelere maddi destekler sağlamak kaydıyla onlara bağımlı hale getirmeye çalışmıştır. Bu çabalar ile birlikte dünyada ciddi bir kutuplaşma kendini göstermiştir. Batı ve Doğu Blokları olarak ikiye bölünen dünyada, komünist nizamın destekleyicileri SSCB'nin olduğu tarafta yani Doğu Bloğunda yerini alırken, komünizm karşıtı devletler ise ABD'nin önderlik ettiği Batı Bloğunda toplanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin komünizme karşı verdiği mücadele, ona tüm dünya meselelerine müdahil olmak açısından meşruiyet kazandırmıştır. Bu savaş düzeni içerisinde dünya adeta iki süper güç arasında paylaştırılmış ve bu düzen hemen hemen yarım asır boyunca devam etmiştir.[102]

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından zarar gören ülkelerin kalkınması ve yeniden imarı için Amerikan ve İngiliz yetkililerinden mali yardım beklentisi ortaya çıkmıştı. Bu yardımlar, ekonomik entegrasyonu ve dolayısıyla da yardım sağlanan ülkelerin komünizm tehdidinden doğal olarak uzaklaşmalarını beraberinde getirecekti.[103] İşte bu yeni dünya nizamı içerisinde, desteğe ihtiyaç duyan ve Batı Bloğunda yerini alan ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB tehdidi, baskıları ve SSCB'nin kabul edilmesi imkânsız olan istekleri ve yayılması siyaseti karşısında kendisini yalnız hisseden Türkiye, müttefik ve stratejik ortak olarak kendisine Batı Bloğunu ve özellikle de Amerika Birleşik Devletlerini seçmiştir. Türkiye'nin bu seçimi

---

[101] Tolgahan Akdan, *a.g.e.*, s. 31.
[102] Maxime Lfebvre, *a.g.e.*, s. 37.
[103] Tolgahan Akdan, *a.g.e.*, s. 34.

yapmasında etkili olan unsurlardan biri de Amerika Birleşik Devletleri'nin gücü ve uluslararası arenadaki nüfuzudur. 6 Nisan 1946 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri donanmasına ait en büyük savaş gemilerinden biri olan Missouri'nin İstanbul'a vardığı günden sonraki gün, "Ordu Günü" vesilesi ile yaptığı konuşmada dönemin Amerikan Başkanı Truman, dünyadaki en güçlü devlet olduklarını ve bu sebeple de sorumluluk alarak liderliği üstlenmek zorunda olduklarını söylemiştir.[104] Bu açıklama da Türkiye'nin Batı yanlısı tutumunu haklı çıkartır niteliktedir.

Bu esnada SSCB de her geçen gün nüfuz alanını genişletmekte ve özellikle de Doğu Avrupa'da varlığını günbegün daha da hissettirmekteydi. Batı Bloğunu endişelendiren ve bu bloğun içindeki ülkelerin tehdit olarak algıladığı bu yayılma politikası, kolektif bir güvenlik yapılanmasını gerekli kılmaktaydı. SSCB ve onun temsil ettiği komünizm tehdidine karşı topyekûn bir mücadele şart olmuştu. İşte NATO, böyle bir sürecin ortaya çıkarttığı gereklilikleri bir ürünüydü. Bu tür bir yapılanma, Soğuk Savaş ortamında varlığını sürdürebilmek açısından büyük önem arz etmekteydi. Bu yapılanmaya taraf olmayanların bertaraf olacağı korkusu, ülkelerde NATO'ya dâhil olma gerekliliği hissi uyandırıyordu. Türkiye de bu yolda sebat ederek, Batılı ülkeler ile ittifak içine girme arzusunu her fırsatta fiilen göstererek NATO üyesi olmak için kararlı şekilde çaba sarf etmiş ve nihayetinde NATO içerisindeki etkin ülkelerden biri olarak yerini almıştır. Bu sayede SSCB'ye karşı daha etkin ve güçlü mücadele verebilmiştir. Baskın Oran'a göre, Türkiye'nin, NATO'nun kapısını zorladığı dönemin koşullarında, Türkiye gibi jeostratejik öneme sahip olan orta büyüklükteki bir devletin Soğuk Savaş düzeni içinde bloklardan bağımsız bir şekilde tek başına politikalar yürütmesi pek olası görünmemekteydi.[105]

Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tırmandıran en büyük faktörlerden birinin de Türkiye'nin NATO üyeliği olduğu aşikârdır. Özellikle sol tandanslı gruplardan gelen NATO karşıtlığının dayanaklarını incelemek bu konuya daha adil bakmak

---

[104] Tolgahan Akdan, *a.g.e*., s. 42.
[105] Baskın Oran, "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013, s. 496.

anlamına gelecektir. Sol bakış açısına göre; ulusal dış politika olarak Türkiye'de empoze ettirilmeye çalışılan NATO yanlısı tutum aslında, yabancı odakların çıkarlarını içeride savunan dışa bağımlı temsilcilerin bizzat kendilerinin tercihidir.[106] Bu bağlamda, NATO'yu bir salt askeri örgütlenme olarak görmek doğru olmayacaktır, asıl amacının kapitalist düzeni yerleştirmek ve bu düzenin devamını sağlamak olduğunu, bu amaç uğrunda da daralan pazarları ve nüfuz alanlarını genişletmek için ittifakları kullandığını görmezden gelmemek gerekir.[107] Bu tür ittifaklara; kültürel, ekonomik ve siyasi her çeşit sömürgeciliğin mümessili ve koruyucusu olarak bakmak lazımdır.[108]

2.1.5. NATO Perspektifinden Türkiye

Türkiye'nin özellikle güvenlik temelli sebepler doğrultusunda kararını verip NATO üyesi olması konusuna tek yönlü bakmamak gerekir. Çünkü Türkiye, NATO içerisinde önemli bir boşluğu doldurmuş ve NATO için vazgeçilemez bir müttefik haline gelmiştir. Tarihi perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin bu yapılanma içerisinde dünya barışı ve güvenliği açısından, bu örgüte üye olduğu 1952 senesinden bu yana, başat rol oynadığı apaçık bir gerçektir.

Ortak ve kolektif savunma prensibi üzerine kurulmuş olan bu ittifak sayesinde Türkiye-Amerika ilişkileri de pekişme ortamı ve olanağı bulmuştur. Başta Türkiye'nin üyelik başvurusunu olumsuz değerlendiren NATO, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye sınırları içerisinde üsler kurma ihtiyacının hasıl olması ile birlikte 1952 yılında Türkiye'nin üyeliğine onay vermiştir.[109] Yani anlaşıldığı üzere Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin ikna payı büyüktür. Kaldı ki üyelikten sonra ABD ve Türkiye arasında imzalanan ikili

---

[106] Türkkaya Ataöv, *a.g.e.,* s. 172.
[107] *a.g.e.,* s.199.
[108] *a.g.e.,* s. 214.
[109] Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, Ekim 2016, s. 389.

antlaşmalar ile Türkiye'de ABD üslerinin kurulmasına imkan sağlanmıştır.[110] Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin NATO açısından stratejik önemi ortaya çıkmaktadır.

Amerika'nın Avrupa'ya olan uzaklığı bir bakımdan avantajdı. Dehşet dengesi üzerine kurulmuş bir Soğuk Savaş sisteminin varlığında SSCB'nin, Amerika Birleşik Devletleri'ni nükleer silahlar ile vurabilmesi mesafe engeli açısından pek mümkün görünmüyordu. Ancak aynı engel ABD için mevcut değildi çünkü ABD'nin SSCB topraklarına yakın olan müttefiklerinin sınırları içerisine inşa ettiği üsler aracılığı ile bir nükleer saldırı gerçekleştirmek sureti ile Sovyetler Birliği'ni vurması mümkündü. Türkiye, hem Avrupa ülkesi olmak, hem SSCB ve Ortadoğu'ya yakın konumda bulunmak hem de boğazları kendi sınırları içinde ihtiva etmek hasebiyle tampon bölge olma niteliği sayesinde cazip bir müttefik olma ayrıcalığını elinde bulundurmaktaydı. Bu açılardan bakıldığında da Türkiye NATO açısından vazgeçilmez bir stratejik ortak rolü üstlenmekteydi.

Türkiye'nin bu kilit rolünü -başta ABD olmak üzere- Batılı ülkeler görmezden gelmemiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha hızlı ve etkin gelişebilmesi için maddi, askeri ve teknolojik yardımlar ile Türkiye'yi desteklemişlerdir. Fakat bu destekler ve yardımlar her zaman istenilen düzeye ulaşamamış ve zaman zaman yaşanan krizler ile kesintiye uğramıştır. Bu durumda iç siyasette yükselen Batı karşıtlığının da etkisi ile Türkiye strateji ve politika değiştirmek durumunda kalmış, kendine yeni ittifaklar arama çabası içerisine girmiştir.

2.2. Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye Gelişi

Osmanlı İmparatorluğu'na dayanan Türk-Amerikan münasebetleri, Türkiye'nin NATO üyeliği sonrasında ittifak halini alarak, askeri alanda işbirliğini getirmiştir ancak bu işbirliği sadece askeri alanla sınırlı kalmayarak ekonomi, eğitim, parasal politikalar, yönetim ve teknik meselelerde de kendini göstermiş ve bu alanda da işbirliği gelişerek ittifak alanını genişletmiştir. İşte bu işbirliği ve ittifak alanları da

---

[110] Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 389.

göz önünde bulundurulduğunda, Amerikan Barış Gönüllüleri ve onların faaliyetleri de ilişkilerde önemli ve stratejik bir yer tutmuştur[111] ve bu mesele başlı başına Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen temel faktörler arasında olup, ilişkileri doğru analiz edebilmek açısından incelenmeye değer bir öneme haizdir.

Amerikan Barış Gönüllüleri olarak bilinen ve orijinal ismi "Peace Corps" olan Örgüt, 1961 senesinde kurulmuş ve vakit kaybetmeden, kuruluşundan hemen sonraki sene içinde Türkiye'deki faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye'deki çalışmalarına 1971 senesinde son veren Peace Corps Örgütü, hala dünyanın birçok noktasında faaliyet içindedir. Faaliyet alanlarının başında ise gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler gelmektedir.[112]

Soğuk Savaş dönemin gerginliğinin en fazla hissedildiği yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri açısından komünizm hegemonyasının büyümesinin önüne geçilmesi daha elzem bir hal almıştı. Nitekim tam da bu kritik dönemde, olumlu bir Amerikan imajının oluşturulması ve tüm dünyanın ABD'yi tanıması ve bilmesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden gelecek olan komünizm tehdidinin engellenmesi zaruri olarak görülmeye başlanmıştı. İste bu olumlu imajı hazırlama ve bu tehlikeyi bertaraf etme misyonunda en büyük pay ise Barış Kolordusu olarak dünya sahnesine çıkan Amerikan Barış Gönüllüleri'ne düşmüştü. Gönüllüler, böyle bir zamanda, Amerika Birleşik Devleti için paha biçilemez bir aktör halini almış ve bu örgüte büyük umutlar bağlanmıştı. Barış Gönüllüleri, yeni dünya düzeni göz önünde bulundurarak ABD hükümeti tarafından, dünyanın farklı bölgelerinde, o bölgelerin insanlar ile iyi ilişkiler kurmak, onların yaşam tarzlarına dair ayrıntılı analizler yaparak onların sosyal yapılarını öğrenmek ve bu yapıya uygun olarak o bölgelerde bir altyapı oluşturarak Amerika Birleşik Devletleri'ni olumlu manada tanıtmak ve insanlara sevdirmek ile görevlendirilmişlerdi. Yani kısacası bu örgütün temel görevi, Amerikan ideolojisi propagandası yapmak ve böylece dünyayı Amerika'ya sadık bir toplum haline dönüştürmekti. Bu bağlamda, 17 Haziran 1961'de yayımlanan *Saturday Review*

---

[111] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 11.
[112] *a.g.e.,* s. 13.

dergisinde yer verilen "*Barış Gönüllüleri bu işi başarabilecekler mi?"* isimli yazıda bu amaç şöyle ifade edilmiştir: "*Bir Müslümanın Mekke'ye yönelmesi gibi, bir insanın Washington'a bakmasını sağlayacak ideali bulmak*"[113]

Tüm dünyada 'İdealist ve Yardımsever Amerikalı'[114] resmi çizebilmeleri açısından bu Genç Amerikalılar, Amerikan Hükümeti içi umut kaynağı olmuştu.

Dönem dönem CIA ajanı olma suçu, taraflarına isnat edilen Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki görevlerine başlayabilmeleri amacıyla, gerekli prosedürler Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri asında 27 Ağustos 1962'de bir antlaşma imzalamak sureti ile yerine getirildi ve bu antlaşmadan alınan yetki ile Gönüllüler aynı senenin 6 Eylül'ünde Türkiye'ye geldiler ve bu sayede dokuz sene devam edecek görevleri ve faaliyetleri de başlamış oldu. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu projedeki amacı öncelikle Amerika'nın ve Amerikalıların diğer milletlere dost olarak tanıtılmasıydı. Bunun yanı sıra, gittikleri coğrafyanın insanlarına ihtiyaçları konusunda insan gücü desteği sunarak yardımcı olmak ve Amerikalıların başka milletten insanları tanıyıp anlamasını sağlamak da hedefler arasındaydı.[115]

Barış Gönüllüleri projesini hayata geçirmeye ilk kez teşebbüs eden kişi Senatör Hubert Humphrey olmuştur ancak başarı sağlayamamıştır ve bunun sebebi muhalefet tarafından engellenmiş olmasıdır, muhalefet bunu seçim yatırımı olarak görmüş ve desteklememiştir. Aynı kozu daha sonraki seçimlerdeki adaylık döneminde kullanan isim ise John F. Kennedy olmuştur. Bu proje seçimlerde bir canlılığa sebep olmuştur, desteğini ise çoğunlukla üniversite öğrencilerinden almıştır. Michigan Üniversitesinde Barış Gönüllüleri meselesini gündeme taşıyan ve onla ilgili konuşma yapan Kennedy, gençlerden aldığı olumlu tepkilerden aldığı güç ile seçimlerin son dönemine kadar bu projenin arkasında durmuştur.[116]

---

[113] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 25.
[114] *a.g.e.,* s. 25-26..
[115] *a.g.e.,* s. 26.
[116] *a.g.e.,* s. 30-31.

Bu projeyi, dönemin muhalefeti ve eski Amerikan Başkanı Eisenhower çok fazla önemsememiş ve başarılı olacağını düşünmemiştir. Bu projeye karşı çıkanların bir bölümü Barış Gönüllüleri'ni eleştirirken "Çocukların Haçlı Seferi"[117] tabirini kullanmıştır. Ancak beklenilenin aksine bu proje başarı sağlamıştır. Kendisine *Mutual Security Act* yasası ile sağlanan haklara dayanarak John F. Kennedy, Barış Gönüllüleri Örgütünü 1 Mart Devlet bakanlığı bünyesinde kurmuştur.[118]

İsmet İnönü'nün, Türkiye'deki Amerikan Gönüllüleri'nden Michael Miller (sağdan ikinci), eşi Charlotte (Miller'in sağında), ve Gönüllüler'in o dönemki sorumlusu olan Chuck Laskey CARE (İnönü'nün arkasında) ile buluşması.[119]

Barış Gönüllüleri'nin gerçekleştirmesi gereken belirli hedefleri mevcuttu, kararlarını ve eylemlerini bu hedeflere göre şekillendirmekteydiler. Bu hedefler ve amaçlar doğrultusunda belli sınıflandırmalara tabi olmuşlar yani sınıf sınıf ayrılmışlardı. Sınıflandırmaları belirleyen faktörlerin başında çalıştıkları alan ve görev yapacakları ülke değişkenleri gelmekteydi. Örneğin; görev için gidecekleri ülkelerde ne gibi ihtiyaçlar olduğunu ve oradan hangi taleplerin geldiğini göz önünde

---

[117] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 33.
[118] *a.g.e.,* s. 36.
[119] Ezgi Durmaz, *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Batı Anadoludaki Faaliyetleri,* (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2013, s. 151.

bulundurarak, bu alanda ehil olan bir ekip o bölgeye gönderiliyordu. Bu alanların başında eğitim, turizm, tarım ve sağlık ve toplumsal kalkınma gelmekteydi.[120] Gittiği ülkelerdeki insanlara İngilizce öğretmek ise hedeflerine hizmet edecek olan stratejik araçlarının başında gelmekteydi. Bu sebeple bunu görev yaptıkları hemen hemen her ülkede gerçekleştirdikleri söylenebilir. Başta bu örgüt var olabilmek için başka birimlerden destek almaya ihtiyaç duysa da belirli bir süre sonra Sargent Shriver ve Başkan Kennedy'nin uğraşları ile tek başına ayakta kalabilecek bir hal almıştır ve bu örgüt günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarabilmiştir.[121] Bu örgüt kurulmasından itibaren geçen on yıl içerisinde yetmiş iki ülkede aktif olarak çalışmalar yürütmüştür.[122] Barış Gönüllüleri günümüzde de dünyanın birçok bölgesinde boy göstermekte ve görevlerini hala sürdürmektedir.

Kuruluş ilkeleri açısından bakıldığında, Barış Gönüllüleri Örgütünün sadece davet ve talep edildikleri ülkeye gitmeleri beklenmekteydi ancak bu durumun Türkiye açısından geçerli olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Türkiye'den hiçbir davet gelmemiş olmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri bu örgütü Türkiye'ye göndermek konusunda çok kararlı ve istekliydi.[123] Bunun altında yatan temel sebebin 1960'lı senelerde Türkiye'deki Anti-Amerikanizmin yükselişini durdurmak ve Amerikan karşıtlığının en yaygın olduğu sol kesimin önünü kesmek olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu amaca hizmet etme hususunda Barış Gönüllüleri Örgütü biçilmiş kaftan olarak görülmekteydi.

Bu planlar doğrultusunda Örgüt, 6 Eylül 1962'de Türkiye'de faaliyet göstermeye başladı. Amerika, Barış Gönüllüleri Örgütünün Türkiye'de bir ofis açmasına müsaade edilmesini, Örgütün üyelerinin Türkiye'deki harç ve vergilerden muaf tutulmasını ve hatta bu kişilerin diplomatik statü kazanmasını talep etti. Bu talepler üzerine Meclisten bazı itirazlar yükselmiş olmasına rağmen Meclisin kararı ile

---

[120] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 59.
[121] *a.g.e.,* s. 62.
[122] *a.g.e.,* s. 70.
[123] *a.g.e.,* s. 76.

bu bağlamda Amerika ile bir antlaşma imzalanmış ve Barış Gönüllüleri'ne talep edilen bu hakların bir kısmı verilmiştir.[124]

Tüm bu gelişmeler neticesinde Barış Gönüllüleri 6 Ağustos 1962'de Türkiye'deki görev ve faaliyetlerine bilfiil başlamışlardır. Örgüt, Türkiye'de özellikle İngilizce öğretimi alanında olmak üzere geniş kapsamlı faaliyetler yürütmüştür ve faaliyetleri ise genel hatları ile şu alanları kapsamıştır: eğitim, toplumsal kalkınma ve gelişim, kırsal bölgelerin toplumsal açıdan geliştirilmesi, sağlık, turizm, çocuk bakımı ve sosyal hizmetler. Ancak bu örgütün faaliyetlerinin Türkiye'de çok uzun sürdüğünü söylemek mümkün değildir çünkü o yıllarda Türkiye'de yükselen Amerikan karşıtlığı Barış Gönüllüleri üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Karşılaştıkları tepkiler üzerine yaklaşık 8 yıllık bir faaliyet döneminin üzerine 1970 yılının ortalarında faaliyetlerine nokta koyarak ülkeyi terk etmişlerdir.

Tablo 1: Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki Faaliyet Alanları ve Gönüllü Sayıları:[125]

Yıllar	İngilizce Öğretmenliği	Toplum Kalkınması	Diğer Alanlar	Toplam
1962	31	5	3	**39**
1963	70	----	35	**105**
1964	129	57	33	**219**
1965	207	133	42	**382**
1966	68	32	21	**121**
1967	110	----	----	**110**
1968	110	----	50	**160**
Toplam	**725**	**227**	**178**	**1136**

[124] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 75-92.
[125] *a.g.e.,* s. 101.

2.3. Johnson Mektubu

Türkiye ile Yunanistan arasında 1950'lerde ortaya çıkan ve çeşitli sebeplerden ötürü çözüme kavuşturulamayan Kıbrıs sorunu,[126] Kıbrıslı Rumların adadaki Türklere yönelik şiddet içeren eylemler gerçekleştirmeleri sonucunda[127] 1960'lı yıllarda çok ciddi bir krize dönüşmüştür.[128] Rum çete tarafından Lefkoşa'da Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın eşinin ve çocuklarının katledilmesi ise krizin diplomatik yollarla çözülmesini neredeyse olanaksız hale getirmiştir. Krizin çözümüne yönelik bir takım girişimlerin Kıbrıs adasında yaşayan Türklerin güvenliklerinin sağlanmasına olumlu katkı yapmaması[129] ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konuda hareketsiz kalması,[130] Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk toplumuna karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin derhal durdurulmaması halinde Kıbrıs adasına askeri müdahalede bulunacağını beyan etmesine yol açmıştır.[131] 4 Haziran 1964 günü askeri birlikler Kıbrıs müdahalesi için İskenderun Limanında teyakkuza geçirilmiştir.[132] Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü Soğuk Savaş mücadelesini zaafa uğratacağı gerekçesiyle Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasını istememiştir.

Kıbrıs'taki çatışmaların devam etmesi rağmen adaya müdahale etmeyen İnönü hükümetinin sürdürdüğü siyaseti Türk kamuoyunda ciddi boyutta eleştirilere maruz kalırken, İnönü kamuoyunu yatıştırmak için bu müdahaleyi engelleyenlere karşı söylemlerini sertleştirmek durumunda kaldı. 16 Nisan 1964 tarihinde Time dergisindeki demecinde öyle sözlere yer verdi ki, bu söylem hem o dönemde Türk siyasetindeki kırılma ve değişime işaret etmekteydi hem de sonrasında ve tarih

---

[126] İsmail Şahin, "Kamuoyu ve Dış Politika Bağlamında Peyami Safa'nın Yazılarında Kıbrıs Meselesi" *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*", Cilt 7, Sayı 13, Aralık 2015, s. 392-396.
[127] İsmail Şahin ve Selma Parlakay Topbaş, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statüko'yu Koruma Çabaları ve Makarios'un Ankara Ziyareti", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 42, Şubat 2016, s. 783.
[128] Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 134.
[129] Burcu Bostanoğlu, *a.g.e.,* s. 476-479.
[130] Çağrı Erhan, *a.g.e*., s. 685.
[131] Umut Arık, "Johnson Mektubu ve Kıbrıs Krizi", *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014*, Ed: Haydar Çakmak, Kripto Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 104.
[132] Can Dündar, *"O" Gün: Johnson Mektubu*, 2002.

boyunca Türkiye'nin dünya siyasetindeki konumu söz konusu oldukça bu söylem sıklıkla referans gösterildi.[133] Türk siyasetine damga vuran ve literatürüne girecek olan demeç şöyleydi:[134] "*Müttefikler tutumlarını değiştirmezlerse, Batı ittifakı yıkılabilir… Yeni şartlarda yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de bu dünyada yerini bulur.*"

Bu demeç vesilesi ile gerektiğinde Türkiye'nin diğer dış politik alternatiflere yüzünü çevirebileceği mesajı Amerika Birleşik Devletleri ve Batı bloğu ülkelerine ilk defa verilmiş oldu. 1960'tan itibaren SSCB'nin Türkiye ile başta ekonomik alanda olmak üzere ittifak ve işbirliği kurma taleplerini yinelemesi hesaba katıldığında, bu demecin iç politikanın yanı sıra dış politikaya yönelik olarak da gerçekleştirilmiş bir siyasi hamle olduğu inkâr edilemez.[135]

5 Haziran1964 tarihinde Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarmasını engellemek amacıyla bir mektup kaleme alarak Türkiye Cumhuriyeti Başbakan'ı İsmet İnönü'ye göndermiştir. Gönderilen bu mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalenin NATO üyesi olan Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde gerginliğe sebep olacağı, böyle bir durumda Sovyetler'in de dâhil olması durumunda NATO'nun Türkiye'yi savunmada çekimser kalabileceği ve ABD'nin Türkiye'ye verdiği askeri yardım malzemelerinin Kıbrıs'ta kullanılmasına müsaade etmeyeceği belirtilmiştir.

Sert bir üslupla yazılan bu mektupta Johnson, Türkiye'nin düşmanının hangi ülkeler olacağına yalnızca Amerikan liderlerinin karar verebileceğini, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden aldığı silahları ancak Amerikan hükümetin izin verdiği yer ve bölgelerde kullanabileceğini ve Kıbrıs sorunu nedeniyle Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin saldırısına uğraması durumunda Amerika Birleşik Devletleri ve

---

[133] Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2019, s. 7-8.
[134] *Cumhuriyet* gazetesi, 17 Nisan 1967; Akt. Melek M. Fırat, "Kıbrıs Sorunu ve İnönü" *İnönü Vakfı*, https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-inonu/ (Erişim tarihi: 18.08.2021).
[135] Melek M. Fırat, "Kıbrıs Sorunu ve İnönü" *İnönü Vakfı*, https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-inonu/ (Erişim tarihi: 18.08.2021).

NATO'nun hiçbir suretle Türkiye'ye yardım etmeyeceğini[136] net bir biçimde ifade etmiştir.

Diplomatik üslup bakımından sert ve ölçüsüz şekilde kaleme alınan bu mektup Türk kamuoyunda hayal kırıklığı yaratmış ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Ülkenin egemenlik haklarını yok sayan bu mektup sonrasında Türkiye, Kıbrıs adasına askeri müdahalede bulunamamıştır.

Gözetilmesi gereken diplomatik etiği ve hassasiyetleri göz ardı eden üsluptaki bu mektuba karşılık olarak İsmet İnönü'nün üstün bir politik temkinlilik ve soğukkanlılık gösterdiği, bu büyük krizi mümkün mertebe başarılı bir şekilde yönettiği ve nasıl önemli bir devlet adamı olduğunu kanıtladığı yadsınamaz bir gerçektir.[137]

Johnson mektubu, Sovyetler Birliği'nin yoğun baskısını üzerinde hisseden ve bu büyük güce karşı kendisini tek başına savunabilecek düzeyde bir kapasiteye sahip olmayan Türkiye'nin, Amerika Birleşik Devletleri'ni takip etmek başka bir seçeneği olmadığını ve Amerika Birleşik Devletleri'yle Soğuk Savaş döneminde kurulan ve kesintisiz bir biçimde sürdürülen ittifak ilişkisinin yalnızca bu devletin lehine olmak üzere tek taraflı olarak işlediğini Türk hükümetine açık bir biçimde göstermiştir.[138] Kaldı ki bu dönemde Türkiye-Amerika arasındaki ikili ilişkileri tehlikeye atmak ya da geriye götürmek isteyen ne bir DP'li ne de bir CHP'li vardı, aksine Amerika'nın politikalarını yumuşattığı dönemlerde bile Türkiye bu konudaki sert yani kararlı tutumlarını sürdürmeyi devam ettirdi.[139]

Johnson mektubunun sorumluluğunun üzerinde olduğu kişinin, dönemin Dışişleri Bakanı Dean Rusk olduğu konusunda tanıklar arasında ittifak sağlanmıştır. Başkan Kennedy tarafından bu göreve getirilen ve Johnson dönemini de içine almak üzere 1969 senesine kadar görevde kalan Dean Rusk, sorumlu tutulduğu bu mektup

---

[136]Nasuh Uslu, "Türkiye-ABD İlişkileri", *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Ed: Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 690.
[137] Haluk Şahin, *a.g.e*., s.7.
[138] Nasuh Uslu, "Türkiye-ABD…, s. 690.
[139] Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, 6.Baskı, İstanbul, 2020, s. 406.

hakkında 23 yılı aşkın bir süre zarfı sonrasında, 13 Ağustos 1987'de, gazeteci-yazar Haluk Şahin'in talebi üzerine, kendisine yazılı açıklamalarda bulunmuştur. Haluk Şahin, bu beyana *Johnson Mektubu* adlı kitabının 2019 baskısında yer vermiştir. Bu açıklamalar, bir yandan o dönemde akılda kalan bazı soru işaretlerinin çözüme kavuşturulmasına olanak sağlarken, öte yandan tarihi güncel bir perspektif ile yeniden yorumlamayı mümkün kılmıştır. Ayrıca yıllar sonra gerginlikten uzak bir atmosferde ve baskı altında kalmadan Dean Rusk tarafından kaleme alınan bu satırlar veçhiyle, mektubun halisane bir niyetle ve samimiyetle ara bulmak için yazıldığı iddia edilmiştir. Dean Rusk'ın bahsedilen kitapta yer alan söz konusu açıklamaları şöyledir:[140]

"Sayın Dr. Şahin,

24 Haziran tarihli mektubuna cevap vermekte geciktiğim için özür dilerim. Geçirdiğim bir felcin nekahet döneminde olmam, yazışmalarımda gecikmelere neden oldu.

Sözünü ettiğiniz Johnson mektubunun, Amerika açısından bakıldığında, yazılış nedeni ve amacı çok açıktı. İki NATO üyesi arasındaki savaş olasılığı bizi katlanamayacağımız bir durumla karşı karşıya bırakmıştı. Ben bunun üzüntüsünü kişisel olarak hissettim, çünkü NATO'nun kuruluşundan sonra Yunanistan ile Türkiye'nin NATO'ya alınması için Amerika Birleşik Devletleri'nin içinde çok çaba harcamıştım. Bize göre, iki NATO üyesi arasındaki savaş, bu örgütün yıkılmasına kadar gidebilecek sonuçlar doğuracaktı. Johnson mektubunun amacı Yunanistan ile Türkiye arasında bulunan sorunlarda taraf tutmak değil, bu iki ülke arasında savaş çıkmasının 'olmaması gereken bir şey' olduğuna işaret etmekti. Türkiye'nin NATO üyelerine iyice danışmadan, NATO böyle bir savaşı durdurmak için yapabileceklerinin azamisini yapmamışken, Yunanistan'a karşı harekete geçmesi bizim görüşümüze göre olmaması gereken bir şeydi.

---

[140] Haluk Şahin, *a.g.e.*, s.70-71.

O mektubun yazılışında ve gönderilişinde Başkan Johnson ile ben birlikte çalıştık. Türkiye'de şok etkisi yapmışsa, bunu anlayabiliyoruz, ama eğer iki ülke arasında savaş çıkmasına engel olduysa, aklımızdan geçen de tastamam buydu işte. Türkiye'ye olan saygım ve onun ABD ve NATO'ya olan önemine inancım yüksektir. Bu olayın, çok iyi olan ikili ilişkilerimiz üzerinde kalıcı izler bırakmayacağını umut ediyorum.

En iyi dileklerimle,

Dean Rusk"

Tarihte Johnson mektubu krizi olarak bilinen bu mektup teatisi, o dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin pek de sağlam olmadığının bir kanıtı olmuştur. Ancak yine de Türk dış politikasında radikal bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Sadece bu meseleden sonra Türkiye'nin daha temkinli adımlar attığını söylemek mümkündür. Sol görüşlü aydınların ve grupların ellerini güçlendiren bu kriz, bir yandan da toplımda en yakın müttefikinin Türkiye'ye ihanet ettiği fikrini uyandırmıştır.[141]

2.4. Kıbrıs Barış Harekâtı

Kıbrıs'ta Yunan ve Türk taraflarının Kıbrıs Barış Harekâtına kadar giden anlaşmazlığının kaynağı Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un 1963 yılında anayasanın değiştirilmesini gündeme getirmesidir. Bu değişiklik Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul görmemiş ve müteakiben adada istenmeyen olaylar yaşanmaya başlanmıştır. 1963-1964 yıllarında Kıbrıs'taki Türklere çeteler ve Rum askerleri tarafından yapılan saldırılarda 364 Türk şehit olmuş, 475 adet Türk de yaralanmıştır. Kayıp olanların sayıları ise halen tam olarak bilinmemektedir.[142] Bu olaylar üzere adada iki taraf çatışmaya başlamıştır. Çözümsüz bu çatışmalar neticesinde iki taraf da meseleyi BM Güvenlik Konseyi'ne taşımayı kabul etmiştir. Ancak BM barışı tesis etme çabaları da

---

[141] Tolgahan Akdan, *a.g.e*., s. 163-165.
[142] https://stratejikguvenlik.com/2019/07/21/kibris-sorunu-dosyasi-kibris-johnsonun-inonuye-mektubu-ve-trumpin-twitleri/

sonuçsuz kalında Türkiye adaya müdahale etmek için harekete geçmiştir. Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson'ın yazdığı sert üsluplu mektup ile bu müdahalenin önüne geçilmiştir. Yaşanan bu gergin sürece istinaden garantör devletler tarafları ateşkese davet etmiş ancak Rum tarafı saldırgan tavırlarından vazgeçmemiştir. Bu durumun üzerine Türkiye Garanti Anlaşması hükmünce ada üzerinde jetlerle uçuşlar yapmıştır.[143] 15 Ocak 1964 tarihinde gerçekleştirilen Konferansı'ndaki görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır. Bunun ardından NATO kapsamında bir barış kuvvetinin oluşturulup bölgeye gönderilmesi fikri de Makarios tarafından reddedilince krizin vahameti daha da artmıştır.

Aradan geçen yaklaşık on senenin ardından, 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'un cumhurbaşkanlığı görevine bir darbe ile son verildiğinde, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Kuzey Ege Denizi'ndeki 10000 kilometrekarelik bir deniz sahası ile ilgili hidrokarbon ve petrol yatakları açısından gerginlik vardı. Darbeyi gerçekleştiren Sampson'un darbenin ardından Helen Cumhuriyeti'ni kurduğunu ilan etmesinin hemen akabinde, Başbakan Ecevit bu olayları "Yunan müdahalesi" olarak nitelendirerek Türk tarafının adaya bir harekât gerçekleştirme kararının sinyallerini vermiştir.[144] O dönemde Türkiye'de bu darbe karşısında hem askeri hem de siyasal anlamda müdahale edebilme kapasitesine ve zihniyetine sahip bir iktidar görevdeydi.[145] Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını garanti altına alan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında 1960 yılında imzalanmış olan Zürih Antlaşması gereğince Ecevit bir nota vermiştir. Kıbrıs, Başbakan Ecevit için artık bir milli mesele haline gelmiştir.[146] 20 Temmuz tarihinde bu karar ivedilikle uygulanmış ve Kuzey Kıbrıs'a bir çıkartma yapılmış, ada çetin çatışmalara sahne olmuştur. Türkiye'nin adadaki Askeri duruma hâkim olması sadece iki gün sürmüştür. 22 Temmuz'da yapılan ateşkesin ardından tarafların uzlaşma sağlanması için 25 Temmuz tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere -yani garantör devletler- Cenevre'de

---

[143] Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013, s. 724.
[144] Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s.337.
[145] Melek Fırat, *a.g.e.*, s. 740-741.
[146] Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s.337.

toplanmıştır ancak adadaki şiddet eylemleri sona ermemiş, ateşkes ihlalleri yaşanmıştır. Rum tarafının yıkıcı ve saldırgan tavırları sonucunda, 14 Ağustos'ta ikinci Kıbrıs Harekâtı başlatılmıştır. Bu harekâtın neticesinde Yunan güçlerinin adadan geri çekilmek durumunda kalması ile birlikte bu harekât son bulmuştur. Ancak bu ikinci harekât ilkinden farklı olarak dünya kamuoyunun tepkisi ile karşılanmıştır. İlk harekâtın Türkiye açısından gerekli ve meşru bir müdahale olarak addedilmesinin aksine, ikincisi ise meşruiyetten uzak bir işgal olarak telakki edilmiştir.[147] Bunun neticesinde bir defacto bölünme olmuş ve çözüm yıllar sürecek görüşmelere bırakılmıştır.[148] İkinci Kıbrıs Harekatı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'ye silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Kıbrıs müdahalesinin ardından 1975-1978 yılları aralığında Türkiye'ye Amerikan Kongresi tarafından uygulanan silah ambargosu sonrasından Türkiye'nin gücenmişliği kolay geçmemiştir ve bu durum ilişkilerde olumsuz bir hava yaratmıştır. En azından 1980'lerin ortalarında kadar kamu diplomasisinde Amerika Birleşik Devletleri için "dost" tabirini kullanmış ama "müttefik" ifadesini kullanmaktan kaçınmıştır.[149]

Bu harekât hem Türk dış politikası hem de Türkiye-Yunanistan ilişkileri açısından bir dönüm noktası niteliğindedir çünkü Kore Savaşı dışında Türkiye'nin kendi toprakları dışında bir yere ilk askeri müdahalesidir.[150]

2.5. Haşhaş Krizi

Türk-Amerikan ilişkileri tarihine damgasını vuran diğer bir mesele de Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin yaptığı baskılar ile ortaya çıkan haşhaş ekimi krizidir.

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında cereyan eden bu meselesinin ciddi bir hal almasının dönüm noktası Richard Nixon'ın iktidara geldiği 1968

---

[147] Melek Fırat, *a.g.e.*, s. 748.
[148] Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s.338.
[149] Makovsky, Alan, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası: Gelişme ve Sorunlar", *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Dış Politikası,* Ed: Morton Abramowitz, Çev: Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Liberte Yayınevi, Ankara 2001, s. 324.
[150] Melek Fırat, *a.g.e.*, s. 749.

senesidir. Hemen öncesindeki Johnson döneminde nispeten olumlu seyreden Türk-Amerikan ilişkileri bahsedilen seneden sonra yerini bir gerginliğe bırakmıştır. Bu dönüm noktasının altında yatan sebep ise Nixon'un Amerika'ya büyük zararlar veren Vietnam Savaşı'nı bitirme ve o dönemde aşırı yaygınlaşan ve önüne geçilemeyen uyuşturucu kullanımını önleme konusundaki vaatleridir.[151]

Genelde gıda, tıbbi ve bilimsel amaçlı faydalanılması ile önem arz eden bir bitki olan haşhaş, içinde var olan morfin sebebi ile keyif verici ve uyuşturucu madde olarak da kullanılmaktadır. Türkiye'de 1933'e kadar denetimden uzak bir şekilde yetiştirilen haşhaş, bu yıldan itibaren *Uluslararası Afyon Sözleşmesi* kapsamında denetime tabi olmuştur.[152]

Özellikle 1960'lı yılların sonlarına doğru Amerika'da artan uyuşturucu kullanımının faturası ABD yetkilileri tarafından Türkiye'ye kesilmek istenmiştir. Ortaya konulan raporlarda açıkça görüldüğü üzere, ABD'deki Uyuşturucu ve Tehlikeli İlaçlar Bürosu, New York'ta kullanılan uyuşturucunun yüzde sekseninin kaynağının Türkiye olduğunu iddia etmiştir.[153] Türkiye'deki ilgili makamlar bu iddianın gerçek olmaktan uzak olduğunu defalarca kez ifade etmişlerse de, ABD bu iddialarından uzun süre vazgeçmemiştir.[154] Dolayısıyla Nixon yönetimi, Türkiye'den haşhaş üretimini tamamen durdurmasını istemiş ve yıllar süren bu ısrarlı talep sebebi ile Türk-Amerikan ilişkilerinde olumsuz bir takım gelişmeler yaşanmıştır.

1969 yılının farkı dönemlerinde Türkiye'de yetiştirilen haşhaşın tamamını satın almayı teklif eden Amerika Birleşik Devletleri'ne, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'den olumsuz yanıt gelmiştir. 1970 yılının Mart ayında Amerikan Narkotik Bürosu, haşhaş üretimini sadece 4 vilayet ile sınırlandırmasını ve afyon kaçakçılığı ile mücadeleyi artırmasını Türkiye'den talep etmiş ve bu taleplerin karşılığında zararın tazmini için farklı tarım ürünlerinin ekilmesini desteklemek amacı ile Türkiye'ye 3

---

[151] Nuray Okumuş, *Türk Amerikan İlişkilerinde Haşhaş Ekimi Krizi (1968-1975): Kriz Yönetimi açısından Bir İnceleme*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2020, s. 83-84.
[152] *a.g.e.*, s. 81-82.
[153] *a.g.e.*, s. 88.
[154] *a.g.e.*, s. 92.

milyon dolar değerinde tarım kredisi ve bunları yanı sıra kanun dışı haşhaş ekimi ile mücadele kapsamında uçak, silah ve benzeri cephanenin Türk polisine verilmesini vaat etmiştir.[155] Aynı zamanda haşhaş ekiminin tamamen kaldırılması talebinde de bulunan ABD, aldığı olumsuz yanıtlara rağmen belirli aralıklarla bu talebini tazelemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu taleplerini tamamen reddetmenin ilişkiler üzerindeki potansiyel olumsuz etkisini önlemek amacı ile Türkiye, haşhaş üretiminde bir takım kısıtlamalara gitmiştir. Bu kısıtlamalar -başta muhalefet ve üretici olmak üzere- bazı kesimlerin tepkisine sebep olmuşsa da bu kısıtlamaları bir süre devam ettirmek mecburiyet haline gelmişti. Ancak bu önlemler ABD'yi ikna etmeye yetmemiş, aksine daha bu konuda sert bir tavır takınmasına sebep olmuştur.[156] Esasen ABD'nin bu politikasının altında yatan asıl sebep görünenden farklıydı, gerçek hedef uluslararası arenada önemli bir yer işgal eden Kıbrıs meselesine istinaden Türkiye'nin itibarını sarsmak ve aleyhinde propaganda yapmaktı.[157]

Tablo 2: 1963-1970 Döneminde Hindistan, Rusya, Türkiye ve Yugoslavya'da Ham Afyon İhracatı (Ton olarak)[158]

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Hindistan	385	473	426	531	419	532	601	-
S.Birliği	-	-	2	1	3	3	-	-
Türkiye	115	189	257	382	151	112	118	77
Yugoslavya	39	12	3	4	5	4	-	-
TOPLAM	539	674	688	838	578	651	719	-

Bir yandan baskılar artarken bir yandan da Türkiye'de Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından verilen 12 Mart Muhtırası haşhaş meselesinin gidişatını değiştirmişti. 12

---

[155] *T.C Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Mart 1970, Sayı 66, s. 15
http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1970-sayi-64-75.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2022).
[156] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş; Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 1996, s. 102-105.
[157] Bu görüş, Çağrı Erhan'ın dönemin eski başbakanlarından Bülent Ecevit ile 15 Mart 1995 tarihinde yaptığı mülakattan, aşağıdaki kaynak aracılığı ile alıntılanmıştır:
Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 114.
[158] Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, haz: Raşit Çavaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 245-246; Akt. Nuray Okumuş, *Türk Amerikan İlişkilerinde Haşhaş Ekimi Krizi (1968-1975): Kriz Yönetimi açısından Bir İnceleme*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2020, s. 91.

Mart müdahalesinden sonra hükümetin düşmesi ve yerine kurulan yeni hükümetin Amerikan yanlısı bir tavır takınması, akıllara bu müdahalenin arkasında ABD'nin olabileceği gerçeğini getirmişti.

Gazeteci Cüneyt Arcayürek, 12 Mart müdahalesinin ardından bir İngiliz gazetesinde yayımlanan dünya haritasında ABD tarafından hangi ülkelerde darbe yapıldığının gösterildiğini ve bu ülkelerden birinin de Türkiye Cumhuriyeti olduğunu bildirmiştir.[159]

12 Mart muhtırası ile haşhaş ekimi meselesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin talep ve çıkarlarına aykırı hareket eden Demirel ve hükümetinin görevine son verilmek ve ordudaki sol tandanslı cuntanın gücünü kırmak suretiyle Türkiye'nin politikaları, ABD'nin istekleri ile kısmen özdeş hale getirilere, Nihat Erim tarafından kurulan hükümet ile de ABD'nin ısrarla istediği haşhaş ekimi yasağı kararı, 29 Haziran 1971'de Bakanlar Kurulu kararnamesi ile alınmıştır. Bununla beraber, sol kesimin ezilmesi için sıkıyönetim gibi katı politikalar uygulamıştır. Bu sayede ise Amerikan karşıtı sesler büyük ölçüde bastırılmıştır. [160]

Bu yasak sebebi ile Türkiye'nin uğradığı zarar dönemin Tarım Bakanı Dikmen'in resmi açıklamasına göre 100 milyon[161] dolar olmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye sadece 35.7 milyon dolarlık tazmin bedeli vermeyi öngördüğü anlaşma, Bakanlar Kurulu tarafından 2 Haziran 1972 tarihinde kabul edilmiştir.[162] Ancak üzerinden belli bir süre geçtikten sonra ABD tarafından vaat edilen yardımların tam anlamıyla gerçekleştirilmemesi suretiyle haşhaş üreticilerinin ve halkın mağdur edilmesi, ülke içinde huzursuzluğa ve itirazların yükselmesine neden olmuştu. Haşhaş üretimini durduran Türkiye, tıbbi malzeme üretimi için gerekli olan morfini artık ithal etmek zorunda kalmıştı. Bu durumun bir son bulması için halk,

---

[159] Kasapsaraçoğlu, Murat, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'de Yapılan Askeri Darbeler ve ABD", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt: 19, Sayı: 3, 2020, s. 1351. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/55008/682186
[160] Kasapsaraçoğlu, *a.g.m*., s. 1351.
[161] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 127.
[162] *a.g.e*., s. 129.

umudunu yönetimin değişmesine bağlamıştı. Bununla birlikte, bu yasakların Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uyuşturucu kullanımının düşmesinde pek katkı sağlamamış olması, esasen Türkiye'nin ABD'deki uyuşturucu kullanımının yüzde sekseninden sorumlu olmadığını ortaya koymuş oldu. Zaten Türkiye'nin uyuşturucu kullanımını önlemedeki özverili çabaları ve mücadelesi de aşikârdı. Amerikan basın-yayın araçları vesilesi ile de bu gerçek artık vurgulanmaya başlanmıştı ve bu alanda Türkiye'nin gerçek payının yüzde iki ila yüzde sekiz olduğu açıkça ifade edilmişti.[163]

1973 seçimleri ile sivil yönetimin yeniden başa geçmesinin akabinde 1 Temmuz 1974 tarihinde yayımlanan bir kararname ile Türkiye'de haşhaş ekimi yasağı kaldırılmıştır. Bu karar ABD tarafından tepki ile karşılanmış olsa da Türkiye'deki haşhaş üreticisini ziyadesiyle memnun etmiştir. ABD Kongresinden yükselen seslere rağmen 1975 sonbaharında bu mesele, ABD Kongresinin başlıca gündem maddesi olmaktan çıkmıştır. Türkiye'de haşhaş üretiminin sıkı denetim altına alınmasının da etkisi ile ABD, ülkelerine giren eroinin asıl kaynağının kendi elleriyle oluşturdukları "altın üçgen"[164] bölgesi olduğunun farkına varmış ve 1982 yılı itibarı ile Türkiye'nin yüksek derecede morfin içeren kaliteli afyonunu yeniden ithal etmeye başlamıştır. Bu ticaret günümüzde de halen devam etmektedir.[165]

2.6. 1980 Askeri Darbesi

Türkiye tarihinde yeni bir dönemi teşkil edecek olan 12 Eylül 1980 darbesi, 1971 Muhtırası'nın derinleşerek ülke siyasetinde yankı bulması olarak tanımlanmaktadır. Yayımlanan 1971 Muhtırası'ndan sonra askeri yönetim ülkede sert güç kullanmaya başlamış; bununla beraber ülkede düzeni sağlayarak demokratikleşmenin kurumsallaşması adı altında yaptırımlarda bulunmuştur. Her ne kadar düzen sağlamaya çalışılsa da ne iktisadi alanda ne de siyasi sosyal alanda dirlik sağlanabilmiştir. Bunun nedenleri arasında 1970 ortalarından itibaren o dönemin

---

[163] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 135.
[164] Laos, Myanmar ve Tayland'ı bağlayan sınırda bulunan ve o dönemde dünyadaki afyonun büyük bir kısmının üretimini gerçekleştiren bölgeye verilen isimdir.
[165] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 132-159.

'entel' olarak adlandırılan solcu kesimin yükselişe geçmesi, toplumsal hayattaki şiddet ve baskının artması, toplumsal huzursuzluk, 1 Mayıs Katliamı; Kahramanmaraş, Çorum, Bingöl, Sivas, Malatya şehirlerinde 1977'de önemli isimlere karşı yapılan suikastlar gelmektedir.[166] 1980 yılına kadar huzursuzluklar tırmanmış; siyasi olarak işlenen cinayetler de dâhil olmak üzere yaklaşık 1700 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu rakam ülkede gittikçe büyüyen istikrarlı, otoriter bir rejimin ihtiyacını gözler önüne sermiştir. Buradan hareketle ülke iç savaşın eşiğinde görülmüş; askerin yönetimi ele geçirmesi çatışma ortamında kurtarıcı olarak kabul edilmiştir.

12 Eylül 1980 darbesi, iktidar ve muhalefet arasındaki uzlaşma sorunu, demokrasinin ülkede tam anlamıyla resmi bir nitelik kazanamaması, siyasi olarak bölünmüşlük ve şehre olan göçlerin ülke iktidarı tarafından çözümsüz bırakılmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Tüm bu sebeplere ek olarak ülkede yeni bir cumhurbaşkanı seçilememesi, Meclisin her gün seçimlere odaklanması ve bunun neticesi olarak ilgilenmesi gereken işleri sekteye uğratması ülkede toplum tarafından da darbe beklentisine yol açmıştır.[167] Halkın bu beklentisi sonucunda*, "12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin yönetimine el koymuş, Genelkurmay Başkanının başkanlığında, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanından oluşan Milli Güvenlik Konseyi, hükümeti feshetmiş, siyasal faaliyetlerini yasaklamış, yeni bir hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar, yasama ve yürütme yetkilerini üstlenmiştir. Milli Güvenlik Konseyinin bir numaralı bildirisinde 'ülkenin bütünlüğünü korumak milli birliği ve beraberliği sağlamak muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak' olarak açıklanmıştır."*[168] Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki; darbeyi yapanlar, devlet otoritesinin ülkede nizamı sağlayamadığının altını çizmiştir. Nitekim darbe gününe kadar her ayrı gün bombalar patlarken, terörist eylemler

---

[166] Abdulvahap Akıncı,, "Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E- Muhtıra", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 15, 2, s. 41.
[167] Gös. yer.
[168] Soner Dursun, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem", *ÇTTAD*, VII/16-17, 2008, s. 423.

gerçekleşirken, 12 Eylül günü tüm bu istenmeyen ve ülke için tehdit teşkil eden olaylar sona ermiştir. Bunlara ek olarak, sağ-sol davaları sebebiyle çıkan olaylarda neredeyse her gün onlarca can kaybı yaşanmaktaydı. 1980 darbesinden sonra bu olaylar da bir anda sona ermişti. Tüm bunları göz önünde bulunduran bir takım yazarlar, bu şiddet olaylarının bizzat darbeciler tarafından tertip edilmiş olduğunu ve bundaki amaçlarının ise darbeyi meşrulaştırılmak olduğunu iddia etmişti. Bunun neticesinde halk arasında darbenin gerekli olduğu düşüncesi hasıl olmuş ve bu da darbeyi kısmen meşru göstermişti. Darbeciler başlangıçta, sağ veya sol ayrımını ortadan kaldırma mantığı altında bütün siyasal partileri kapatmış; yöneticileri tutuklayıp yargılamışlardı. Ancak bununla beraber, zamanla tehlikenin sol kesimden geldiği düşüncesinden hareketle aydın kesim sayılan, demokrat ve vatansever bazı insanlar ya yargılanmış ya da bu insanların işleri elinden alınmıştır ve böylece bu kitle sindirilmiş, bunun sonucunda da doğal olarak entelektüel kesim kasten ortadan kaldırılmıştı.[169]

12 Eylül 1980 harekâtının hemen ardından Cumhurbaşkanlığı görevine gelen Kenan Evren darbenin birtakım sebeplere dayandığını söylemiştir. Bu sebepler şu şekilde ifade edilebilir;[170]

1. *"Milli Birliği korumak*
2. *Anarşi ve terörü önleyerek, can ve mal güvenliğini tesis etmek*
3. *Devlet otoritesini hâkim kılmak ve korumak*
4. *Sosyal barışı, milli anlayış ve beraberliği sağlamak*
5. *Sosyal adalete, ferdi hak ve hürriyete ve insan haklarına dayalı laik ve cumhuriyet rejimini işlerli kılmak*
6. *Sivil idareyi yeniden tesis etmek"*

Bu amaçları taşıyan darbenin gerçekleştirilmesi adına 29 Eylül 1979 ve 11 Temmuz 1980 tarihlerinde asker darbe planı hazırlamış fakat uygun ortamın henüz

---

[169] *Kocaeli Barosu Bülteni 12 Eylül Özel Sayısı*, 2011, Sayı 6, s.3. http://web.e-baro.web.tr/uploads/41/BARO%20BULTENI%205.pdf (Erişim tarihi: 12.05.2019)
[170] Soner Dursun, *a.g.m*., s. 423-424.

oluşmamış olması sebebiyle bu planı hayata geçirmemiştir. Buradan hareketle bu planlar terörün kesin olarak ortadan kalkacağı düşüncesiyle, darbenin bir gruba yönelik olarak planlanmamış olması sebebiyle hem üniversiteler hem de çeşitli kurumlarca kabul görmüştür. Planların uygulanmaya geçmesini yani başka bir deyişle darbenin geçerli dayanağını ortaya koyacak iki olay yaşanmıştır. Bunlardan birincisi İsrail'in Kudüs'ün daimi bir biçimde başkent olarak ilan etmesi üzerine Dışişleri Bakanı görevinde bulunan Hayrettin Erkmen'in aleyhine MSP tarafından bir gensoru önergesinin verilmesi ve bu önergenin ardından Erkmen'in 5 Eylül'de bakanlıktan düşürülmesi8, ikincisi ise 6 Eylül'de Konya'da yine MSP tarafından düzenlenen Kudüs'ü Kurtarma adı verilen miting sırasında açılan bazı pankartlar ve atılan çeşitli sloganlar ile bir grubun İstiklal Marşı okunurken ayağa kalkmamasının doğrudan rejime dönük bir tehdit olarak algılanmasıdır.[171] Bu iki gelişme, tehdit olarak algılanmıştır.

12 Eylül Müdahalesinin ardından ulusal düzeyde faaliyet gösteren gazetelerde yayınlanan bazı köşe yazarlarının makalelerini incelemek bir hayli faydalı olacaktır. Örneğin yurtdışına kaçıp, takiben 12 Eylül askeri darbesinin aleyhine birtakım yazılar ortaya koyan yazarlara cevap veren Cüneyt Arcayürek şu tespitlerde bulunmuştur:[172]

"*Başkalarını bilmem ama kendime soruyorum bazen: Acaba Türkiye ne zaman 12 Eylül harekâtının "Komuta zinciri içinde" yapılmış olmasının mutluluğunu taa benliğinde duyacaktır? Eğer ordu, 12 Eylül öncesi kendi bünyesinde parçalanmasını, bölünmesini isteyenlerin oyuna gelseydi, komuta zinciri içinde harekât edip ihtilali başarmasaydı, başımıza gelecekleri hiç düşünebiliyor musunuz? Birbirimizi vuracaktık! Bunu hiç unutmayalım, hep düşünelim, bin şükredelim."*

Cumhuriyet gazetesinde Uğur Mumcu'nun yorumları benzer niteliktedir:[173]

---

[171] Abdulvahap Akıncı, *a.g.m.*, s. 44.
[172] Soner Dursun, *a.g.m*., s. 424.
[173] Gös. yer.

"Bir parlamento, anarşi ve teröre karşı çaresiz kalmışsa, kendi kendini "tasfiye" etmiş demektir. Ülkemizde 12 Eylül öncesi durum buydu. Bu yüzden 12 Eylül öncesi Türkiye'sinde anayasal düzenden, temel hak ve özgürlüklerden de insan haklarından söz etmenin olanağı yoktu. Demokrasi, teröre yenik düşmüştür. Çürümüş bir parlamento ve kırık bir kol gibi çaresiz bir hükümet ile anayasa düzeni savunulamaz ve devlet otoritesi sağlanamazdı. Bu çürümüşlük ve çaresizlik bir "iktidar boşluğu" doğurmuştu. Doğan bu iktidar boşluğu 12 Eylül Harekâtı ile doldurulmuş oldu."

12 Eylül Dönemi köşe yazıları değerlendirildiğinde genel olarak ülkede istikrarın darbeciler tarafından sağlandığı; ülke kaos ortamında olası bir iç savaşın eşiğindeyken Kenan Evren'in ülkeyi kurtardığı görüşünün hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

12 Eylül 1980 yılına kadar ülkede birçok terör eylemleri vuku bulmuş ve darbe sonrasında bu olaylar sona ermiştir. Darbeciler ülkede oluşan kaos ortamını çeşitli sebeplere bağlamakla birlikte 1961 yılında ilan edilmiş olan Anayasayı büyük bir sebep olarak tanımlamışlar ve değişim için başa gelmişlerdir. Bu darbenin bilançosu Türkiye için çok ağır olmuştur: 650 bin kişi gözaltına alınmış, 1 milyon 683 bin kişi fişlenmiş, 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkartılmış, 171 kişi işkence ile öldürüşmüş, 30 bin kişinin işine son verilmiş, 400 gazeteciye hapis cezası verilmiş ve 23677 adet dernek kapatılmıştır.[174] Darbenin gerekliliği kadar yani bir anayasanın gerekliliğini Kenan Evren şu şekilde açıklamıştır:[175]

"*12 Eylül Harekâtı da dâhil olmak üzere, Silahlı Kuvvetlerimizin görevi sadece kardeş kavgalarını önlemek veya ülkenin ve milletin bütünlüğüne yahut düpedüz devletin varlığına yönelen hayati tehlikeyi ortadan kaldırmakla sona ermemiştir. Devlete yeni bir Anayasa vermek veya mevcut Anayasa'da esaslı birtakım değişikliklerin yapılmasını istemek mecburiyeti geçmişte de doğmuştur. Nitekim*

[174] Mehmet Ali Birand ve Hikmet Bila ve Rıdvan Akar, *32. Gün: 12 Eylül Belgeseli: Türkiye'nin Miladı*, 1995.
[175] Soner Dursun, *a.g.m*., s. 425.

şimdide, 1961'de meydana getirilen Anayasa'nın 1971 sonlarında Silahlı Kuvvetler'in de temennileriyle gerçekleştirilen fakat birtakım oyunlarla tam olarak yapılamayan değişikliklere rağmen bir türlü başarılı olamadığı görülmüş ve 1961 Anayasası'nın ortadan kaldırılmasına ve yeni bir anayasanın meydana getirilmesine kesin ihtiyaç hissedilmiştir."

Büyük çoğunlukla Darbe Anayasası olarak anılan 1982 Anayasası darbe ertesinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan Danışma Meclisi ile oluşturulmuştur. Danışma Meclisi bünyesinde üyelerinin oluşturduğu bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun görevi anayasa taslağını hazırlamaktı. 17 Temmuz 1982'de hazırlanıp Danışma Meclisine sunulan taslak 23 Eylül 1982'de bazı değişikliklerle kabul edilmiştir. 1982 Anayasası halka sunulan oylamada %91 gibi yüksek bir oranla kabul görmüştür. Bunun sebebi 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı olan 1980 darbesinin başındaki Kenan Evren'in bu anayasanın savunucusu olmasıdır. Söz konusu dönemde birçok alanda kısıtlamalar getirilmiş ve Türkiye yaklaşık 2 yıl boyunca kendisini dış dünyaya kapatmıştır. Turgut Özal'ın başbakanlığında dışa kapanış yerini ekonomik sıçrayışlara bırakmıştır. Ekonomik olarak liberal politikalar benimseyen Turgut Özal Gülistan Gürbey'e göre "*dış politikadaki uygulamaları fırsatları değerlendirme ve bu fırsatlardan yararlanma özelliklerini İran-Irak Savaşı'nda izlenen siyasi çizgide görmek mümkündür. Özal'ın liberal politikasının temelini oluşturan bir diğer nokta uluslararası serbest ticaret sistemine olan bağlılığıdır. Özal, ticaretin ağırlığının Avrupa'nın dışına dağıtılması gerektiğine inanıyordu. Bu bölgeler Karadeniz, Orta Doğu, Orta Asya ve Uzak Doğu idi*."[176]

Sonuç olarak, Anavatan Partisi'nin iktidarı ile siyasi yapılanmanın ötesine geçen Özal döneminde demokratikleşme başlamış; gerek komşular ile gerekse de dış politikada diğer ülkelere karşı uzlaşmacı ve liberal politikalar benimsemiştir. 1980 ve 1983 sonrası dönem olarak tanımlanacak iki dönemde de ayrışmalar gözlenmiştir.

---

[176] Soner Dursun, *a.g.m*., s. 426.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE OLAYLARLA TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞININ YÜKSELİŞİ

“"Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.
Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz dedi Hikmet.
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ."
Bir Ankara gazetesinde çıktı bunlar, üç sütun üstüne,
kapkara haykıran puntolarla,
bir Ankara gazetesinde, fotoğrafı yanında Amiral Vilyamson'un
66 santimetre karede gülüyor, ağzı kulaklarında, Amerikan Amirali
Amerika, bütçemize 120 milyon lira hibe etti, 120 milyon lira.
"Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz dedi Hikmet.
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ."

Evet, vatan hainiyim, siz vatanperverseniz, siz yurtseverseniz,
ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim.
Vatan çiftliklerinizse, kasalarınızın ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan,
vatan, şose boylarında gebermekse açlıktan,
vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksa yazın,
fabrikalarınızda al kanımızı içmekse vatan,
vatan tırnaklarıysa ağalarınızın,
vatan, mızraklı ilmühalse, vatan, polis copuysa,
ödeneklerinizse, maaşlarınızsa vatan,
vatan, Amerikan üsleri, Amerikan bombası, Amerikan donanması, topuysa,
vatan, kurtulmamaksa kokmuş karanlığımızdan,
ben vatan hainiyim.
Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla:

Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ."[177]

Nazım Hikmet Ran'ın 28 Temmuz 1962'de keleme aldığı *Vatan Haini* adlı bu şiir, Soğuk Savaş Döneminde Amerikan karşıtlığının zirvesinin yaşandığı 60'lı yıllarda anti-Amerikancılığın sembollerinden ve dönüm noktalarından biri olmuştur. Anti-emperyalist ve anti-Amerikancı duruşu ile bilinen şairin[178] hicivlere çokça yer verdiği bu eserinde dönemin politikasının esintilerine rastlanmaktadır. Bu eser vesilesi ile dönemin izlerinin edebiyat ve sanata nasıl yansıdığı hakkında kısmen fikir sahibi olmak da mümkündür. İçinde bulunduğu dönemin siyasi bir yansıması niteliğinde olan bu şiir, kendisinden sonraki emperyalizm karşıtı hareketlere bir nevi rehberlik etmiş ve bu eğilimde olan gruplar için esin kaynağı ve slogan olma vazifesi ifa etmiştir. Günümüz siyasetçilerinin dahi bir takım mesajlar vermek maksadıyla, söylemlerine bu şiirden alıntılar kattıklarına halen şahit olunmaktadır. Tezin bundan sonraki bölümleri irdelendikçe, Nazım Hikmet'in bu şiiri daha da anlamlanacak ve daha iyi analiz edilebilecektir.

ABD'nin güvenilmez olduğu ve Türkiye'ye yeterli derecede ehemmiyet göstermediği şeklindeki yaygın kanı Türk insanında uzun zamandır bulunmaktaydı. Bu fikri ne Kore Savaşı, ne Türkiye'nin NATO'ya dâhil olması, ne de müttefiklik söylemleri tam anlamıyla değiştirebildi. Hatta özellikle Johnson mektubu ve Türkiye'ye uygulanan silah konusundaki ambargolar Türk halkının ve Türkiye'deki intelijans genelde olumsuz olan görüşlerini körükledi. Bu iki olayın da Kıbrıs meselesi ile ilişkili olması bu karşıtlığı daha da kuvvetlendirdi çünkü Kıbrıs her zaman Türk milletinin kırmızıçizgisiydi. Bu sebeple, Kıbrıs meselesini daha karmaşık hale sürükleyen bu iki dönüm noktasından sonra ilişkiler geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde büyük yara aldı. Bu saatten sonra artık Türk-Amerikan ilişkisine "çıkar

---

[177] Nazım Hikmet Ran, *Son Şiirleri (1959-1963) : Şiirler 7*, Yapı Kredi Yayınları, 27. Baskı, İstanbul 2021, s. 150.
[178] Nebil Özgentürk, *Bir Yudum İnsan: Nazım Hikmet*, 2000; Dündar, Can, *Nazım Hikmet Belgeseli*, 2002.

evliliği"[179] gözüyle bakılmaya başlanmıştır ve böylece ilişkiler ütopik olmaktan çıkıp daha gerçekçi bir hal almıştır.

3.1. Sol'un Amerikan Karşıtlığı Tanımı ve Sebepleri

Soğuk Savaş döneminde dünya iki farklı toplumsal sistem olan kapitalizm ve sosyalizmin mücadelesine şahit olmaktaydı. Tüm dünyayı saran bu çekişmenin alanı oldukça genişti: Hem ideolojik, hem kültürel, hem siyasi, hem de ekonomik alanları kapsamaktaydı. Sovyetler Birliği'nde yeşeren ve birçok coğrafyaya yayılan sosyalizmin önceliği, gericiliğin ve emperyalizmin öncüsü olarak görülen Amerika Birleşik Devletleri ve onun yandaşları ile mücadele ederek ezilen ve sömürülen halkların savunucusu olmaktı.[180]

TİP'e göre sosyalizm, anti-emperyalizmden bağımsız düşünülemez, bu ikisi birlikte var olmalıdır çünkü ekonomik ve siyasal bağımsızlık da ayrı düşünülemeyecek iki kavramdır. Ekonomik bağımsızlığı kazanmanın yolu ise ancak sosyalizmden geçer işte bu yüzden Kurtuluş Savaşında kazanılan bağımsızlık sosyalizmden nasibi olmadığı için tekrar kaybedilmiştir. Yani kurtuluş mücadelesi yeniden bu iki kavramı birbirinden ayırmadan yani sosyalizmin gölgesinde yürütülmelidir ki kazanılacak olan bağımsızlık daimi ve kalıcı olabilsin.[181]

Kendilerini ilerici, millici ve sosyalist olarak nitelendiren dönemin sol gruplarının birleştiği ortak noktanın emperyalizm ve kapitalizm karşıtlığı olduğu aşikârdır. Bu grupların sömürgeci olarak nitelendirdikleri zihniyete olan bakış açısını şu şekilde özetlemek mümkündür:[182] Başlarda NATO'ya kabul edilmeyen Türkiye'nin

---

[179] Cengiz Çandar, "Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası", *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Dış Politikası*, Ed: Morton Abramowitz, Çev. Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Liberte Yayınevi, Ankara, 2001, s. 177.
[180] Önder Sağlam, *Türkiye Komünist Partisi: Program*, Ürün Yayınları: 26, Başaran Matbaası, İstanbul 1978, s. 23.
[181] Çetin Yetkin, *Türkiye'de Soldaki Bölünmeler 1960-1970: Tartışmalar, Nedenler, Çözüm Önerileri*, Toplum Yayınları: 41, Toplum Yayınevi, Ankara 1970, s. 17.
[182] Ali Yıldırım, *a.g.e.*, s. 181-184.

kendini kanıtlamak için 1950 yılında girdiği Kore Savaşı ile sömürülen suçsuz Kore halkından birçok mazlum ve masum katledilmiş ve bu savaş sebebi ile Türkiye binlerce kahraman vatan evladını kaybetmiştir. Sömürecekleri ve sömürdükleri ülkelerin halkının canını hiçe saymaları, bu emperyalist devletler için bir ilk değildi, sömürgecilik bayrağını İngiltere'den devralan ABD'nin, 15 milyon Kızılderili'yi öldürmesi, birçoğunu da esir edip ölene kadar çalıştırması bunun en açık ispatlarındandı. Sömürülen sayısız ülkenin veremediği mücadeleyi ise Kurtuluş Savaşında Türkiye vermeyi başarmışken, NATO'ya girerek tüm bu kurtuluş mücadelesi hiçe sayılmıştı. Savaşarak kazanamadıkları imtiyazları şimdi emperyalist devletler, çeşitli başka bahaneler ve vesilelerle kazanmaktaydı. Türkiye'nin NATO üyeliği yoluyla, Amerikan bayrağı artık Türkiye'ye girmişti, silah yardımı adı altında milli sanayiye müdahale edilmişti, Türkiye'nin kimin lehine ve kimin aleyhine savaşacağına ve nerede duracağına artık kendisi karar veremiyordu, ekonomik olarak bağımlı olunmuş ve emperyalist devletlere birçok ödünler verilmekteydi, Türkiye'de birçok NATO üssü ve radarlar kuruluyor, silahlar buralarda depolanıyordu, Amerika ile yapılan elli dört adet ikili antlaşma ile ABD'ye tam bir bağımlılık oluşturulmuştu, Türkiye'nin gelirinin %5'i ise NATO'ya aktarılmaktaydı ve işin kötü tarafı ise; tüm bunlar Türkiye'nin rızası ile gerçekleşmekteydi. Yani Türkiye, artık bu kanlı sömürgecilik oyununun bir aktörü haline gelmişti. İşte tüm bunların önüne geçmek, özgürleşmek, tam bağımsızlık kazanmak ve Türk halkını refaha ve huzura kavuşturmak için NATO'ya, emperyalizme, faşizme ve feodal düzene karşı mücadele edilmeliydi.

Türkiye'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak varlığını sürdürebilmesi ve muasır medeniyet seviyesine ulaşması mutlak suretle sömürgeciliğe karşı dimdik durması ile mümkün olabilir. Kaldı ki bu gereklilik sadece Türkiye için değil tüm milletlerin ve halkların varlığı için şart ve elzemdir.[183] Türkiye'de sol görüşün önde gelen temsilcilerinden Türkiye İşçi Partisi, kendi programında bu şartların gerekliliğini vurgulamış ve tüm insanlığın hürriyete kavuştuğu bir dünya düzeninde barışın tesis edilmesi ve muhafaza edilmesi dileklerini yinelemiştir.

---

[183] *Türkiye İşçi Partisi Programı*, Esra Matbaacılık Kol. Şti., İstanbul 1964, s. 80.

O dönemde bu mücadeleyi kendilerine görev edinen sol cenah; burjuvazi ve emperyalizmin elini güçsüzleştirmek, egemenliğini yıkmak, sosyalizm ışığında demokratik bir düzen kurup işçi ve emekçi halkın hegemonyasını kuvvetlendirmek amacıyla zamanın koşullarını göz önünde bulundurarak her türlü savaşı, legal veya illegal taktiği, stratejiyi, yöntemi, silahları ve araçları bu uğurda kullanmayı kendilerine mubah saymıştır. Emperyalizmin ve faşizmin tüm şiddet ve zorbalığına, devrimci eylemlerle karşılık vermeyi kendilerinin doğal hakkı olarak görmüşlerdir.[184]

Bu karşıtlık o dönemlerde basılı medyaya da kolaylıkla ve sıklıkla yansımaktaydı. Bu tip haberlere ve yazılara özellikle dönemin sol dergilerinde çokça rastlamak mümkündür. Sol görüşün Amerikan karşıtlığının boyutunu ve niteliğini göstermesi amacı ile aşağıda *Türk Solu* dergisinden örnekler verilmiştir:

"Amerikan Emperyalizminin denetiminde ve hatta yönetiminde kaldığımız sürece memleketimizin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulamayacağı gerçeği millet çoğunluğu tarafından her gün biraz daha anlaşılmakta ve buna paralel olarak, kendini emperyalizmin kaderine bağlamış olan yerli işbirlikçiler ümitsiz bir telaş içinde her gün biraz daha tecrit olmaktadır…"[185]

"Yıllar önce Yıllar önce yurdumuza girdin. Seni dost bildik. Bize yardım ediyorsun sandık. Ama anladık senin pis niyetlerini. Sen sadece kendi çıkarlarını düşündün. Biz Türkleri adam yerine koymadın. Türklerinde şerefi haysiyeti var demedin bilmiyorsan sana hatırlatalım. Biz bu yurttan İngiliz gibi Fransız gibi sömürgeci devletleri balta ile kovduk. Hala köylerimizde bu savaşın hikayeleri anlatılır. Sende bizim kara kaşımıza ela gözümüze kurban olup ta yurdumuza gelmedin. Bu fakir devletin kanını nasıl emerim diye düşündün. Türlü kurnazlıklarla otuz beş bin dönümlük toprağımıza yerleştin. Hem de BEDAVA NATO dedin büyük silahları içimize yerleştirdin. Yani Kaleyi içerden fethettin.

AMERİKALI YANILDIN.

---

[184] Önder Sağlam, *a.g.e.*, s. 27-28.
[185] *Türk Solu*, "Emperyalizm ve Ortaklarına Karşı Güç Birliği", Yıl 1, Sayı 22, 16 Nisan 1968, s. 1.

Artık pis niyetini anladık. Seni kovmanın zamanı geçiyor. Ya pılını pırtını topla defol git; ya da biz defetmesini biliriz. NATO'nu da, süt tozlarını da, sakızlarını da, gazozlarını da başına çal. Biz dilenci değiliz. Sakız verirsin petrolümüzü alırsın, süt tozu verirsin madenlerimizi alırsın, boyalı şeker verirsin otuz beş bin dönümlük toprağımıza yerleşirsin. İnsaf artık insaf. Nerde sende insaf…"[186]

Sol görüşe göre; kendileriyle taban tabana zıt ve düşman olan emperyalizm ve faşizmin başlıca araçları kapitalizm, burjuvazi ve feodalite olmakla beraber bu zorbalığa ve işbirlikçilerine karşı durabilmek ve onlarla mücadele etmek, onlara karşı bağımsızlık kazanabilmek ancak sosyalist ve devrimci mücadele ile mümkün olabilir. Bu mücadelede ise güç ve destek; emekçiden, halktan ve özellikle de gençlikten alınmalıdır. Özellikle genç kesim, düşmanın davranışlarını iyi analiz edip bu savaşta hızlı ve doğru kararlar almayı başarabilmektedir. İşte bu sebeple sol görüşün umudu ve beklentisi gençlikte olmuş ve odağını devrimci gençliğe ve gençlik hareketlerine yönlendirerek bu mücadelelerinde onlara büyük yatırımlar yapmıştır. Bu savaşta emperyalizmi, kapitalizmi ve faşizmi temsil eden baş aktör olarak, yani mücadele edilen şer odağı olarak da Amerika'yı bellemişler ve bunu da toplantılarında, misyon tanımlarında ve yayımlarında her fırsatta dile getirmişlerdir. *Türk Solu* dergisinde Amerikan karşıtlığının açıkça ifade edildiği ve özellikle de genç kesime hitap eden yazılardan biri de şöyledir:

"Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı 11 köy muhtarı, Amerikan emperyalizmine karşı bir bildiri yayınlayarak, İstanbul'da anti-emperyalist mücadele veren gençleri desteklediklerini bildirmişlerdir. Bildiri aynen şöyledir: Akçadağ'ın devrimci köy muhtarları olarak…Kardeşler, her ne yana baksak bir gavur Amerika radarı, bir Amerika üssü, bir Amerika tesisi ve bir Amerika askeri, yol kenarında büyük büyük levhalar SHEL MOBİL, petrol şirketlerini gözünüzle görüyorsunuz. Her akşam radyolarınızı dinlerseniz, Amerika canavarlığını kendi kulaklarınızla işitirsiniz…Biz diyoruz ki Amerika'yı sevmiyoruz…Sevmediğimiz bir ecnebinin topraklarımızda

---

[186] *Türk Solu*, "Amerikalı Seni İstemiyoruz", Yıl 1, Sayı 26, 14 Mayıs 1968, s. 3.

gezmesini istemiyoruz. Eğer dostluksa da misafirlikse de yetsin gayri doyduk tümünden. Ecnebi gavurunu tek ihtarımız: Defol…Defol…"[187]

3.2. Amerikan Barış Gönüllüleri'ne Tepkiler

Başkan Kennedy dönemi, Türk-Amerikan ilişkilerinin o zamana kadarki en parlak yılları olarak kabul edilebilir. İlişkileri bir yana bırakmak gerekirse, John F. Kennedy'nin bizzat şahsına Türkiye'de bir sempati beslenmekteydi. Aynı hislerin Başkan Kennedy'nin halefi olan Lyndon Johnson için beslendiğini söylemek mümkün olmayacaktır çünkü Johnson döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasında önemli sorunlar yaşanmıştır. Kıbrıs meselesi ve ardından yaşanan Johnson Mektubu meselesi bu sorunların başta gelenleridir. Haliyle bu sorunlar, Türk halkının Amerika'ya karşı olan tutumunda bir değişime ve katılaşmaya sebep olmuş yani Başkan Johnson döneminde, eskinin aksine, Türkiye'de Amerika'ya karşı olumsuz bir hava esmeye başlamıştı. Bu olumsuz hava, Barış Gönüllüleri'ne karşı fiilen bir harekete yol açmasa da bu Örgüte olan karşı olan tutum ve tepkiler güç kazanmıştır.[188] Soğuk Savaş sonrasında tarafını seçen ve Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişkiler kurma çabasında olan hükümet ise Türkiye'deki anti-Amerikancı kesimden ve muhalefetten yoğun tepkiler ile karşı karşıya kalmıştır.

Dönemin Sakarya Milletvekili Hayrettin Uysal'ın TBMM'de yaptığı konuşmasında Barış Gönüllüleri'nin kimlerden oluştuğunu, Türkiye'ye geliş sebeplerini ve çalışmalarını şöyle özetlemiştir: [189]

"… «Karşılıklı dostluk ve anlayışı geliştirmek ve yetişkin insan gücüne olan ihtiyaçlarımı gidermede yardımcı olmak sloganı ile barış gönüllüsü adı altında az gelişmiş ülkelere gönderilen Amerikalıların gittikleri ülkelerde uyguladıkları programlar ve eylemleri incelendiğinde, başlıca şu amaçlara hizmet etmekle görevlendirildikleri ortaya çıkmaktadır: Az gelişmiş ülkelerde Amerikan dünya

---

[187] *Türk Solu*, "11 Köy Daha Amerika'ya Defol Dedi", Yıl 1, Sayı 2, 30 Temmuz 1968, s. 3.
[188] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 158.
[189] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 3, Birleşim: 72, Cilt: 12, Toplantı: 2, 17 Mart 1971, s. 277 (Erişim tarihi: 01.02.2021).

görüşünün, kültürünün, siyasal ve askerî nüfuzunun yayılmasına, benimsenmesine çalışmak ve etkili Bir aydınlar grupu yetiştirmek. Geri kalmış ülkelerin hızla endüstrileşmesi gereği ile program ve projelere öncelik ve ağırlık verilmesini sağlamak, bu amaçla kalkınma ve plânlama kuruluşları gibi örgütlerde görev almak, yine siyasal havayı oluşturmak, katıldıkları ya da kendilerinin uyguladıkları program ve projeler meydana getirmek. 1961 yılından bu yana 40 bine yakın, 38 826 aded barış gönüllüsü, altmıştan fazla az gelişmiş ülkede görev almıştır. 1969 yılında bu ülkelerde çalışan barış gönüllülerinin toplamı 11 565 tir. Gönüllüler gittikleri ülkelerde başlıca ve başta toplum kalkınması ve İngilizce öğrenimi olmak üzere % 45 i tanım, eğitim, sağlık, kamu yönetimi ve hizmetleri gibi programlarda çalışmışlarıdır[190]*, çalışmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelere tecrübeli uzmanlar olarak sunulan barış gönüllülerinin, aslında büyük çoğunluğu üniversiteyi yeni bitirmiş gençlerdir. ..."*

3.2.1. Basında Amerikan Barış Gönüllüleri'ne Tepkiler

Türkiye'de Barış Gönüllüleri'nden duyulan rahatsızlık ve onlar hakkında var olan şüphe özellikle Johnson Mektubu sonrasında ayyuka çıkmıştır. Bu şüpheler ve tepkiler hem yurt içinde hem yurt dışında basına yansımıştır. Barış Gönüllüsü olarak Ankara'da görev yapan Amerikalı çift Alwyn Poland ve Sally Poland, ülkelerine döndükten sonra basına yaptıkları açıklamada Türkiye'de istenmediklerini ifade etmişlerdir ve bu 18 Ağustos 1966 tarihinde *Milliyet* gazetesinde "Türkler Bizi İstemiyor" başlığı ile şöyle yer bulmuştur:[191]

"Ankara çevresinde görevli olan Pland'lar, gecekondu semtlerinde oturanların, 'Kıbrıs'ta olup bitenlerden Başkan Johnson'u[192] *sorumlu tuttuklarını' ve*

---

[190] Bu kelimedeki ve doğrudan alıntılardaki hiçbir yazım veya imla, noktalama veya diğer işaretleme hataları düzeltilmemiş, kasıtlı olarak orijinaline sadık kalınmıştır. Alıntılanan metinlerin eski tarihli olması hasebiyle, metinlerde kullanılan dil, güncel dilbilgisi ve yazım kuralları ile uyumsuzluk gösterebilmektedir.

[191] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 158.

[192] Kullanılan 'u' hal eki dilbilgisi açısından hatalı olsa da metnin orijinalini korumak adına değişiklik yapılmamıştır.

'Başkan Kennedy ölmeseydi durum hiçbir vakit böyle olmazdı' dediklerini ile sürmüşlerdir."

Johnson Mektubu'nun ardından Türkiye'de yükselen Amerikan karşıtlığına dair haberler Amerikan basınında da yer almıştır.15 Eylül 1965'te *The New York Times* gazetesinde 'Anti-Americanism in Turkey (Türkiye'de Amerikan Karşıtlığı)' başlığı ile bir habere yer verilmiştir. Bu habere göre Türkiye ziyaretinde bulunan "Gemini 5" isimli Amerikan Uzay Mekiğine ait mürettebatı olumlu karşılanmamış ve bu ekibe gerekli ilgi gösterilmemiştir ve bunun temelinde yatan sebep ise Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı olarak görülmüştür. Bu sefer bu karşıtlık özellikle hükümet yetkililerinden gelmiştir. Bahsedilen haber şöyledir:[193]

"Geçen yıl boyunca Türkiye'de anti-Amerikancılık, ABD'nin Kıbrıs Politikası nedeniyle hızlı bir artış kaydetmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'ye ziyarette bulunan 'Gemini 5' pilotları için herhangi bir karşılama töreni yahut resmi bir resepsiyon düzenlenmemiştir. İzmir, İstanbul ve Ankara valilerinin hükümet tarafından Amerikalılara davet vermemeleri hususunda emir aldıkları haber kaynaklarımız tarafından ifade edilmektedir."

Türkiye'de görevli olan Amerikalı Barış Gönüllüleri'ne ve askeri personele, dolayısıyla da Amerika'ya karşı olumsuz bakışın devamlı artmasında rol oynayan sebeplerden diğer ikisi de, onlara sunulmuş olan diplomatik dokunulmazlık ve karıştıkları adli vakalardır. Türkiye'deki Barış Gönüllüleri'nin başkanı bir trafik kazasına sebebiyet vermiş ve bir kadının vefatına yol açmıştır ancak buna rağmen polis tarafından tutulmasının ardından diplomatik dokunulmazlığı sayesinde serbest kalmıştır.[194] Bu tür olaylar halk arasında Amerika'ya, vatandaşlarına ve özellikle de Türkiye'deki görevlilerine karşı büyük antipati ve endişe oluşmasına neden olmuştur.

---

[193] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 158-159.
[194] *a.g.e.,* s. 161.

Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki imajının olumsuza doğru evirilmesinin ardından örgütün Genel Müdürü Jack Vaughan Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 1966 senesinde gerçekleşen bu ziyaret ile bu olumsuz imaj yıkılmaya çalışılmıştır. Bu ziyaretin haricinde ise bir adım da Tükiye'de bulunan Barış Gönüllüleri'nin Müdürü olan Donovan McLure tarafından atılmıştır. McLure, olumsuz imajı yıkmak ve iddiaları yalanlamak adına yaptığı basın toplantısında, "*Türkiye'den ayrılmıyoruz, zira Türk hükümeti bizden böyle bir şey istemiş değildir. Bilakis tam tersine, Hükümet gelecek yıl içinde*[195] *Barış Gönüllüleri istemiştir."*[196] şeklinde sözler sarf ettikten sonra dini propaganda ya da casusluk yaptıkları yönündeki suçlamaları da reddetmiştir. Bu basın toplantısı ise 23 Aralık 1966 tarihinde *Los Angeles Times* isimli gazetede şöyle yer almıştır:[197]

"Türk Basını Barış Gönüllüleri Çalışanlarının peşini bırakmıyor. Gönüllüler CIA ajanı olmak ve Hristiyanlık Propagandası yapmak ile itham ediliyorlar. Sol kesimin takibindeki Gönüllülerin CIA ajanı olduğunu, sağ kesim ise Hristiyanlık Propagandası yaptıklarını ileri sürmektedir ve bu durum Barış Gönüllüleri'ni derinden üzmektedir. Türkiye'deki Barış Gönüllüleri Müdürü olan Donovan McLure konu ile ilgili basın açıklaması yaparak, Gönüllüler hakkındaki iddiaları yalanlamıştır"

Bu haberden de anlaşılacağı gibi, Gönüllüler hem sağ hem sol cenahtan tepkiler almıştır. Sağ ve sol görüşün tepki gösterdikleri odak noktalarının farklı olması ile birlikte, iki taraf da Amerikan karşıtlığı fikri üzerinde mutabakat sağlamıştır.

"Diplomatik kisvesi altında faaliyette bulunan Bay Hart'ın casusluk örgütü CIA'ya doğrudan doğruya bir Türk vatandaşı hakkında rapor göndermesi olayı, hangi açıdan bakılırsa bir skandaldır…"[198]

---

[195] Kelimenin sonundaki 'de' eki dilbilgisi kurallarına göre ayrı yazılmalıdır ancak metnin orijinalini korumak adına değişiklik yapılmamıştır.
[196] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 163.
[197] *a.g.e.,* s. 163-164.
[198] *Türk Solu*, "Skandal! Amerikan Elçisinin CIA'ya Gönderdiği Rapor", Yıl 1, Sayı 35, 16 Temmuz 1968, s. 1.

Amerikan Barış Gönüllüleri'ne ait tepkilerin özellikle 1965 yılından sonra arttığı söylenebilir, bunları gazete haberlerinden gözlemlemek mümkündür. Basına yansıyan benzer bir tepki de Samsun'daki 19 Mayıs Lisesinde görev yapan Hasan Kıyafet isimli bir İngilizce öğretmeninin, 1966 senesinde Amerikan karşıtı olduğu iddia edilen bazı tavırları sebebi ile Eskişehir'deki bir ortaokula sürgün edilmesi ve yerine bir Barış Gönüllüsünün atanması üzerine ortaya çıkmıştır. Bu seferki tepkileri diğerlerinden ayıran şey işe özellikle bahsedilen lisenin öğrencilerinden gelmesidir. İngilizce öğretmeni Hasan Kıyafetin bizzat kendi açıklamalarına bakılırsa, bu öğrenciler "*Yankee Go Home*" yazarak Amerikalı öğretmenlerin dersine girmeyi reddetmişler, Türk öğretmenlerini geri istemişlerdir.[199] Öğretmen Hasan Kıyafet, kendi makalesinde bu konu hakkında şu satırlara yer vermiştir:[200]

"Samsun 19 Mayıs Lisesi ki, Türkiye'de il öğrenci boykotunun başladığı yerdir. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde bile bu anlamda bir öğrenci hareketi 1968'de başlamıştır. Necdet Hoca (Tarih öğretmeni) Nazım Bayata, Hasan Kıyafet'in sürgünü üzerine bütün lise ayağı kalkmıştı. Hasan Kıyafet'in yerine verilen Amerikalı İngilizce Öğretmenini sınıfa sokmamış: 'Biz yurdumuzda Amerikalı değil, kendi öğretmenlerimizi görmek istiyoruz' demişlerdi. Dönemin iktidarı bu sol kıpırtıyı yerinde yok etmek için harekete geçmişti. Sadece Hasan Kıyafet'i değil, onunla birlikte üç öğrenciyi de okuldan uzaklaştırmıştı…"

Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi o dönemdeki Amerikan karşıtlığı özellikle sol görüş ile yani dönemin muhalefeti ile özdeş olmuştur ve bu yüzden iktidar, bu anti-Amerikanizm vesilesi ile muhalefetin elinin güçlenmesinden çekinmekteydi ve o dönemlerde bulduğu ilk fırsatta bu karşıtlık eylemlerine müdahale edip sorunu bertaraf etmek çabasındaydı. Öğrencilerin de öğretmenleri gibi başka okula nakledilmesi ve bu sayede eylemlerde yükselen sesin susturulması da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Barış Gönüllüleri'ne olan tepkilerin Meclis içinde de var olduğunu görmek için Ankara Senatörü Niyazi Ağırnaslı'nın 7 Şubat 1966'daki Cumhuriyet Senatosu

---

[199] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 167.
[200] Gös. yer.

konuşmasını incelemek yerinde olacaktır. Bu konuşmanın konuyla ilgili olan kısmı şöyledir: [201]

"... Barış gönüllüleri diye bir teşkilât; Türkiye' de ne barışı ise, bize öğretecekleri, bizim geçmişimiz, istikbalimiz, bilmem, mazisi olan bir milletiz; bize barışı öğretebilecek nitelikte, daha onlar yeryüzünde mevcut değilken, daha, İspanya'da, Fransa'da babaları, dedeleri oralarda iken, naklolmadan Amerika'ya filâna, Osmanlı imparatorluğu vardı. Türk devletleri vardı ve bize öğretecekleri ne barış, ne savaş, bir şey yoktu. Bu barış gönüllüleri adı altında hangi istikamete yönelmiş bir teşkilât çalışıyor, bilmeyiz. Bu itibarla bu barış gönüllüleri filân işi artık son bulmalı ve buna nihayet verilmelidir. Ben' zaten o zaman da bunu beyan etmiş ve barış gönüllüleri hakkındaki o antlaşmanın uzatılması hakkındaki Kanuna birkaç arkadaşımla beraber oy vermemiştik. İkili anlaşmalar gözden geçirilmelidir. Bu hükümranlık haklarımızı ihlâl eden bölgelerin hemen Türk halkının, Türk Hükümetinin, Türk ordusunun kontrolü altına girmesi lâzımdır. Bunda zaman kaybetmek 3 ncü bir belâ ile ve bir olup bitti il'e, Dünya savaşı ile karşı karşıya gelmek veya hiç olmazsa bir Vietnam olmak tehlikesiyle yüzyüze kalmak gibi korkularla bizi rahatsız etmelidir, gerçekten. ..."

Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Büyük bir bölümü köylerde görev yapmaktaydı, dolayısıyla bu Örgüte olan karşıtlık köylere de sıçradı. Türk halkının aklında, günden güne, bu görevlilerin Amerikan ajanı olabilme ihtimaline dair şüpheler oluşmaktaydı. Bu Amerikalıların Türk yapısına, örf ve adetlerine aykırı tavırları halk arasında rahatsızlık uyandırmıştı. Bu şahısların Türkiye'ye, Hristiyanlık propagandası yapmak ve Amerika'nın görüşlerini empoze etmek için gelmiş olma ihtimali bile tepkiler için geçerli dayanağı oluşturmaktayken buna bir de Türkiye'de bulunma sebeplerinin muhbirlik ve ajanlık olup olmadığı tartışmaları eklenince tepkilerin ayyuka çıkması kaçınılmaz olmuştu. Amerikan Gönüllüleri, Türk basınında sık sık yer bulmaya devam etmekteydi. Yukarda söz edilen bu kuşkular ve tepkiler,

---

[201] *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem: 1, Birleşim: 44, Cilt: 33, 7 Şubat 1966, s. 172 (Erişim tarihi: 01.02.2021).

Dönüşüm dergisinde 15 Aralık 1966 tarihinde "Türkiye'nin Köylerine Dağılan Amerikan Ajanlarını Açıklıyoruz" başlığı ile yayınlanan haberde müşahede edilebilmektedir:[202]

"Türkiye'de bir Barış Gönüllüleri gerçeği vardır. Beş yıldan beri, bir takım Amerikalı adamlar ve kadınlar sayıları gittikçe artarak yurdumuza gelmekte ve dört bir yana dağılmaktadır. Bu kişilerin gerçek görev ve amaçlarını, Amerikalı yöneticilerden başka bilen yoktur. Bilinen tek şey ise, en küçük köylere dek yerleşen bu 'barış meleklerinin', gittikleri yerlerde Amerikan ve Hristiyanlık propagandası yaptıkları, çeşitli davranışları ile ahlakı bozdukları ve sürekli gözlemlerle Türkiye'nin toplumsal yapısını incelemekte olduklarıdır… Bugün Türkiye'de sayısı bin'i aşmış bulunan bu ne idüğü belirsiz kişilerin, aslında ABD'nin karanlık emellerine hizmet eden birer ajandan başka bir şey olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu gerçeği daha iyi değerlendirebilmek için, örgütün kuruluş ve eylemleri üzerinde göz gezdirmek yararlı olacaktır…"

Ajanlık şüpheleri ile beraber Amerikan Barış Gönüllüleri'nin CIA için çalışıyor olduğuna dair bazı söylentiler baş göstermiştir. Bunun temelinde yatan sebep ise, kesinliği ve gerçekliği kanıtlanamamış olsa da, CIA tarafından ODTÜ'de görev yapmakta olan iki Barış Gönüllüsüne yazıldığı ve bu vesile ile onlara bazı talimatlar verildiği iddia edilen bir mektuba ulaşılmış ve bu mektup Ant dergisinde yayınlanmış, bu konu ile ilgili de bir habere yer verilmiştir:[203]

"Türkiye'deki Barış Gönüllüleri'ne Verilen Talimat Ele Geçirildi.

Türkiye'de görevlendirilen ve aslında CIA hesabına casusluk yapan Barış Gönüllüleri'ne Amerika'dan gönderilen ve 'Biz' yazılı talimat, Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencileri tarafından ele geçirilmiştir. New Jersey'den 22 Ağustos

---

[202] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 168.
[203] "Türkiye'deki Barış Gönüllülerine Verilen Talimat Ele Geçirildi" *Ant*, 2 Mayıs 1967, Sayı 18, s. 5. https://www.tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/ant-haftalik/Ant%20-%20Haftalik%20-%20C-1%20-%20Sayi%20-%20018.pdf (Erişim tarihi: 03.02.2021)

1966'da gönderilen ve 'RUTGERS Devlet Üniversitesi' antetini taşıyan mektup Bart ve Mary Ann adındaki iki Barış Gönüllüsüne hitaben yazılmıştır. Mektupta aynen şöyle denilmektedir:

'Sevgili Bart ve Mary Ann,

Son mektubunuza teşekkür ederim.

Maden'deki görevinizin bu kadar kötü sonuçlanmasına üzüldüm. Anlaşılan bir sürü aksi tesadüflerin kurbanı olmuşsunuz. Bu meyanda Amerika tarafından sözüm ona geniş baskıya maruz kalmadan sonra Türkiye'nin kendi bağımsızlığına önem vermeye başlaması gibi geniş bir sorunla da karşılaştığınız anlaşılıyor. Yaz aylarındaki göreviniz daha iyi ve bu işin ikinci senesinin daha yapıcı olacağını umarım.

Türk gazetelerini okuma fırsatı buldum. Ve durumun pek ümit verici olmadığı hususunda sizinle mutabıkım. Ankara'daki dalaşmanın 1960 Devrimi'nden hemen öncesi hariç olmak üzere, herhangi bir döneminkinden daha kötü olduğu görülüyor. Meclisin herhangi bir şey yapmaması da gelecekteki gelişmeye ait umutlar hususunda, ister köylü ister orta sınıf şehirli olsun, birçok insanı hayal kırıklığına düşürmektedir. Sol yazarların tutuklanmaları ve son zamanlarda her tarafta yaygın olarak dinin politikaya karıştırılması ithamları beni özellikle üzdü. AP'nin önerdiği seçim kanunların yenilgiye uğradığı anlaşılıyor. Ve bu iyidir. Seçim kanunundaki değişiklikler Menderes'in düşüşünde etkisi olan işlerden biri idi.

Mahalli seviyedeki Hükümet ve politika konusundaki izlenimlerinizi çok ilginç buldum. Ve ister Ankara'da, ister gideceğiniz yerde kulak kabartıp izlenimlerinizi bana göndereceğinizi umarım. Bu şekilde bir iki seneye kadar yapacağımız kendi seyahatimize kadar Türkiye'deki işler hakkında bilgi sahibi olmamıza faydalı olursunuz. Tabii bundan önce Vietnam durumu bütün bütün kötüye gitmezse. Burada Vietnam en önemli ilgi konusu durumundadır. Ve Türkiye'de de bunun geniş bir çevrede söz konusu olduğundan eminim. Türk kamuoyu hakkındaki raporlarınızı beklerim.

Yüksek öğretim müracaatınızın iyi karşılanacağını ümit ederim. Tekrar yazma fırsatını bulursanız, haberlerinizi bekleriz. Ve gelecek sene döndüğünüzde bizi görmeye gelmeniz davetimizi tekrarlarız. Karımla birlikte selamlarımızı sunarız.

Sevgiler.'

Vesikada da açıkça görüldüğü gibi[204] *CIA'nin*[205] *Amerikan Üniversitelerindeki adamları, Türkiye'ye 'barış gönüllüsü' adı altında gönderdikleri ajanlardan devamlı olarak Türkiye'nin iç sorunları hakkında bilgi almakta, politik gelişmeleri etkileyecek direktifler vermektedir.*

AP iktidarı ise, Amerikan taraftarlığında o kadar ileri gitmiştir ki, milliyetçi öğretmenleri eğitim ordusundan çekip yerlerine CIA ajanı barış gönüllülerini yerleştirmektedir. Yukarıda açıklanan vesika, bir bakıma, AP'nin bu ihanetinin vesikasıdır…"

Yukarıdaki bu habere göre tam olarak hangi kurum ya da kuruluşlardan olduğu net olarak bilinmese de Barış Gönüllüleri'nden bazı bilgiler toplamaları istenmekte ve kendi ülkelerinden taraflarına gelen talimatlar vesilesi ile onlardan Türkiye'ye dair bilgi paylaşımı yapmaları beklenmektedir. Zaten o dönemde alevlenmekte olan Amerikan karşıtlığı, bu mektubun ifşa olması ile daha da ivme kazanmıştır ve akıllardaki şüphelerin mesnetleri artmıştır. Sol görüşü temsil eden *Ant* dergisinden alıntılanan bu haberden de açıkça anlaşılacağı üzere; Amerikan karşıtı olan muhalefet, hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği yapma konusunda çok ileri gitmekle ve hatta ABD'nin çıkarlarını kendi halkının menfaatlerinin üstünde tutup ülkeyi ajanlarla doldurmak sureti ile vatana ihanet etmekle itham etmiştir.

Akıllardaki soru işaretlerinin ve tepkilerin artması ile ABD tarafından bir açıklama ve savunma gelmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu beklenen açıklama ise

---

[204] Dergide yer alan haberin sayfasında, söz konusu iddianın dayanağı olan mektubun orijinalinin fotoğrafı paylaşılmıştır ancak belge bu fotoğraf üzerinden net bir şekilde okunamamaktadır.
[205] "n" kaynaştırma harfi gereksizce kullanılmıştır ancak metnin orijinalini korumak adına değişiklik yapılmamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Büyükelçisi'nden gelmiştir. Barış Gönüllüleri'ne yöneltilen suçlamalara yanıt veren Büyükelçi, iddiaları yalanlamıştır. Büyükelçi'nin bu açıklamalarına, 3 Ekim 1968 tarihli *Milliyet* gazetesinde "İşlerinize Karıştığımız Doğru Değil" başlığı ile şöyle yer verilmiştir: [206]

"...Hemen belirteyim, gerek Genelkurmay Başkanlığınız, gerekse Milli İstihbarat Teşkilatı içinde çalışan herhangi bir Amerikalı yoktur. Bu gibi uzmanların görev almalarını Türk Hükümeti istediği gibi, ilgili makamlarla konuşarak ve temas ederek ağlamakta olup, tamamen serbest hareket etmekte ve istediği zaman istediği uzmandan faydalanmaktadır. Barış Gönüllüleri ise Amerikan hükümeti ile ilgisi olmayan tamamen bağımsız bir örgüttür. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelmelerini hükümetiniz istemiştir. Bunlardan Anadolu'da İngilizce Öğretmeni olarak faydalanılmaktadır. Son yıllarda adetleri 600'den 250'ye indirilmiştir. Ancak Hükümetiniz bunların adedinin çoğaltılmasını istemiştir. Şunu da hemen belirteyim Barış Gönüllüleri, Türk Hükümeti istemediği takdirde derhal yurdunuzdan çıkarılabilir ve çıkarılacaktır."

Bu olayların ve gelişmelerin sonucunda, Türkiye'de gitgide artan bir anti-Amerikancılık hâkim oldu ve Amerikan Barış Gönüllüleri'nin ülkeyi terk etmesine kadar da durulmadı, başka bir değişle bu karşıtlık, Barış Gönüllüleri'ni, ülkeyi terk etmek zorunda bıraktı. Daha öncesinde var olsa da, bu dönem Türkiye'de Amerikan karşıtlığının en güçlü temellerinin atıldığı yıllar olarak görülebilir. Bu yıllar içinde karşıtlığın en fazla tırmandığı dönem ise Amerika Birleşik Devletleri'nin Altıncı Filo'sunun geldiği zamana tekabül etmektedir.

Yaşanan tüm bu olumsuzluklar üzerine Amerika Birleşik Devletleri hala bu projeden vazgeçme yanlısı değildi. Dönemin Amerikan Başkanı Nixon bu sorunları çözmek ya da hataları telafi edebilmek adına akıllardaki soru işaretlerini gidermek ve bu programı sürdürebilmek için yeni adımlar atma çabasına girdi ve örgütün Türkiye Bürosu sorumluları, bir takım yeni proje ve fikirler geliştirildi. Bu yenilikler Türk

---

[206] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 172.

hükümetine teklif olarak sunuldu. Bu teklifte, yenilikçi ve ilksel olanlar yerine daha önce denenmiş ve başarılı olmuş uygulamalar ön plana çıkmaktaydı. 1968 senesinin sonlarında gelen öneriler özellikle spor, sığır besleme, tarım, mesleki eğitim, halk sağlığı ve ormancılık alanları ile ilgiliydi ancak bu yeni alanlarda Barış Gönüllüleri tarafından gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmalar da Türk Hükümetince olumlu karşılanmamıştır.[207] Buna rağmen örgüt, 1969 yılında da yeni projeler içeren tekliflerini sunmaktan geri durmamıştır. Teknik Yardım Programı adı altında sunulan yeni teklifin, örgütün Türkiye Müdürü tarafından Eylül ayında Türk Hükümeti'ne sunulmasının ardından, Türkiye'den bir geri bildirim istenmiştir ancak hâlihazırdaki olumsuz atmosfer sebebiyle Türk Hükümeti tüm tekliflere tereddüt ve temkin ile yaklaşmayı tercih etmiş ve sunulan bu teklif ve programlar hakkında detaylı uzman analizi yapılabilmesi için Ankara Üniversitesi'nden uzman görüşü istemiştir. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde konunun uzmanlarından oluşan Profesörler Kurulu ise incelemelerinin ardından Kasım 1969 yılında çoğu olumsuz görüşlerden oluşan raporlarını Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na iletmişlerdir. Bunun yanı sıra benzer yöne bir görüş de Genel Kurmay Başkanlığından gelmiş, Başkanlık Barış Gönüllüleri'nin faaliyetlerinin durdurulması yönündeki taleplerini hükümete iletmiştir. Bu gelişmelerin ardından Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'de kalması hakkında var olan ihtimaller de ziyadesiyle zayıflamıştır.

Tüm bu gelişmelerden sonra, Türkiye'de Barış Gönüllüleri'nin aleyhinde oluşan kamuoyu görüşü dış basında da yankı bulmuştur. 25 Aralık 1969 tarihli *Milliyet* gazetesindeki bir habere göre, Almanya'ya ait olan *Bonner General Stad Anzeıger* gazetesindeki bir makalede şu satırlara yer verilmiştir:[208]

---

[207] Murat Soysal, "Barış Gönüllüleri Ve Türkiye'deki Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar 2015, Sayı 56, s. 137.
[208] *a.g.m*., s. 138.

"Amerika'da casusluk yapmak için eğitilerek gönderilen, sözde barış gönüllülerinin çalışmaları artık iflas etmiştir. Türkiye'deki aydın çevreler bunların amaçlarını anlamışlar ve tasfiye yoluna gitmişler."

3.2.2. Barış Gönüllüleri Örgütünün Türkiye'den Ayrılışı

Yıl 1970 olduğunda Örgütün hala ülkeyi tam anlamıyla terk etmemiş olması, tepkilerin ardının kesilmemesine sebebiyet vermiştir. Aynı yılın Şubat ayında bu defa Gazi Eğitim Enstitüsü'ne ait öğrenciler, kurumdaki Amerikan Gönüllüsü olan öğretim elemanlarını protesto etmişlerdir. Bu protestoların uzun süreli ve istikrarlı olması sonucunda, Üniversite'nin Enstitü Kurulu bu meseleyi masaya yatırmış ve sorunun çözümlenebilmesi için öğrencilerin isteklerine kulak vermiştir. Bu gelişmeler neticesinde Kurul, Barış Gönüllüleri'nin artık orada görev almamasının talep edileceğini beyan etmiştir. Gazi Üniversitesi'ndeki eylemler devam etmiş ve Üniversite'nin Tiyatro öğrencileri tarafından *Barış Gönüllüleri* isminde bir oyun sergilenmiş ve hemen ardından da okul bahçesinde Amerikan bayrağı yakılmıştır.[209] Burada üzerinde durulması gereken huşulardan biri de bu sefer protesto ve eylemlerin sağ görüşün hâkim olduğu bir kesimden gelmiş olmasıdır. Amerikan karşıtlığının genellikle sol görüş içinde hâkim olduğu ancak bu bahsedilen yıllarda tepkilerin, taraf ve siyaset gözetmeksizin, köylüden, vatandaştan, askerden, akademisyenden ve hatta öğrencilerden geldiği göz önünde bulundurulursa; Amerikan Gönüllüleri temelli olan anti-Amerikancı reaksiyonların bir kesime ya da bir görüşe has olmadığı, toplumun farklı kesimlerinde görüldüğü ve bu yönüyle Türk toplumunu ortak bir noktada buluşturduğu söylenebilir.

Bahsedildiği üzere, toplumun çeşitli kesimlerinden Amerikan Barış Gönüllüleri Örgütü'ne yöneltilen tepkilere, protestolara, eylemlere ve olumsuz eleştirilere karşı Türk Hükümeti bir tavır almamış, Örgütü koruma çabasına girmemiştir. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'ni bu konuda yeni tedbirler ve kararlar almaya mecbur bırakmıştır çünkü 1970 yılında da karşıtlığın ardı arkası

---

[209] Murat Soysal, *a.g.m.*, s. 139.

kesilmemiştir. Örgütün Türkiye Bürosundaki bir görevlinin açıklamalarına göre; Gönüllüler, tesislerinin bombalanması da dâhil olmak üzere, devrimci öğrencilerden, farklı nitelikte tehditler ve gözdağı almaktaydılar. Hatta Büronun Müdürü'nün iddialarına göre; Barış Gönüllüleri'ne Karşı Koyma Devrimci Komitesi, Örgüte, ülkeyi terk etmeleri için tehdit içerikli bir mektup göndermişti.[210] Özellikle 1969-1970 yıllarında bu komitenin eylemleri Amerikan Barış Gönüllüleri'ni büyük oranda yıldırmayı başarmıştır. Devrimci Gençlik Hareketi'nin eylemlerinden rahatsızlık duyan ABD Büyükelçiliği, artık güven ortamını sağlamanın mümkün olmaması sebebiyle Gönüllüler'in ülkeyi terk etmelerini gerekli gördüğünü bildirmiştir.[211]

1970 senesinin Aralık ayında tepkiler bu kez de Kadıköy Maarif Koleji öğrencilerinden gelmiştir. Öğrenciler, Amerikan Gönüllüleri'nin okullarında görev yapmalarını protesto etmek amacıyla bazı aşırı eylemlerde bulunmuşlardır. Bu vesile ile Gönüllüler okuldan ayrılmak ya da gönderilmek durumunda kalmışlardır. Bu olay Amerikan Gönüllüleri'nin Türkiye'den tamamen gönderilmesine sebep olan eylemler içinde öne çıkanlar arasında yer almaktadır. Bu olayın akabinde bir başka tepki de Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul delegesi Necati Ustaoğlu'ndan gelmiştir: Çocuk Esirgeme Kurumu'nda gerçekleştirilen 25. Genel Kurul'da konuşma yapan ve Gönüllüler'in görevlerine son verilmesi gerektiğini dillendiren Ustaoğlu[212], bu kişilerin Türk geleneklerine ve örflerine aykırı davranışlar sergilediklerini savunmuştur.

1970 yılı sonrasında Türkiye'de ayrışmaya yol açan çeşitli gerginlikler yaşanmıştır. Öyle ki; sağ ve sol görüş arasındaki gerginliklerin, alevi-sünni çatışmalarının ve Kahramanmaraş meselelerinin sebep olduğu kaos ortamının kaynağının Barış Gönüllüleri'nin gerçekleştirdiği faaliyetler olup olmadığı belirli kesimler tarafından tartışılmaktaydı. Bu gerginliklerin Barış Gönüllüleri tarafından kasten tırmandırıldığına dair iddialar öne sürülmekteydi.[213] Toplumu birbirine

---

[210] Murat Soysal, *a.g.m.*, s. 139.
[211] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 197.
[212] https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/ (Erişim tarihi: 10.02.2021).
[213] Murat Soysal, *a.g.m.*, s. 142-143.

düşürmek adına tüm fırsatları değerlendirdikleri görüşü yayılmaya başlamıştı. Velhasıl kelam, Barış Gönüllüleri Örgütü, ülkedeki olumsuzlukların birçoğunun müsebbibi olarak kabul edilmekteydi. Bu şartlarda ülkede huzur içinde görev yapmaları mümkün gözükmemekteydi.

1970 Yılında tepkilerin artmasından sonra artık Amerika Birleşik Devletleri bu projenin güvenlik sebebi ve çeşitli benzer sebepleri ile Türkiye'de devam ettirilmesine dair var olan umutlarını kaybetmişlerdir. Örgütün yıllık raporları incelendiğinde görülmektedir ki, 1970 yılından itibaren program resmi olarak son bulmuştur, o yıldan sonra Türkiye'de yeni bir Amerikan Barış Gönüllüsü görevlendirilmemiştir. 1962-1971 yılları arasında, on yedi gruba ayrılmış biçimde, bin dört yüz elli yedi Gönüllü[214] ile yürütülen bu programın, Türkiye'de son kalan Gönüllüler'in de ülkeyi terk etmesi ile 1971 yılı sonrasında tamamen son bulduğu söylemek mümkündür.

Amerika Birleşik Devletleri'nin emperyalist politikasının bir parçası olarak görülebilecek olan bu projenin kapsamı için, özellikle komünizm tehlikesi altında olan az gelişmiş ülkeler veya gelişmekte olan ülkeler tercih edilmiştir. Çünkü Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu mücadelesinin sürdüğü Yeni Dünya Düzeninde hegemonyasını artırma çabasında olan Amerika, Sovyetlerden gelebilecek komünizm tehlikesini bertaraf etmek için bu ülkelerde etkinliğini ve kontrolünü artırmak zorundaydı. Bunu ise uzaktan sürdürmek mümkün olamazdı. Hem ABD'nin politik görüşlerinin, kültürünün ve fikirlerinin yayılması hem de o ülkelerde olup bitenin yanından gözlemlenebilmesi için en iyi yollardan biri elbette o ülkeye temsilciler göndermekti. İşte bu misyon için, Amerikan Gönüllüleri Projesi adeta biçilmiş kaftandı. Amerika Birleşik Devletleri, önceden gizli kapaklı olarak, belki de misyonerlik faaliyetleri şeklinde yürüttüğü bazı faaliyetleri, bu proje vesilesi ile yasal olarak yürütme fırsatı bulmuştu. Soğuk Savaşın iki kutuplu düzeninde tarafını seçmek durumunda kalan ülkelere yumuşak gücünü ve yumuşak yüzünü göstermek için bu program, önemli bir adım teşkil etmekteydi çünkü bu gerçek anlamda bir yarıştı ve Sovyetler de boş

---

[214] https://www.peacecorps.gov/countries/ (Erişim tarihi: 10.02.2021).

durmuyor, özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere komünizmi empoze edebilmek ve olumlu imaj çizmek için çeşitli yollara başvuruyordu. İşte bu yarışın tam ortasında ise Türkiye vardı. Türkiye, kaynakları ve stratejik konumu itibarı ile her iki taraf için vazgeçilmez bir aktördü. Türkiye'nin haiz olduğu bu önem veçhile ABD'nin, doğal olarak, diğer çoğu ülkeye nazaran Türkiye'ye sayıca çok daha fazla gönüllü göndermeyi, yani nispeten daha büyük çaplı bir yatırım yapmayı tercih etmesi kaçınılmaz olmuştur. Kısacası, bu projeyi esasen, ABD'nin, küresel hedeflerine ulaşmada kullandığı siyasi bir manevrası olarak kabul etmek daha geniş bir perspektif sağlayacak ve meseleyi daha iyi analiz etmeyi de beraberinde getirecektir. Barış Gönüllüleri'nin gelmesi konusunda hangi tarafın talepkâr olduğu net bir şekilde bilinmese de, elde edilen sonuçların Türkiye'den daha çok Amerika'nın lehine olduğunu söylemek yerinde olur.

Görevlerini sürdürdükleri süre boyunca, Amerikan Gönüllüleri'nin Türkiye'de gerçek anlamda başarılara imza attığını söylemek pek mümkün değildir. Ancak Türkiye'nin gelişimine katkıda bulundukları bazı alan ve hususları görmezden gelmek de hata olacaktır.

Bu projeyi iki döneme ayırarak incelemek yerinde olur. Bu projeye dair çalışmaların büyük umutlarla başlamasının ve ideallerin etkisi ile hem basından hem de politikacılardan destek alan Gönüllüler, 1962-1965 yılları arasında kucaklanmış ve Türkiye'de üst seviyede destek bulmuş, onlar hakkında "Türkiye için çalışan Amerikalı idealist gençler"[215] izlenimi başarıyla oluşturulmuştur. Hatta Amerikan Barış Gönüllüleri'nin ülkeye girmelerine izin veren anlaşmanın Meclisten geçirilmeden onaylanmış olması, yani 1965 Nisan ayına kadar bu projenin hukuksal dayanaktan yoksun oluşu bile onlar hakkındaki olumlu intibayı yıkamamıştır. Bu tarihten sonraki yani ikinci dönemde ise ortaya çıkan olumsuzluklar ve tepkiler sebebiyle yerel ve ulusal basının yanı sıra politikacılar da bu programı desteklemekten

[215] Ali Erken, "Türkiye'de Barış Gönüllüleri Programına Bir Bakış: 1961-1970", *Avrasya Etüdleri*, Yıl: 21, Sayı 48 (2015/2), s. 54.

vazgeçmişlerdir, bunu Amerika'nın yayılmacı çıkarlarının aracı olarak görmeye başlamışlardır çünkü bunun aksi kamuoyunu karşılarına almak anlamına gelecekti.

Bahsedilen ilk dönemde öncelikli hedefleri olan "insan gücü desteği sağlama ve ülkeyi kalkındırma" görevlerinde başarı oldukları söylenemez çünkü görev yaptıkları yerlere bir yenilik getirmemişler veya üstün özverileriyle oraları ihya etmemişlerdir, sadece bulundukları beldelerde gündelik ve sıradan işlere destek olmuşlardır. Bulundukları yerlerde halka çabuk uyum sağlasalar da vaat edilenleri tam manası ile yerine getirememişler ve onlardan beklenen sonuçları elde edememişlerdir. Bu bağlamda, bu projenin, genel anlamda Türk-Amerikan ilişkilerini büyük ölçüde ileriye götürdüğünü söylemek mümkün değildir. Bunun başlıca sebeplerinden biri, gönderilen Gönüllüler'in gerekli olan vasıflara haiz olmayışı ve alana dair formasyon eğitimlerinin bulunmayışıdır.[216] Bu durum kamuoyu tepkisinin de en önemli nedenlerindendir. Ancak öte yandan da Amerikan Barış Gönüllüleri'nin bazı alanda mutlak başarılarının ve katkılarının olduğu, Türkiye adına bir takım yeniliklere imza attıkları da yadsınamaz bir gerçektir. Barış Gönüllüleri'nin CARE ile yaptığı ortak çalışma ile ilkokullarda başlatılan beslenme uygulaması Türkiye için bir yenilikti. Tüberküloz ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmişti. Tarımda verimliliği artırmak için modern sulama uygulamaları ve suni gübre kullanımı da yine Amerikan Barış Gönüllüleri'nin desteği ile hayata geçirilmiştir.[217] Bunların yanı sıra bir başka açıdan bakmak gerekirse, Türkiye'de görev yapan Gönüllüler, ülkelerine Türkiye hakkında önemli ölçüde bilgi sahibi olmuş olarak geri dönmekteydiler. Öyle ki bu kişiler Osmanlı ve Türkiye konusunda uzmanlaşmış ve ülkelerinde bu alanda dersler ve konferanslar vermişlerdir. John Hymes, Alan Duben Heath Lowry, Robert Dankoff, Justin McCarthy, Leslie Pierce, William Peachy, Steven Rosenthal, John Barnes, Robert Staub, Francis Creel Türkiye'de Amerikan Barış Gönüllüleri olarak görev yaptıktan sonra ülkesinde Türkiye hakkında çalışmalarını sürdüren profesörlerdir.[218] Bu vesile ile Amerika'da ülkemiz tanıtılmış ve hatta onların kaleme aldıkları akademik, edebi veya sanatsal eserler vasıtası ile Amerika Birleşik Devletleri'nde,

---

[216] Gökhan Eşel, *a.g.e.,* s. 201.
[217] *a.g.e.,* s. 202.
[218] Ali Erken, *a.g.m.,* s. 55.

Türkiye'ye dair bir imaj oluşmuştur. Bu çalışmalar sayesinde Türkiye'deki akademisyenler ve aydın kesim ile Amerika Birleşik Devletleri'nin işbirliği, irtibatı ve ortak çalışmaları sürdürülmüştür. Bu Gönüllülerden bazıları ise devlet kademelerinde Türkiye sorumlusu veya uzmanı olarak görevler üstlenmişlerdir. Bu Gönüllüler'in gittikleri ülkelerde nitelikli hale geldikten sonra, o ülkeler ile ABD'nin temasını artırarak, aralarında köprü ve elçi vazifesi görmeleri, Birleşik Devletlerin dünya hâkimiyeti, emperyalizm ve dış politika hedeflerine hizmet etmekteydi. Yani bu program, yardım gönderilen ülkelerden daha ziyade, ABD'nin faydasına ve çıkarına olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, bu programın, ABD'de var olan "Think Tank" isimli araştırma ve politika üretme kuruluşlarının ve teorisyenlerin yoğun çalışmalar sonuncunda hazırlamış ve hayata geçirmiş olduğu bir proje olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Diğer bir bakış açısına göre de; Amerikan Barış Gönüllüleri'nin karşılaştığı tepkiler aslında kasıtlı bir şekilde planlanarak hazırlanmış bir karalama projesiydi, yani aslında masum olan Gönüllüler, onları istemeyen ve onların aleyhtarlığından faydalanan bir kesim tarafından iftiraya ve haksızlığa uğramıştı. Ancak bu görüş dayanak yoksun kalmıştır çünkü bu tür bir komplonun kime, ne tür bir faydası olacaktı?[219]

Barış Gönüllüleri Örgütü günümüzde halen altmışı aşkın ülkede misyonunu sürdürmektedir.

3.3. 6. Filo Olayları

Haziran 1967'de başlayan 6. Filo protestoları farklı zaman ve farklı yerlerde dönem dönem tekrar edildi, zira 6. Filo Türkiye ziyaretini farklı zamanlarda yineledi. Türkiye'ye gelen Amerikan 6. Filosuna tepki göstermek için 18 Temmuz 1968'de, başında Deniz Gezmiş'in bulunduğu bir grup, İTÜ önünde toplanmış ve Dolmabahçe'ye inmişti. Deniz Gezmiş'in "onları denize dökeceğiz" şeklinde topluluğa seslenmesinden sonra orada yakaladıkları Amerikan denizcilerini dövüp

[219] Ezgi Durmaz, *a.g.e.*, s. 149.

denize atmışlar, araçlarına zarar vermiş ve mühimmatlarını yakmışlardır. Bu eylemler sırasında polislerden ve öğrencilerden de zarar görenler olmuştur. Yaşanan bu olaylarda bir kişi hayatını kaybetmişti.[220] Bu eylemin devamı niteliğindeki olaylar Ankara, İzmir, Denizli, Konya ve Trabzon illerine de sıçramıştı. Buralardaki eylemciler ise genelde sağcı toplulukların tepkisine maruz kalmış ve "komünizmi lanetleme" adı altında sağ gruplar tarafından karşı eylemler düzenlenmiş ve olaylar şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılmış, devrimci eylemlerin önü kesilmişti. Ancak yine de çığ gibi büyüyen tepkiler, ses getiren büyük bir anti-emperyalist dolayısıyla da anti-Amerikancı bir eyleme dönüşmüştü. 68 hareketinin büyük eylemlerinden sonuncusu olan bu eylemden sonra 6. Filo Türkiye'ye bir daha gelmeme fikri üzerinde dursa da daha sonrasında ise defalarca kez yeniden gelmekten geri durmamıştır ve gelişleri ise her seferinde sol kesimce kararlı bir şekilde protesto edilmiştir.

VİLÂYETİN DUVARINA ASTILAR

TEKNİK Üniversiteli gençler Vilâyet binası önüne Altıncı Filoyu istemediklerini belirten bir bez afiş asmışlardır. Fotoğrafta, "Vedat Demircioğlu'nu unutmadık. 6. Filoyu istemiyoruz" ibaresi bulunan bez afiş görülüyor. (Foto: HA)

6. FİLO'YU İSTEMİYORUZ

6 ncı Filo bugün İstanbul'da

Tutuklamalar filo gelmeden başladı

POLİS, Amerikan 6 ncı Filosunun İstanbul limanını ziyaretini protesto maksadiyle gençlik teşekkülleri tarafından bastırılan resimli broşürlerden 20 bin adedini toplamış, bu arada Necmi Demir ile Yusuf Gömleksiz isimli iki öğrenciyi de tutuklamıştır.

Bu hareketi şiddetle protesto eden gençlik teşekkülleri dün Vilâyet Konağına, üzerinde "6 ncı Filoyu istemiyoruz.. yazılı bir döviz asmışlardır. Öğrenciler bu arada Vali Vefa Poyraz'a da bir telgraf çek-

(Devamı Sa. 7 Sü. 4 te)

YENİ BİR İDDİA:

İlgin, Devlet Operasına da gümrüksüz tül perde sokmuş

ANKARA, (HA) — Opera Sanatçısı ve TOTSİS Sendikası eski Başkanı Müjdat Kutucuoğlu, Devlet Operası'nın, halen Almanya'da kaçakçılık suçundan tutuklu bulunan Ertuğrul İlgin

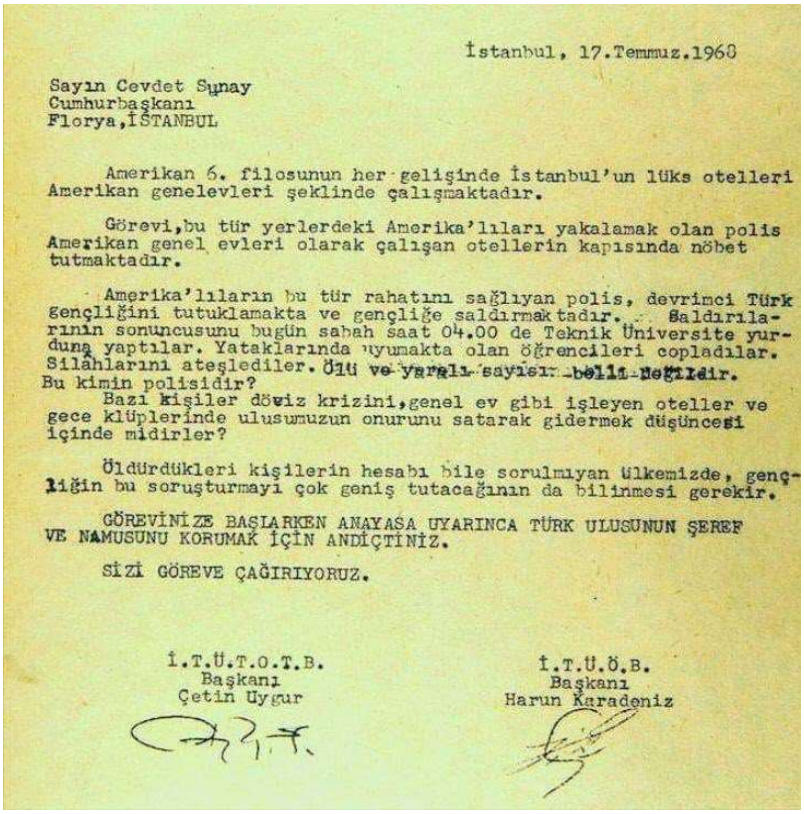
10 Şubat 1969'da 6. Filo'nun İstanbul'a gelişi ilgili yayımlanan haberlerden biri.[221]

[220] Dündar, Can, *Delikanlım: Deniz Gezmiş – Yaşam Öyküsü*, 2012.
[221] *Hürriyet* gazetesi, 10 Şubat 1969, https://www.eskigaste.com/kanli-pazar-6-filo-olaylari-ve-tum-gelismeler/ (Erişim tarihi: 12.05.2019).

"Amerikan 6. Filosunun İstanbul'a gelişi önce İstanbul'da daha sonra yurdumuzun çeşitli bölgelerinde Amerikan aleyhtarı gösterilere yol açmıştır. Bu doğal bir gelişmenin sonucudur. Halkımızın kendisine dost diye yutturulmak istenen Amerika'nın kendisini nasıl sömürdüğünü, emperyalizmin ne olduğunu artık anlamaya başlamıştır. Bundan böyle, bir zamanlar yurdumuza elini kolunu sallaya sallaya gelen Amerikan askerleri, kendilerini sömürgelerin deki gibi rahat hissetmeyecektir. Sokak aralarında üzerine dökülen mürekkepler yakın bir gelecekte yerini başka şeylere bırakacak ve defolup gidinceye kadar mücadele devam edecektir. Türkiye halkı bağımsızlığını istemektedir. Bu kesin olarak ortaya çıkmıştır. Türk Milleti "misafirperverdir" cümlesi çıkarcı çevrelerin istismarına yol açmaktadır. Antiemperyalist davranışların önüne set olarak çekilmeye çalışılmaktadır. Bu bakımdan gerçek milliyetçiler bu cümlenin anlamını saptırma gayretine karşı uyanık olmalıdırlar…"

Türkiye halkı elbette misafirperverdir. Ancak bu misafirperverlik, onun bağımsızlığının, onun egemenliğinin sınırına kadardır. O sınır aşıldı mı, çizme de aşılmış olur ve gelenler "geldikleri gibi giderler." Son olaylar, gençliğin ve halkın Amerikalılara nazikçe olmayan ihtarı niteliğindedir…"[222]

[222] *Türk Solu*, "Amerikalı Defol", Yıl 1, Sayı 36, 23 Temmuz 1968, s. 1.

İstanbul, 17.Temmuz.1968

Sayın Cevdet Sunay
Cumhurbaşkanı
Florya,İSTANBUL

Amerikan 6. filosunun her gelişinde İstanbul'un lüks otelleri Amerikan genelevleri şeklinde çalışmaktadır.

Görevi,bu tür yerlerdeki Amerika'lıları yakalamak olan polis Amerikan genel evleri olarak çalışan otellerin kapısında nöbet tutmaktadır.

Amerika'lıların bu tür rahatını sağlıyan polis, devrimci Türk gençliğini tutuklamakta ve gençliğe saldırmaktadır. Saldırılarının sonuncusunu bugün sabah saat 04.00 de Teknik Üniversite yurduna yaptılar. Yataklarında uyumakta olan öğrencileri copladılar. Silahlarını ateşlediler. Ölü ve yaralı sayısı belli değildir.
Bu kimin polisidir?
Bazı kişiler döviz krizini,genel ev gibi işleyen oteller ve gece klüplerinde ulusumuzun onurunu satarak gidermek düşüncesi içinde midirler?

Öldürdükleri kişilerin hesabı bile sorulmıyan ülkemizde, gençliğin bu soruşturmayı çok geniş tutacağının da bilinmesi gerekir.

GÖREVİNİZE BAŞLARKEN ANAYASA UYARINCA TÜRK ULUSUNUN ŞEREF VE NAMUSUNU KORUMAK İÇİN ANDİÇTİNİZ.

SİZİ GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ.

İ.T.Ü.T.O.T.B.
Başkanı
Çetin Uygur

İ.T.Ü.Ö.B.
Başkanı
Harun Karadeniz

Saldırının ardından İTÜ Öğrenci Birliği Başkanları Harun Karadeniz ve Çetin Uygur'un, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderdiği ihtar mektubu.[223]

"Amerikan 6. Filosunun 30 Ağustos'ta İzmir limanında demir atması ve Zafer Bayramımızı bütün Türk ulusuna zehir etmesi yurdumuzda öyle derin bir nefret uyandırmıştır ki Amerika'ya en yakın parti olarak ün salan AP'nin iktidarı bile ulusal öfkeyi hesaba katmak zorunluluğunu duymuştur… İzmir'de "Tam Bağımsız Türkiye" mitinginde, bu gidişe "Dur" diyenler, nereye sürüklendiğimizi gören bilinçli yurtseverlerdir."[224]

[223] https://haber.sol.org.tr/haber/52-yillik-isyan-6-filo-defol-9847 (Erişim tarihi: 28.05.2021).
[224] *Türk Solu*, "Emperyalizme En Geniş Saflarla Karşı Durmak", Yıl 1, Sayı 43, 10 Eylül 1968, s. 1.

6.Filo eylemlerinden bir kare.[225]

6. Filo eyleminde denize atılan denizcilerin çıkarılma anları.[226]

"6 Eylül Cuma günü, 6. Filonun İzmir Limanımıza demirlemesini tel'in eden bir miting daha yapıldı… Fevzipaşa Bulvarını takiben… İzmirliler yürüyüşe kitle halinde katılmaya başlamıştı… hep bir ağızdan Amerikan emperyalizmini tel'in eden bağımsızlık sloganları İzmir'in Kuruluşu günlerinin heyecanını yansıtıyordu."[227]

[225] https://haber.sol.org.tr/haber/52-yillik-isyan-6-filo-defol-9847 (Erişim tarihi: 28.05.2021).
[226] Gös. yer.
[227] Türk Solu, "Amerikan Filosuna Karşı İkinci Bağımsızlık Mitingi", Yıl 1, Sayı 43, 10 Eylül 1968, s. 1.

AKŞAM

"AMERİKAYI SEVMEYENLER KOMÜNİSTTİR,,

Akşam gazetesinin Amerikan karşıtlığı eylemlerine dair haberi.[228]

Resmen davet edilene kadar

6. Filo İstanbul'a bir daha gelmemek kararı aldı

Erdoğan KIRAL

AMERİKAN Altıncı Filosu, bundan böyle resmi bir davet olunca kadar bir daha İstanbul limanına gelmeyecektir.

ÖĞRENCİLER PROTESTOYA DEVAM ETTİ

Jet devri diye işte buna derler

Uçakta "İHRAM,, a bürünen hacı adayları, 10 bin metre yüksekte namaz kılıyor

Metin Soysal bildiriyor:

6. Filo'nun İstanbul'a gelişi ile ilgili bir haber .[229]

[228] https://www.izgazete.net/images/dosyalarim/izgazete34interneticinpdf__a2f97.pdf (Erişim tarihi: 22.04.2019).
[229] https://www.eskigaste.com/kanli-pazar-6-filo-olaylari-ve-tum-gelismeler/6-filo-kanli-pazar44/ (Erişim tarihi: 22.01.2022).

3.4. Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü

28 Ekim 1968'de Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB), yeni bir devrimci harekete imza atarak, emperyalizmi ve feodaliteyi protesto etmek üzere Samsun'da başlayıp Ankara'da sona erecek bir yürüyüş başlattı ve bu yürüyüşe *"Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü"*[230] ismini verdi. Bu eylem ve bu isimle, devrimci topluluklar, anti-emperyalizm ve anti-feodalizm hareketinin Kemalist yönüne vurgu yapmaktaydılar. Zaten bu uzun yürüyüşün noktalandığı durak olan Anıtkabir'de de Ata'ya bağlılık vurgusu yapılmış ve emperyalizme karşı yeni bir milli kurtuluş ve bağımsızlık savaşı söylemleri yapılmıştı. 4 Kasım 1968 tarihinde Sungurlu'da dağıtılan eylem bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu:[231]

"Karşımızda düşmanımız: Amerikan Emperyalistleri onların içindeki işbirlikçileri (ithalatçılar, ihracatçılar, aracılar, tefeciler, kapkaççılar) Amerikan emperyalistinin müttefiki ağalardır. Bu kuvvetlere karşı tüm Türk halkı (işçisiyle, topraksız, az topraklı köylüsü ile, gençleri ile, asker-sivil aydınıyla) artık mücadeleye geçmek zorundadır. Anti-emperyalist ve anti-feodal mücadelemiz, Tam Bağımsız Gerçekten Demokratik Türkiye içindir. Bu mücadele sonunda Türk halkı kendi mutluluğunu kendi sağlamış olacaktır. Bugün Samsun'dan Ankara'ya Yürüyen Mustafa Kemal Gençliğinin Amacı Amerikan Emperyalizmini Protesto Etmektir."

---

[230] Ali Yıldırım, *a.g.e.*, s. 225.
[231] *a.g.e.*, s. 229.

Deniz Gezmiş'in başı çektiği "Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü"nden bir kare.[232]

3.5. Komer'in Arabasının Yakılması

Sol görüşe ve özellikle Türk İşçi Partisi'ne göre Truman Doktrini ve ardından imzalanan ikili antlaşmalar vesilesi ile Türkiye gitgide Amerikan güdümüne girmişti ve bunun göstergeleri ise üslerin verilmesi ve NATO ittifakına üye olunmasıydı. Bu antlaşmalar ve Amerika ile yakınlaşmalar, sol görüşe karşı örülen setler anlamına gelmekteydi, bu pencereden bakıldığında hedeflerden birisi de TİP'in bitirilmesiydi.[233]

CIA ajanlarının Türkiye'de varlığının hissedilmeye başlandığı 1968 senesinde Türk İşçi Partisi'nin Meclisteki yerini alması Amerika'yı rahatsız etmişti. Robert Komer'in diplomatik nezakete uymayan açıklamaları ise bu rahatsızlığın açık göstergesiydi. Türkiye'den ayrılırken yaptığı açıklamada şu ifadeyi kullanmıştı: "Türk Halkı Amerika'yı seviyor; bir tek düşmanımız var: Türkiye İşçi Partisi".[234] Belli ki Amerika solun güçlenmesinden ve DİSK'in kurulmasından rahatsızlık duymaktaydı. Sol kesim tarafından Amerika'nın "ileri karakolu"[235] olarak nitelendirilen ve Amerika

---

[232] https://www.gebzehaber.net/tam-bagimsiz-turkiye-icin-pratikte-de-deniz-olmali-68191h.htm (Erişim tarihi: 17.04.2021).
[233] Kıvanç Koçak, *Mehmet Ali Aybar: Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 189-190.
[234] *a.g.e.*, s. 509.
[235] Kıvanç Koçak, *a.g.e.*, s. 510.

için stratejik önemi büyük olan Türkiye'de, solun gelişmesine Amerika izin veremezdi.

6 Ocak 1969'da ODTÜ'de ABD Büyükelçişi Robert Komer'in makam arabasının, protesto eylemine karışan ODTÜ öğrencileri tarafından yakılması.[236]

Karşılıklı çıkarlara dayanan ve özellikle güvenlik ihtiyaçları çerçevesinde gelişen Türk-Amerikan ittifakının gerçek manada sağlam temeller üzerine bina edilmiş olduğunu söylemek pek de mümkün değildi. Johnson mektubu, ambargo ve haşhaş ekiminin yasaklanması meselelerinin dışında Sovyetler Birliği topraklarının üzerinde casusluk amacı ile uçurulan uçakların Türk üslerini kullanması da Amerikan ittifakına halkın olumsuz bir tavır almasının başlıca sebeplerindendi. Ancak özellikle Amerika'ya karşı tepkilerin çoğalması 1960'lı yılların ikinci yarısında gerçekleşmiştir ve bunun nedenlerinden biri de 1968 senesinde, yani öğrencilerin Amerika karşıtı gösterilerini yoğunlaştırdığı bir dönemde, eski CIA görevlisi olan Robert Komer'in Türkiye'ye büyükelçi olarak atanması bu gösterileri daha da tırmandırmıştır.[237] Demirel hükümetinin bu protestolara karşı yoğun önlemler almasına rağmen bu öğrenci eylemlerinin önüne geçilememiş ve büyükelçi Komer'in arabası da 1969'da

---

[236] *Oda tv*, 3 Ocak 2019, https://www.odatv4.com/guncel/odtululerden-o-eylemin-50.-yilinda-dikkat-ceken-etkinlik-03011918-153313 (Erişim tarihi: 14.09.2020).
[237] Cengiz Çandar, *a.g.e.*, s. 190.

bu protestolardan nasibini almış ve yakılmak suretiyle büyük hasara uğratılmıştır. Bunu üzerine okul bir ay süreyle kapatılmış, olaya karışan on üç öğrenciden dokuzu tutuklanmıştır.[238]

Bu dönemin ardından ilişkilerin ve işbirliğinin seviyesinin düşürülmesi kaçınılmaz olmuş, artık Amerika, Türkiye'deki eski olumlu imajını bir daha tam anlamıyla geri kazanamamıştır ve Amerika'nın isteklerine karşı bir tavır sergilemek, hükümet için bir itibar meselesi haline gelmiştir.

Sol gruplar için ise bu mesele Türkiye'de emperyalizme karşı mücadelede başarının ve 68 kuşağının bir simgesi olarak bugüne kadar yansımıştır. Her 6 Ocak'ta ODTÜ Mezunlar Cemiyetinin rutin toplantılarında bu mesele anti-emperyalist mücadelenin başarısı olarak halen anılmaktadır.[239]

INCE MEMED 1.

Cumhuriye

Amerikan B. Elçisinin arabası yakıldı

SAVCILIK, ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİNDEKİ OLAYDA 9 ÖĞRENCİNİN TUTUKLANMASINI İSTEDİ

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu)

Sovyet "Venüs - 5,, aracı, atmosferi olan Venüs gezegeni

7 Ocak 1969

Cumhuriyet gazetesi, 7 Ocak 1969 [240]

[238] Soner Yalçın, *Oradaydım: Komer ODTÜ'de*, 2007.
[239] Gös. yer.
[240] https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dun-ile-bugun-yasananlarin-kurgusu-kopyalanmis-gibi-1737778 (Erişim tarihi: 19.02.2021).

3.6. Kanlı Pazar

Türkiye Cumhuriyeti tarihine damgasını vuran diğer bir anti-emperyalist ve Amerikan karşıtı gösteri ise Kanlı Pazar olarak bilinen kanlı eylemdir. 6. Filo'nun gelişini 1967 yılından itibaren farklı zaman ve farklı illerde protesto eden sol gençlik örgütleri, 16 Şubat 1969 tarihinde aynı amaçla İstanbul'da toplanmıştır. "Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü"[241] ismi ile anılan ve 76 farklı sol örgütün katılması tasarlanan bir yürüyüş planlanmıştır. Sayıları otuz bini aşan ve emperyalizmin karşısında durma amacında olan bu eylemcilere karşı sağ gruplar örgütlenerek onları durdurmak için hazır hale gelmiş ve bunu da cihat olarak nitelendirmişlerdi. Beyazıt'ta "emperyalizme hayır, sosyalizme evet"[242] sloganlarıyla başlayan yürüyüş Taksim'e doğru devam etmiş ve bu sol gruplar Taksim'de kolluk kuvvetlerinin ve sağ grupların tepkisi ve engeli ile karşılaşmıştır. Esasen bu komünizm karşıtı tepkiler ve gerilim 14 Şubat 1969 günü sağcı kesimlerce yapılan kışkırtma ve mitingler ile alevlenmişti, hatta olayın bir gün öncesinde Adapazarı ve Bolu'dan otobüslerle İstanbul'a getirilen sağcı gruplara bıçak ve sopalar dağıtılmıştı.[243] Hem yürüyüşün örgütleyicilerinden hem de olayın görgü tanıklarından olan Harun Karadeniz gelmekte olan saldırının hazırlıklarını şu sözlerde anlatmıştır:[244] "Sağın hazırlıklarını yakından izliyorduk. Zamanın İçişleri Bakanı Faruk Sükan ve Ulaştırma Bakanı Sadettin Bilgiç bize karşı olan kampanyayı beraberce yürütüyorlardı. (...) Nitekim Kanlı Pazar günü filoyu protesto edenlere saldıracak güçler de yine Bilgiç'in özel gayreti ve çabasıyla toplanıyordu. Bilgiç bazı partizanlarını Liman Lokantası'nda topluyor ve Adapazarı'ndan İstanbul'a nasıl insan taşınacağını konuşuyordu. (...)"

Kendi deyimleriyle "komünistlere ders vermek" için toplanan MTTB öncülüğündeki sağ görüşlü gruplar "kahrolsun komünizm" sloganları eşliğinde taşlarla, sopalarla ve bıçaklarla sol gruplara saldırıda bulunmuştur. Bu kanlı gösteriler

---

[241] Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2007, s. 210.
[242] *Sol Haber Gazetesi*, 16 Şubat 2022, https://haber.sol.org.tr/haber/53-yilinda-kanli-pazar-tustav-goruntuleri-paylasti-326351 (Erişim tarihi: 05.04.2022).
[243] Gös. yer.
[244] Alpay Kabacalı, *a.g.e.*, s. 210.

esnasında, TİP üyesi olan Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürülmüş ve yaklaşık iki yüz kişi de yaralanmıştır. Kanlı Pazar ismi ile anılan bu olaylar esnasından Taksim adeta savaş alanına dönerken, kolluk kuvvetlerinin ise yeterli önlemi almadığı ve müdahalede pasif kaldığı iddia edilmiş ve bu durum tepki ile karşılanmıştır.

Göz ardı edilmemelidir ki, gençliğin bu yıllarda yoğun şekilde yürüttüğü bu eylemler ve gösteriler, TİP'in ve meclisteki sol tandanslıların mücadelesini kolaylaştırmakta ve onlara destek olmaktaydı.[245]

Cumhuriyet

İşte "Cihad,, çağrılarının sonu

Kanlı pazar

KARA LEKE

2 genç öldürüldü
200 de yaralı var

Taksim savaş alanına döndü

Toplu namazlar ve yürüyüş için hazırlık erken başlamıştı

İLK YARDIM'DA KORİDORLARI KAN GÖTÜRÜYORDU

Cumhuriyet gazetesinin "Kanlı Pazar" olayları sonrasında yaptığı haber.[246]

[245] Serpil Çelenk Güvenç, *a.g.e*., s. 79.
[246] *Cumhuriyet* gazetesi, 16 Şubat 2014, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kanli-pazarin-45-yildonumu-41789 (Erişim tarihi:19.11.2018).

3.7. Kıbrıs Sorunu ve Soldaki Baskının Artması, Anti-demokratikleşme

Kıbrıs Harekâtından kısa bir süre sonra, 19 Temmuz 1975 tarihinde Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran Kıbrıs meselesi hakkında verdiği demeçte[247] Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili kararlar verirken ve adımlar atarken de emperyalizmden, kapitalizmden, bunları destekleyen ülkelerden ve bloklardan bağımsız olarak hareket etmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Demecinde Boran, Kıbrıs meselesinin doğrudan Türkiye'nin dış politikası ile alakalı bir mesele olduğunu ve Kıbrıs'ın yabancı misyonlardan ve üslerden arındırılması gerektiğini, sorunu bizzat Türkiye'nin demokratik yollarla çözmesi gerektiğini vurgulayarak Türkiye'nin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir. Kıbrıs'ta toprak bütünlüğüne, tarafsızlığa, bağımsızlığa ve iki taraf için de eşit hakların sağlanmasına önem verilmesi gerektiğini ifade ederek böyle bir statünün, emperyalist güçleri ve burjuvaziyi rahatsız edeceğini iddia etmiştir. Verdiği demecin devamında ise Boran, dış politika ile iç politikanın birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini ve bu sebeple de Türkiye'nin öncelikle iç politikasında demokratikleşmeye gitmesi gerektiğini, bu yüzden işçi ve emekçi sınıfının üzerindeki baskıyı kaldırarak onların desteğinin alınması gerektiğini dile getirmiştir.

Benzer ifadeler Türkiye İşçi Partisi'nin 12 Mayıs 1975 tarihli Merkez Yönetim Kurulu bildirisinde de yer almıştır.[248] Bu bildirideki ifadelere göre, Kıbrıs meselesi sadece Türkiye ve Yunanistan'ı ilgilendiren bir mesele olmaktan ziyade tüm dünyayı etkileyen bir sorun niteliğindedir ve bu sebeple anti-demokratik ve askeri yollarla değil barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulmalıdır. Bunun yolu ise ABD ve NATO gibi aktörleri acilen devre dışı bırakmak, onların çözüm metotlarını yok saymak ve taleplerine boyun eğmemektir. Silahsızlanmış ve demokratikleşmiş bir Kıbrıs oluşturularak çözüme varmak mümkün olacaktır.

---

[247] Türkiye İşçi Partisi, *Sosyalizm Yolunda 1: Yolumuz Açık Olsun*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları: 4, İleri Sanat Matbaası, İstanbul 1975, s. 53-56.
[248] Türkiye İşçi Partisi, *Sosyalizm Yolunda 1: Yolumuz Açık Olsun*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları: 4, İleri Sanat Matbaası, İstanbul 1975, s. 13-14.

Bahsedilen bildiride değinilen bir başka nokta ise Türkiye'de artan baskılar olmuştur.[249] Bildiride; sol parti örgütlerine ve demokratik güçler olarak tanımlanan devrimci gençlik, ilerici dergiler, bu dergilerin sorumluları ve yazarlarına, ilerici öğretmenlere karşı yürütülen baskınlar, yöneltilen baskılar ve saldırı politikası, "faşizan girişimler" olarak nitelendirilmiştir. Yapılan baskı ve tutuklamalar sonucunda bu dergilerin sorumlularına mahkemelerce ağır mahkûmiyetler uygulandığı, iç politikadaki bu anti-demokratikleşmenin dış politikaya da yansıdığı ifade edilmiş ancak demokratik hak ve özgürlüklere her hâlükârda sahip çıkılacağına, emperyalizmin gitgide kan kaybettiğine ve kaybetmeye devam edeceğine, Türkiye'deki sosyalizm, demokrasi ve bağımsızlık savaşının mutlaka galibiyete ulaşacağına dair inanç vurgulanmıştır.

3.8. NATO'ya Tepkiler

NATO'nun kuruluşunun 4 Nisan tarihine rastlaması hasebi ile 1978 senesinin aynı gününde Türkiye İşçi Partisi, "Ulusal bağımsızlık için NATO'ya Hayır" kampanyası başlatmıştır. TİP'e göre NATO'nun kuruluş amacı iddia edildiği üzere hür dünyayı müdafaa etmek olmadığı gibi, aksine; bağımsızlık, demokrasi ve barış mücadelesi verenlerin ve sosyalizmin önünü kesmek, dünya halkının demokratik hak ve özgürlüklerini elinden alarak emperyalizm ve faşizm sistemlerini güçlendirmektir.[250] Türkiye İşçi Partisi, bu kuruluşun -kendilerine göre- gerçek yüzünü kitlelere duyurabilmek için özellikle 1961-1971 yılları arasında yoğun çaba sarf etmiş ve parlamentoya girmeleri veçhiyle sesini daha da yükseltebilmiştir.

1952 senesinde bu ittifaka dâhil edilen Türkiye'nin acilen bu hatasından dönmesi ve bu örgütü terk etmesinin Türkiye için elzem bir adım olduğunu savunan Türkiye İşçi Partisi'nin o dönemki Genel Başkanı Behice Boran 3 Nisan 1978'de, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'e içinde bulunulan mevcut durum hakkında partinin görüşlerini izah eden, aynı zamanda tavsiyelerini de içeren bir mektup göndermiştir.

---

[249] *a.g.e.*, s. 12-15.
[250] Türkiye İşçi Partisi Basın Bürosu, *Ulusal Bağımsızlık İçin Nato'ya Hayır*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları: 18, Kent Basımevi, İstanbul 1978, s. 7-9.

Bu mektupta, bu ittifakın, ortak savunma amacı ile kurulmuş barışçıl bir oluşum gibi gözükmesine rağmen, aslında Amerika Birleşik Devletleri'nin politik ve askeri çıkarlarını savunmak için geliştirdiği bir sistem olduğundan ve bu şer sistemine Türkiye'nin de dâhil edilmek istendiğinden bahsedilmiştir. Bu oluşum sebebi ile Türkiye, kendisini hiç ilgilendirmeyen, dünyanın belki de diğer ucunda gerçekleşen bir hadise sebebi ile savaşa sokulabilecek ve belki de dostluklar bu sayede düşmanlığa dönüşebilecekti. Bu durum hem bölge hem de dünya barışı ve istikrarı açısından büyük tehditler ihtiva etmekteydi. Türkiye sahip olduğu eşsiz stratejik ve jeopolitik ayrıcalıklar sebebi ile kolektif güvenliğin, barışın ve silahsızlanmanın tarafsız temsilcisi ve savunucusu olmalı iken, bu ittifak sebebi ile adını saldırgan ülkeler listesine yazdırması kaçınılmaz olacaktı. İşte bu noktalar mektupta vurgulanmış ve bu olumsuzluklardan kurtulmanın tek çaresinin NATO'dan ayrılmak olduğunu partisi adına Behice Boran, mektupta açıkça beyan etmiştir.

Bu bakış açısına göre: Baskıcı, saldırgan ve kapitalist düzenlerine Türkiye'yi de dâhil ederek, kurtuluş mücadelesi ile kazanılan ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel özgürlükleri geri alma peşinde olan Batılı sömürgeci güçlerin ülkemizde kurdukları üsler, Misak-ı Milli'de belirlenen egemenlik haklarının açık ihlalidir. Bu üsler için istimlak edilen alan ise yaklaşık otuz beş milyon metrekaredir.[251] Bu alanlarda bulunan yabancı askerler ve büyük yıkıma sebep olabilecek tehlikeli kitle imha silahları, süregelen Soğuk Savaş döneminde Türkiye'yi açık bir hedef konumuna düşürmektedir. Türkiye'nin güvenliğini ve bölgedeki istikrarı korumak adına konuşlandırılmış olduğu iddia edilen bu silahlar, askeri anlamda beraberinde getirdiği büyük baskının yanı sıra ekonomik anlamda da önemli ölçüde yük teşkil etmiştir çünkü Batılı ülkelerin ülkemize yerleşmesi ile dolaylı olarak IMF ve Dünya Bankası da ülkemizi etki alanını almıştır. Her geçen gün Türkiye'yi, borç batağına sürükleyerek, emperyalist tefeciliğe bağımlı hale getirmişlerdir. Tüm bu koşullar altında Türkiye Cumhuriyeti'nin ister istemez bu sömürü ortaklığının ve "faşist diktatörlüğün"[252] bir parçası haline gelmesi kaçınılmazdı. Bunlar yetmezmiş gibi Türkiye'yi ortak

[251] Türkiye İşçi Partisi Basın Bürosu, *a.g.e.,* s. 17.
[252] Gös. yer.

pazarlarına katmak, Türkiye'nin doğal kaynaklarını kontrol etmek ve ekonomisini ellerinde tutabilmek için Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Enerji Ajansı'na da dâhil etmişlerdir. Emperyalist tekellere Türkiye'nin mahkûm edilmesi ve bu yolla sanayi ve ticaret hareketlerinde de bu sömürgeci ülkelere bağımlı hale getirilmesi neticesinde Türkiye'de işçi ve emekçi sınıfını gitgide yoksullaşmakta ve ezilmekteydi. Şöyle ki; NATO üyesi olarak Birleşik Amerikan emperyalizminin bir parçası haline gelmesi sebebi ile Türkiye'de hem sosyal, hem ekonomik hem de politik düzen büyük zarar görmüştür. Oluşan finans oligarşisi ile toprak ağaları ve işbirlikçi burjuvazi, zenginliklerine zenginlik katmış ve ekonomik denge altüst olmuştur. Milli gelirin %54'ü, %3'ünü teşkil eden nüfusun varlıklı kesiminin eline geçmiştir. Bu adaletsiz dağılım altında yükselen fiyatlar ve omuzlara binen vergi yüklerinin hızla artması nedeniyle halkın ve emekçi yığınların durumu adeta çıkmaza girmiştir.[253]

Bunların yanı sıra; sol görüşe göre 1960 yılında hükümetin devrilmesi ile Türkiye'de birçok demokratik hak ve özgürlük kaybedilmiştir. Bu sayede kendilerine tehdit olarak gördükleri anti-emperyalist ve demokratik mücadele veren kesimleri; yığınsal terör, kitlesel tutuklamalar, yargılamalar ve hatta işkenceler ile sindirmeye çalışmışlardır. Bu baskılara maruz kalanlar sadece ilerici vatanperver gençlik değildi, şiddet aynı zamanda; anti-emperyalist ve anti-feodal kanada ait olan asker, bilim insanı ve politikacılara da yöneltilmişti. Ancak anayasal düzenin kısmen ortadan kalktığı bu sistem içinde kullanılan bu baskıcı politika bile devrimci hareketin direnişini ve eylemlerini engelleyememiştir.[254]

Aynı doğrultuda basın hürriyeti de yasal olmayan şekilde Türk milletinin elinden alınmış ve tüm baskı ve yayınlar sermayeyi elinde bulunduran emperyalist güçlerin kontrolüne girmiş ya da onlar tarafından baskılanmaktaydı. Tüm yayın ve ilanlar da bu sömürgeci aktörlerin lehine işlemekteydi. Bu sebeple sol görüşlü grupların temel hedeflerinden biri bahsi geçen söz, fikir, basın ve yazı özgürlüklerinin geri kazanılmasını mümkün kılacak imkânların seferber edilmesiydi. Mücadelenin

---

[253] Önder Sağlam, *a.g.e.*, s. 15.
[254] *a.g.e.*, s. 32-33.

diğer bir ayağı da buydu.[255] Ancak bu sayede emperyalist güçlerin, kitleleri kendi lehine etkilemesine ve yönlendirmesi de engel olunabilir ve halk bilinçlendirilebilirdi.

TİP'e göre: NATO, savunma kisvesi altında ABD'nin hegemonyasını güçlendirme peşinde olan bir oluşumdur ve bunun için tüm müttefiklerini Sovyetler Birliği tehdidi yani aslında var olmayan sahte bir düşman[256] imgesi ile bir araya getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri kendi ideolojisi ve çıkarları uğruna tüm üye devletlerinin egemenliğini ve saygınlığını hiçe saymaktadır. Gerçekleştirdiği müdahaleler incelendiğinde ise bu kuruluşun, dünya için mutlak bir tehdit teşkil ettiğini ve küresel barışının baş düşmanı olduğunu açıkça görmek mümkündür. 1977 yılında geliştirdikleri, son derece tehlikeli bir silah olan "nötron bombası"nı, çevreye zarar vermeden insan ölümüne sebep olması açısından "temiz bomba" olarak nitelendirmeleri, planlarının ve amaçlarının kesinlikle barış olmadığını ortaya koymaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri tüm bu eylemlerinin planlı olduğunu 1947 yılında ortaya attığı Truman Doktrini ile göstermişti. Sovyet tehdidi bahanesi ile Yunanistan ve Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardım teklif ederek asıl amacı olan bu ülkelerin içişlerine karışma emelini böylece gerçekleştirmeyi başarmıştır. Durumun gerçek yüzünü ABD'li yazar Walter Lippman'ın kaleminden *Soğuk Savaş* isimli kitapta okumak mümkündür. Kitapta ifade edilene göre:[257] Truman Doktrini yardımları, ne Yunanistan ve Türkiye'nin ihtiyacı olduğu için ne de demokrasi yolunda gelecek vadettikleri için gerçekleştirilmiştir. Asıl gaye bu iki ülkenin, Karadeniz gibi tam Sovyetlere açılan jeopolitik öneme haiz olan bir kapıya sahip olmaları sebebiyle onları yönetmekti. İşte NATO ise, bu ve bunun gibi birçok amaç için geliştirilmiş ve siyasi olarak tasarlanmış, gerçek hedefi saklamak adına üstü örtülmüş üst düzey bir mekanizmadır.

---

[255] *Türkiye İşçi Partisi Programı*, Esra Matbaacılık Kol. Şti., İstanbul 1964, s. 152-153.
[256] Türkiye İşçi Partisi Basın Bürosu, *a.g.e.,* s. 48.
[257] Türkiye İşçi Partisi Basın Bürosu, *a.g.e.,* s. 46.

İşte tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye İşçi Partisi'nin ve diğer sol tandanslı partilerin ve toplulukların, NATO ve işbirlikçilerine karşı savunduğu ve tavsiye ettiği hususlar şöyle özetlenebilir: Türkiye'yi saldırganlığın ve sömürgeciliğin odağına koyan, ülkeyi yoksulluğa, huzursuzluğa, savaşa ve kaosa sürükleyen, Türkiye'nin egemenliğini ve bağımsızlığını ayaklar altın alan bu emperyalist, faşist ve çıkarcı yapıya karşı dimdik durarak acilen anti-emperyalist ve anti-kapitalist dinamik bir mücadele başlatılmalıdır. Bunların işbirlikçileri ve hizmetkârı olan burjuvazinin ve toprak ağalarının önü kesilmelidir. NATO ve müttefikleri ile yapılan tüm antlaşmalar feshedilerek, bu misyonların ülke topraklarındaki varlıklarına bir an önce son verilmelidir, sömürgeci zihniyet ülkemizden derhal temizlenmelidir. Dünyada barışı tesis edecek, eşitliğe dayalı işbirliklerine imza atılmalı ve başta Sovyetler Birliği olmak üzere tüm komşu devletler ve sosyalist devletler ile dostane ilişkilere yelken açacak şekilde bağımsız ve tarafsız dış politikalar üretilmelidir. Ortak pazar tuzağından Türkiye kendini en kısa zamanda kurtarmalıdır ve emperyalizme hizmet eden tüm özel kurum ve işletmeler devletleştirilmelidir ki ülkenin, halkın ve emekçinin soyulması önlenmiş olsun. Dış ticaret belli ülkelere has kılınmayıp tekel sermayesinden kurtarılmalı ve tüm dünya ülkelerine açık ve elverişli olmalıdır. Mümkün olduğunca kısa süre içinde adil bir vergi dağılımı sistemi getirilmeli, zanaatkâr ve emekçileri rahatlatacak vergi muafiyetleri sağlanmalıdır.[258] Halkın onurunu zedeleyecek, özgürlüğünü kısıtlayacak her türlü baskıcılığa karşı topyekûn mücadele verebilmek için her kesim tek vücut halinde çalışmalı, insan haklarını ve bağımsızlığı zedeleyecek her türlü müdahale ve engel bertaraf edilmelidir. Bu ifadelere ve çağrılara; Türkiye İşçi Partisi'nin, Türkiye Komünist Partisi'nin ve diğer sol topluluk ve örgütlerin yayınlarının ve programlarının ekserisinde rastlamak mümkündür. Örneğin; Nihat Sargın'ın sorumlusu olduğu ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin yayını olan *Hür Gençlik* dergisi, bahsi geçen mesele hakkında 5 Ağustos'ta şu satırlara yer vermiştir:[259] "*O emperyalistler ki, çıkarları için nasıl Yunan ordularını üzerimize saldırtıp taş üstünde taş ve omuz üstünde baş bıraktırmadılarsa, bugün de halkımızı masum insanlara tecavüz ve*

[258] Önder Sağlam, *a.g.e*., s. 38-42.
[259] Türkiye İşçi Partisi Basın Bürosu, *a.g.e.,* s. 75-76.

menfaatleri uğruna öldürtmek istiyorlar. Demokrat ve Halkçı geçinen çevreler bu vaziyet karşısında halkımızı aldatmakta ve bir harbe sokmak için çalışmakta yarış ediyorlar. ...Genç arkadaş, memleketini ve halkını gerçekten seviyorsan, irtica ve faşizmin ajanı değilsen barış cephesine katılmak gerek."

19 Nisan 1666 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı Dean Rusk'ın CENTO toplantısına katılma amacı ile Ankara'ya gelmesini sebep bilen FKF; Amerikan sömürgeciliğini, CENTO'yu ve NATO'yu protesto etmiş ve gösteriler düzenlenmiştir. Birçok FKF üyesinin ve genel başkanlarının gözaltına alındığı bu olay *Tercüman* gazetesine şöyle yansımıştır:[260]

"Rusk'un geçiş yolu olan Lozan Meydanı ile Kızılay arasında toplanmaya başlayan ve ellerinde pankartlar taşıyan gruplar bakanın yolunu değiştirmesi üzerine Halkevi genel merkezi önüne gelmişlerdir. Olayı daha önce haber alan ilgililer Kavaklıdere civarında tertibat almışlar ve gençlerin yürüyüşüne mani olmuşlardır. ... 'Nato ve Cento bağımlılıktır' diye bağıran ve ABD'nin tutumunu tasvip etmedikleri yolunda çeşitli pankartlar taşıyan 80'e yakın genç adalete sevk edilmiştir. ... 70 kişinin mahkemeye sevkini protesto etmek amacıyla SBF öğrencileri ve yargılanan bir grup öğrenci Zafer anıtına siyah çelenk koydu. Bu arada bazı gençler protestocuların üstüne yürüyerek çelengi parçaladı.

Orduevine yemeğe gelen Rusk'u bir grup öğrenci yuhaladı.

MTTB (Milli Türk Talebe Birliği) 2. Başkanı ise 'konuksever Türk gençliği mel'un hadiseyi tel'in eder, Dean Rusk'a hoş geldiniz der' demiştir."

Bu haberde dikkat çeken nokta iki ayrı görüşün farklı tepkileridir. Sol cenah emperyalist olarak addettikleri Amerika Birleşik Devletleri'ne her fırsatta karşı durmaya çalışırken, sağ cenah onların aksine ABD'yi müttefik ve dost olarak kucaklamıştır. Bu sebeple sol görüşü temsil eden kesim o dönemde, sağ partileri ve

---

[260] Ali Yıldırım, *a.g.e.*, s. 54.

toplukları düşmanla ittifak yapmak, emperyalist güçlere ülkeyi dolaylı olarak teslim etmek ile suçlamıştır.

Devrim

28 Nisan 1963 Pazar

DEAN RUSK ANKARA'DA

Lefkoşe Siyasî çevreleri Rusk'ın beyanatını mânidar buluyor

28 NİSAN

Gençliğin Şahlandığı Gün

BAŞYAZI

Başyazık

«Belediyeler Problemi Anayasaya göre Halledilmelidir»

Türk Dışişleri sözcüsü

Tağmaç Kıbrıs Türkleri Hakkında izahat verdi

Devrim, Yıl:1, Sayı:6, 28 Nisan 1963.[261]

14-19 Mayıs 1968'de FKF'nin de dâhil olduğu 17 gençlik örgütünün iş birliği ile "NATO'ya HAYIR" haftası etkinlikleri düzenlenmiş, NATO ve ABD'nin emperyalizmi protesto edilmiştir. Eylemin ilk gününde Taksim'de buluşan gençler büyük bir NATO amblemini yakarak protestoları başlatmışlardır. Eylemler kapsamında yaptıkları açıklamalarda, emperyalist Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ayağı olan NATO'ya 1952 yılında girerek emperyalizmin bir parçası olan Türkiye'nin Kıbrıs'taki çıkarlarından da vazgeçmek zorunda kaldığını ve acilen bu hatasından dönmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. "NATO'ya hayır, Amerika'ya karşıyız, emperyalizme karşıyız"[262] sloganlarıyla sürdürdükleri bu eylem haftasına "NATO'ya HAYIR" ismini vermişlerdir.

---

[261] http://evrak.cm.gov.nc.tr/siteler/gazeteler/devrim/1963/Nisan/28nisan1963-devrim.pdf?Mobile=1&Source=%2Fsiteler%2Fgazeteler%2Fdevrim%2F%5Flayouts%2Fmobile%2Fview%2Easpx%3FList%3D22154a6b%252D0c55%252D4764%252Db924%252Da8430ac9de3b%26View%3D0cb9fc38%252Da234%252D47aa%252D808f%252Da60641900dd9%26RootFolder%3D%252Fsiteler%252Fgazeteler%252Fdevrim%252F1963%252FNisan%26ViewMode%3DDetail%26CurrentPage%3D1

[262] Ali Yıldırım, *a.g.e.*, s. 180-181.

Aydınlık Sosyalist Dergisi'nde ise NATO'dan Türkiye açısından teşkil ettiği tehlike şu sözlerle anlatılmıştır: *"NATO'nun Türkiye'yi savunmadığı ve yurdumuzun işgaline NATO'nun seyirci kalabileceği gerçeğini, Ama işgale uğrayan bir Türkiye'nin NATO müttefikleri Tarafından yalnız bırakılması Facianın küçüğüdür. Facianın büyüğü, asıl facia; Amerika'nın; Türkiye'yi istediği anda bir nükleer savaşın ilk hedefi haline getirme olanaklarını elinde tutmasıdır ..."*[263]

3.9. Haşhaş Ekimi Yasaklarına Tepkiler

20 Temmuz 1970 tarihinde, dönemin ABD Adalet Bakanı olarak görev yapan John Mitchell, ABD Bütçe Komitesinde, ülkelerine giren eroinin %80'inden Türkiye'nin sorumlu olduğu iddiasını bir kez daha ortaya atmıştı. Bu iddiaya istinaden Türkiye'ye bir takım yaptırımların uygulanmasının gerekliliğini savunduğunu belirtmişti. Bu açıklamalar Türk basınında adeta Johnson Mektubu'nun benzeri bir etki yarattı.[264] Başbakan Süleyman Demirel, Türkiye'nin kendi kanunları olduğunu ve kimsenin bu kanunlar dışında hareket edebilme serbestisinin olmadığını belirterek Mitchell'in bu tavrına tepki göstermiş[265] ve dönemin Tarım Bakanı İlhami Ertem de Türkiye'de yasaların belirlenmesinde Amerika Birleşik devletlerinin hatırının baz alınamayacağını, Türkiye'nin meselelerine hiçbir ülkenin karışamayacağını ve Türkiye'de 110 bin ailenin haşhaş ekimi ile geçindiğini ifade ederek tepkisini dillendirmişti.[266]

Ancak asıl ve daha sert tepkilerin ise muhalefet cephesinden geldiği, Meclis konuşmalarında açıkça görülmektedir. Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Tahsin Banguoğlu, bu konuda Türkiye'yi suçlamak yerine, Amerikalıları kendi çocuklarını terbiye etmeye davet etti. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonları da benzer bir

---

[263] *Aydınlık Sosyalist Dergisi*, Sayı 16, Şubat 1970, s. 305.
[264] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 105-106.
[265] *T.C Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Temmuz 1970, Sayı 70, s. 74
http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1970-sayi-64-75.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2022).
[266] *a.g.e*., s. 75.

tepki göstererek haşhaş üreticilerini ve vatanseverleri Amerika Birleşik Devletleri ile mücadele etmeye çağırdı. Federasyon aynı zamanda ABD Adalet Bakanının böyle talihsiz bir açıklama yapma konusundaki cesareti Türkiye'deki Amerikan uşağı olan idarecilerden aldığını iddia etti. Bunun yanı sıra, Türkiye İhracatçılar Birliği de ABD'ye sokulan eroinin esasen Kızıl Çin menşeili olduğunu savunarak tepkisini gösterdi.[267]

Amerikalı yetkililer yoğun ısrarlarına ve baskılarına rağmen haşhaş ekimini yasaklayamamış olmalarını Türkiye'de Amerikan karşıt politikalar yürüten gruplara ve anti-Amerikancı akımlara yormaktaydılar. Bunun çözümü olarak da Amerikan yanlısı bir yönetimin başa geçmesini görmekteydiler.[268] Ancak 12 Mart 1971 muhtırası ile Süleyman Demirel'in başbakan olarak görev yaptığı hükümetin istifa etmesi ve Nihat Erim tarafından kurulan yeni hükümetin başa gelmesi ile anti-Amerikancı sesler kısmen kısılmış ve Amerika'nın istediği sonuçlar geçici olarak elde edilmişti.

3.10. Çeşitli Diğer Olaylarla Amerikan Karşıtlığı

Amerikan üstlerinde görevli olan işçiler üzerindeki baskıları protesto etmek maksadıyla Türk-İş tarafından bir anti-emperyalist miting 12 Kasım 1966'da Ankara Cemal Gürsel'de düzenlenmiştir, Amerikan Haberler Merkezinin önünde de devam eden bu emperyalist karşıtı mitinge çeşitli ilerici örgütlerden, FKF'den ve demokratlardan da katılım olmuştur. *Akşam* gazetesi "Türkiye Sömürge Olamaz" manşetiyle bu habere yer vermiştir. "Yanke Go Home, Kahrolsun Amerika - yaşasın sosyalizm, Türkiye sömürge değildir, Türkiye Johnson'ın çiftliği değildir, AP ile ABD sevişir arada Türkler ezilir, topraklarımızın altı da üstü de bizimdir, emperyalizme ilk yumruk iniyor" şeklindeki sloganlar ve pankartlarla yürüyüş yapan mitingcilerden yirmi altısı gözaltına alınmıştır ve altı kişi tutuklanmıştır. Demirel'in ihanet ve delalet olarak nitelendirdiği bu miting, *Akşam* gazetesinde, Türkiye tarihinde gerçekleşen ilk

[267] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 107.
[268] *a.g.e*., s. 114.

anti-Amerikancı eylem olarak ve gerçekleşen tutuklamalar da bu bağlamdaki ilk tutuklama vakaları olarak değerlendirilmiştir.[269]

FKF İstanbul sekreterliği "Emperyalizmin Çıkmazı" isimli söyleşiler ve açık oturumlar düzenlemiştir. Türkkaya Ataöv, Ali Sirmen, Fethi Naci, Çetin Özek, İdris Küçükömer, Hüseyin Baş ve Mehmet Barlas'ın da katıldığı ve farklı zamanlarda gerçekleşen bu etkinliklerde, Vietnam Savaşı başta olmak üzere emperyalist güçlerin sürdürdükleri insanlık dışı savaşlar ele alınmıştır.[270]

Bu anti-emperyalist eylemlerin bir başkası da açlık grevi olmuştur. Emperyalizm ve kapitalizme karşı savaşta gençlerin rolünün büyük olduğunu savunan Doğu Perinçek'in tanımlaması ile sosyalist gençlik hareketinin öncüsü ve bu hareketin eylem birliğinin lideri[271] olan Fikir Kulüpleri Federasyonu, Amerika'nın 6. Filosunun İstanbul'a demirlemesini "6. Filo Defol" isimli açlık grevi ile protesto etmiştir ve TİP başkanı Ali Aybar da bu greve çektiği telgraf ile destek olmuştur. Aybar, telgrafında şu satırlara yer vermiştir: "*Açlık greviniz Amerikalıya karşı pasif direnme kampanyasının yeni ve güçlü bir adımıdır. Amerikalıyı güzel yurdumuzdan mutlaka çıkartacağız…*".[272] Filo'nun İstanbul'u terk etmesi ile birlikte FKF greve son vermiştir. Bu eylemde tutuklanan 6 protestocu öğrenci hapis ve para cezasına çarptırılmıştır.

16 Haziran 1987 tarihli *Devrimci İşçi* dergisinin bildirisinde 12 Eylül Darbesi emperyalizmin bir oyunu olarak görülmüş ve şu ifadelerle tepki gösterilmiştir: *"12 Eylül Darbesi, bir yönüyle, işte bu mücadeleci geleneğin tüm ülke çapında yaygınlaşmasını durdurmak için gündeme getirildi. Devrimci mücadelenin yükselmesine paralel olarak işçi hareketinin de giderek siyasallaşması, işçi sınıfının bağımsız devrimci çizgisinin kitlelerle kucaklaşması, tekelci güçleri korkutmuştu. İç*

---

[269] Ali Yıldırım, *a.g.e.*, s. 60-61.
[270] *a.g.e.*, s. 127.
[271] *a.g.e.*, s. 157-158.
[272] *a.g.e.*, s. 128-129.

savaş politikalarının eşliğinde açık faşizme geçişi başaran oligarşi, 12 Eylül'den sonra işçi sınıfına ve diğer emekçilere amansız bir saldırı başlattı."[273]

[273] *Devrimci İşçi*, Bildiri, 16 Haziran 1987, s. 2.

SONUÇ

Soğuk Savaşın getirdiği iki kutuplu nizam içinde taraf olmayanın bertaraf olacağı fikri gereği güçlü kalabilmek için Batı ile ittifak etmeyi tercih eden Türkiye'nin, bu yeni sistemde, özellikle de Ortadoğu'daki stratejik ve politik ehemmiyeti git gide arttı. Uluslararası arenada dünya politikasına yön veren başlıca aktörler arasına girmeyi başaran Türkiye, ortak düşman paydasında buluştuğu Amerika Birleşik Devletleri ile tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar yakınlaştı, iki ülke arasındaki ilişki sıkı bir ittifak haline evirildi. Türkiye'nin çeşitli vesileler ve sebepler ile ABD güdümlü politika izlemesi bazı kesimleri memnun ederken, diğer bazı kesimleri ise oldukça rahatsız etti. Soğuk Savaş döneminde yaşanan çoğu gelişme ile birlikte Türkiye'nin bu ABD yanlısı tutumu, iç politik mesele halini alarak ülke içinde çeşitli eleştirilerin yükselmesine ve ciddi boyuttaki bir takım karşıtlıkların ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu karşıtlıklar bir süre sonra sistematik bir hal alarak belli kesimleri anti-kapitalist, anti- feodal, anti-faşist ve anti-emperyalist görüşler çatısı altında topladı. Bu görüşler özellikle sol tandanslı grupların siyasi fikirlerini ve duruşlarını şekillendiren başlıca ilkeler haline geldi. Böyle bir siyasi tutum ve davranış sergileyen bu kesimlerin, karşı durdukları görüşün baş mimarı ve mümessili olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni görmeleri elbette doğal ve kaçınılmazdı. Sol görüşlü gruplar temelde Türkiye'yi kendine ait bir politikadan yoksun olmak ve Amerika Birleşik Devletleri'nin uydusu olmakla suçlarken, sağ eğilimli gruplar ise bu ittifakı, Türkiye'nin bekasının ve refahının teminatı olarak görmekteydi. Soğuk Savaş'ın kızışması ile doğru orantılı olarak bu iki görüş arasındaki uçurum keskinleşti. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye sınırları içindeki farklı gruplar arasında ciddi anlaşmazlıklar hatta çatışmalar yaşandı, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de iki ayrı kutup belirginleşti.

Menderes Hükümeti döneminin sonuna kadar hemen hemen tüm alanlardaki işbirliğinin artarak sürdürüldüğünü ve ikili ilişkilerin genelde olumluya doğru ilerlediğini söylemek yerinde olacaktır. Soğuk Savaş dönemini ilişkilerdeki en yoğun

dönem olarak ele aldığımızda, elbette Anti-Amerikanizmin, Kore Savaşı ve NATO üyeliği ile ciddi boyutlarda yükselişe geçtiği gözlemlenir. Ancak Amerikan karşıtlığının zirve yaptığı ve tüm ülkeyi tesiri altına aldığı zaman aralığı olarak özellikle 1960-1970 yılları arasındaki dönemi göstermek gerekmektedir. Bu kayda değer dönemin başlangıcı olarak da Menderes Hükümeti döneminin bitişine tekabül eden 1960 senesini baz almak isabetli olur.

1960 darbesi Türkiye'de büyük bir kırılmaya yol açtı, o tarihe kadar büyük bir Amerikan yandaşlığı varken, 1960 darbesinin ardından sol kesim kamuoyundaki Amerikan karşıtlığından destek alarak güçlendi ve dolayısıyla bir toplumsal kırılma meydana geldi. 1960 darbesinin yanı sıra, özellikle 1961 Anayasası "*mükemmel bir anayasa"*[274] olarak nitelenebilmekte ise de sunduğu geniş hareket alanı ve hürriyet atmosferi sayesinde cumhuriyet tarihinde daha önce hiç mevzu bahis edilmeyen bazı meseleleri veya politikaları tartışma ortamı sağlayarak, bu bahsedilen gelişmelerin önünü açtı, yani sol hareket için muazzam bir eleştiri fırsatı sundu. Bu sayede Türk-Amerikan ilişkileri ilk defa gerçek manada güçlü bir muhalefete sahne oldu. Özellikle 1962 senesinin başından itibaren kuvvetlenen sol ile birlikte anti-Amerikanizm de güçlenmişti.[275] Bu anayasanın da sağladığı güç ile Türkiye'de sol partiler daha da yükselerek iktidar olma şansı yakaladılar ve hedeflerinde öncelikli olarak Batı ile var olan ittifakın yerini Doğu bloğu ile ilişkilerin alması vardı. Bu süreçte, halktan aldıkları desteği artırmalarında ve tabanlarını geliştirmelerindeki en büyük dayanakları ise anti-Amerikanizm olmuştur. Bu yıllarda bu görüşü yani anti-Amerikanizmi destekleyerek daha da güçlendirecek çeşitli diğer olaylar da vuku bulmuştu, bunların başında Johnson Mektubu, Kıbrıs Barış Harekâtı, Haşhaş Krizi, Amerikan Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki Faaliyetleri, 1980 askeri darbesi gelmekteydi. Böylece o yıllarda anti-Amerikanizm yani diğer bir değişle Amerikan karşıtlığı, hiç olmadığı kadar dayanak ve destek bularak yükselişe geçti. Kaldı ki zaten anti-Amerikanizm, Türkiye'deki iç politikayı doğrudan ilgilendiren anti-kapitalizm ve anti-faşizm ile özdeş addedilmekteydi. Bir açıdan bakıldığında, sol görüşün böyle bir hareket

---

[274] Fahir Armaoğlu, *Türk-Amerikan İlişkileri: 1919-1997*, Kronik Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2019, s. 248.
[275] a.g.e., s. 248-249.

serbestisi kazanması Türkiye'nin dış politikası açısından olumlu bir gelişme olarak addedilmelidir çünkü Türk-Amerikan ilişkilerinde yapılan hatalar ancak bu sayede fark edilebilmişti[276]. Sol tandanslı grupların veya örgütlerin yukarıda bahsedildiği gibi birçok ayrı konuda Amerikan karşıtlığı yaptığını söylemek mümkündür ancak tüm Amerikan karşıtlığının sol görüş temelli olduğunu söylemek uygun olmayacaktır. Zira özellikle "Amerikan Barış Gönüllüleri" ve "Ortak Pazar" konularında sağ tandanslı gruplar, sol kesim ile Amerikan karşıtlığı noktasında buluşmuş, bu konuda benzer tavırlar sergileyerek ittifak etmişlerdir.

1980'den sonra ise tam tersi bir durum ortaya çıktı ve depolitizasyon süreci gerçekleşti. Bundan asıl zararlı çıkan ise sol kesim oldu, zira yeniden marjinal hale döndüler ve bu süreçte doğal olarak anti-Amerikanizm düşüşe geçti. Bu gelişmeler ve süreç Amerika'nın çevreleme (confinement) siyasetine de uygun düşmekteydi. Amerika için, Sovyet tehdidi açısından Sovyetler Birliği'nin yakınındaki ülkelerde ılımlı İslam ideolojisinin ağırlık kazanması ve iktidara gelmesi önemli bir fırsattı. Bu sebeple solun zayıflayarak marjinal kalması Amerika'nın lehine bir tablo oluşturmuştu.

1980'den sonra ve özellikle de bugün Türkiye'de topyekûn bir Amerikan karşıtlığı olduğunu söylemek mümkün değildir. Günümüzde Amerikan karşıtlığı belli dönemlerde ve de çoğunlukla suni gündem oluşturmak amacıyla bir araç olarak kullanılmaktadır. Anti-Amerikanizm'den bir diplomasi ve politika aracı olarak faydalanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Amerikan karşıtlığının eski önemini kaybettiğini ve Anti-Amerikanizm vesilesi ile yeterli kamuoyunun oluşturamadığını anlamak için güncel Türk-Amerikan ilişkilerini incelemek yeterlidir. Elbette Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türk halkının tepkisini çeken, halkı galeyana getiren ve Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tırmandıran bazı manevralar günümüzde de gerçekleştirilmektedir. Rahip Brunson krizi ve Amerikan eski Başkanı Donald Trump'ın bozuk bir üslup ile ve diplomatik nezaketten oldukça uzak olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'a göndermek üzere kaleme aldığı iddia

---

[276] Fahir Armaoğlu, *Türk-Amerikan*…, s. 248.

edilen diplomatik mektup meselesi, güncel ilişkilerde bu unsurlara örnek teşkil etmektedir.

Bahsi geçen birinci olayda ABD'li Rahip Andrew Brunson terör örgütleri adına suç işlediği ve casusluk yaptığı iddiasıyla 2016 yılında Türkiye'de tutuklanmıştır ve Amerika Birleşik Devletleri Brunson'un acilen serbest bırakılmasını talep etmiştir. Bunun akabinde Türk-Amerikan ilişkilerinde karşılıklı yaptırımların uygulandığı oldukça gergin dönemler tecrübe edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu süreçte Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar neticesinde Türk Lirası, Amerikan Doları karşısında gözle görülür şekilde değer kaybetmiştir. Bu durum Türkiye ekonomisini derinden etkilemiş, ekonomik ve ticari anlamda birçok olumsuzluğa ve sıkıntıya yol açmıştır. Ancak hem uzun süren hem de beklenenin üzerinde bir etki gösteren bu baskılara rağmen Türkiye'de, Soğuk Savaş döneminde yaşandığı gibi bir ne kitlesel bir Amerikan karşıtlığı tırmanışı yaşanmış ne de Amerika'nın Türkiye'ye karşı izlediği bu politikalarını ve uyguladığı baskılarını protesto eden bir kesim olmuştur.

İkinci olayda da benzer bir durum söz konusu olmuştur. Dönemin Amerikan Başkanı Donald Trump'ın 9 Ekim 2019 tarihinde, diplomatik etik ile bağdaşmayan ve kabul edilemez bir ton ile yazdığı bu sözde diplomatik mektup, birkaç gün ülke gündeminde kaldıysa da, topyekûn bir karşıtlık ile mukabele görmemiş ve bu sözde diplomatik mektup krizini hiçbir siyasi grup ciddiye alarak protesto etmemiştir.[277] Halbuki -bahsedilen mektup ile denk olarak görmek mümkün değilse de- 5 Haziran 1965'te dönemin ABD başkanı Lyndon B. Johnson tarafından dönemin Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen ve bu tezde de çok kez bahsi geçen, oldukça sert tonda yazılmış olan ve Johnson mektubu olarak anılan mektup ise Türkiye'de büyük yankı uyandırmış, belirli kesimlerden büyük tepkiler almış ve anti-Amerikanizmin zirve yaptığı dönemlerden birinin yaşanmasına yol açmıştı. İşte bu iki mektuba karşı gösterilen refleksin oldukça farklı oluşu, yaklaşık 54 sene içinde konjonktürde ne denli büyük değişimler yaşandığını açıkça göstermektedir.

---

[277] Bahsedilen mektup tezin **Ekler** kısmına Ek-3 olarak eklenmiştir.

Bu iki güncel kriz de açıkça göstermektedir ki, Amerikan karşıtlığı günümüz Türkiye'sinde eski gücünü yitirmiş ve 1980'ler öncesi döneme göre önemli oranda kan kaybetmiştir. Bu karşıtlık sol tandanslı gruplar için dayanak ve argüman olmaktan tamamen olmasa da kısmen uzaklaşmıştır. Bu denli güçlü bir kamuoyu desteğini anti-Amerikanizmden yeniden elde edemeyen sol kesim, bunun kaçınılmaz sonucu olarak tekrar marjinale dönmeye mecbur kalmıştır.

Kadir Has Üniversitesi tarafından yürütülen "Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması" sonuçlarına göre:[278] 2016 senesinde %60,4 olan Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı, 2017 yılında %64,3'e yükselmiş ve her yıl artış göstererek 2018'de bu oran zirve yapmış ve %81,9'a yükselmiştir. İşte karşıtlıktaki bu zahiri yükselişe rağmen gözlemlenen durum verilen rakamlardan farklıdır. Günümüz Türkiye'sinde Amerikan karşıtlığı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi fiili olmaktan uzaktır ve sadece fikri olarak gösterilmektedir.

Herhangi bir dönem veya toplumsal/siyasi/sosyolojik/tarihi bir olay analiz edilirken, bizzat incelenmekte olan ya da olayın içinde meydana geldiği dönemin/dönemlerin şartlarını, dünyada o çağda hâkim olan uluslararası konjonktürü, bu olaylarda taraf olan aktörlerin/ülkelerin/toplulukların/örgütlerin ilişkilerini, toplumda var olan kitlelerin karakteristiklerini ve eğilimlerini de göz önünde bulundurmak büyük bir önem taşımaktadır. Tarihte veya uluslararası ilişkilerde bu değişkenler göz ardı edilmek suretiyle yapılan inceleme veya araştırma kısmen veya tamamen nakıs kalacaktır. Kaldı ki Soğuk Savaş döneminde -özellikle de 1960-1970 arasındaki yıllarda- ayyuka çıkan anti-Amerikanizmi yükselişe geçiren koşulların benzerlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde veya günümüzde de vuku bulması halinde dahi aynı refleksin veya reaksiyonun gösterilmemesini beklemek mantık dışı olacaktır. Bu tutarsızlığın ortaya çıkmasının nedeni, içinde bulunulan dönemin şartları ya da insanların davranış ve tutumlarının yanı sıra yukarıda bahsedilen diğer unsurlardır. Görülmektedir ki kitleleri organize ederek harekete geçiren, toplu veya bireysel

---

[278] Amerika'nın Sesi, *Türkiye'de ABD Karşıtlığı ve Hayat Pahalılığı Kaygısı Zirve Yaptı*, 1 Subat 2019, https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-de-abd-karsiligi-ve-hayat-pahaliligi-kaygisi-zirve-yapti/4769156.html (Erişim tarihi: 21.03.2022).

tepkiler veremeye iten koşullar, dönemlere ve ülkelerin/kitlelerin duruşlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, çağımızda yaşayan genç ve orta yaşlı kesimin tezde bahsi geçen Soğuk Savaş yıllarında yaşamış olan yaşıtlarına nazaran daha az tepkisel ve daha fazla teslimiyetçi ve temkinli olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple neslin daha apolitik yaklaşımlar sergilediği açıkça gözlemlenebilir.

Sonuç olarak, günümüz dünyasında halen ittifak içinde olan, dönem dönem pekişen ve kimi zaman da çıkmaza giren ilişkiler yaşayan Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri, ikili ilişkilerdeki mevcut sorunları çözümleyip bu ittifakı sürdürebilmek amacıyla ve gelecekte yeni işbirlikleri ve dayanışmalara imza atabilmek için tarihten ders alarak adımlarını temkinli atmalıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş döneminde yaptığı hataların Türkiye'de anti-Amerikanizm fikrini nasıl güçlendirdiğini ve bu sayede birçok olumsuzluklarla beraber anıldığını göz ardı etmemeli ve bu dönemi oldukça iyi analiz etmelidir. Dünyadaki ve Türkiye'deki negatif imajını düzeltebilmek için tarihte onu yargılayanlara karşı saldırgan tutum sergilemek yerine, ülkelerin iç işlerine saygı göstermeyi prensip edinip, her kesime hitap edebileceği ve her türlü inanç ve ideolojiye tahammül gösterebileceği bir dış siyaset yürütmesinin gerekliliği ortadadır. Ancak ve ancak bu sayede Türk-Amerikan dostluğunun ve ittifakının daim kılınması mümkün olabilir.

EKLER

EK 1: Johnson Mektubunun İlk Kamuoyuna Açıklanışı.[279]

HADİSELER YARATAN MEKTUBUN TAM METNİNİ AÇIKLIYORUZ: İŞTE

Perşembe 13 OCAK 1966

Hürriyet

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

JOHNSON'UN MEKTUBU

Herkesin merak ettiği mektubu elde edip açıklamak bir gazetecilik görevidir

Cüneyt ARCAYÜREK bildiriyor:

SAYIN BAY BAŞBAKAN,

"Tek taraflı harekete geçemezsiniz,,

"Sert tepki göreceksiniz,,

Gümrüklerde bekliyen ticari eşyalar açık arttırmayla satılacak

BURSA'DA 577 MAHKUM "AF" DİYE AYAKLANDI

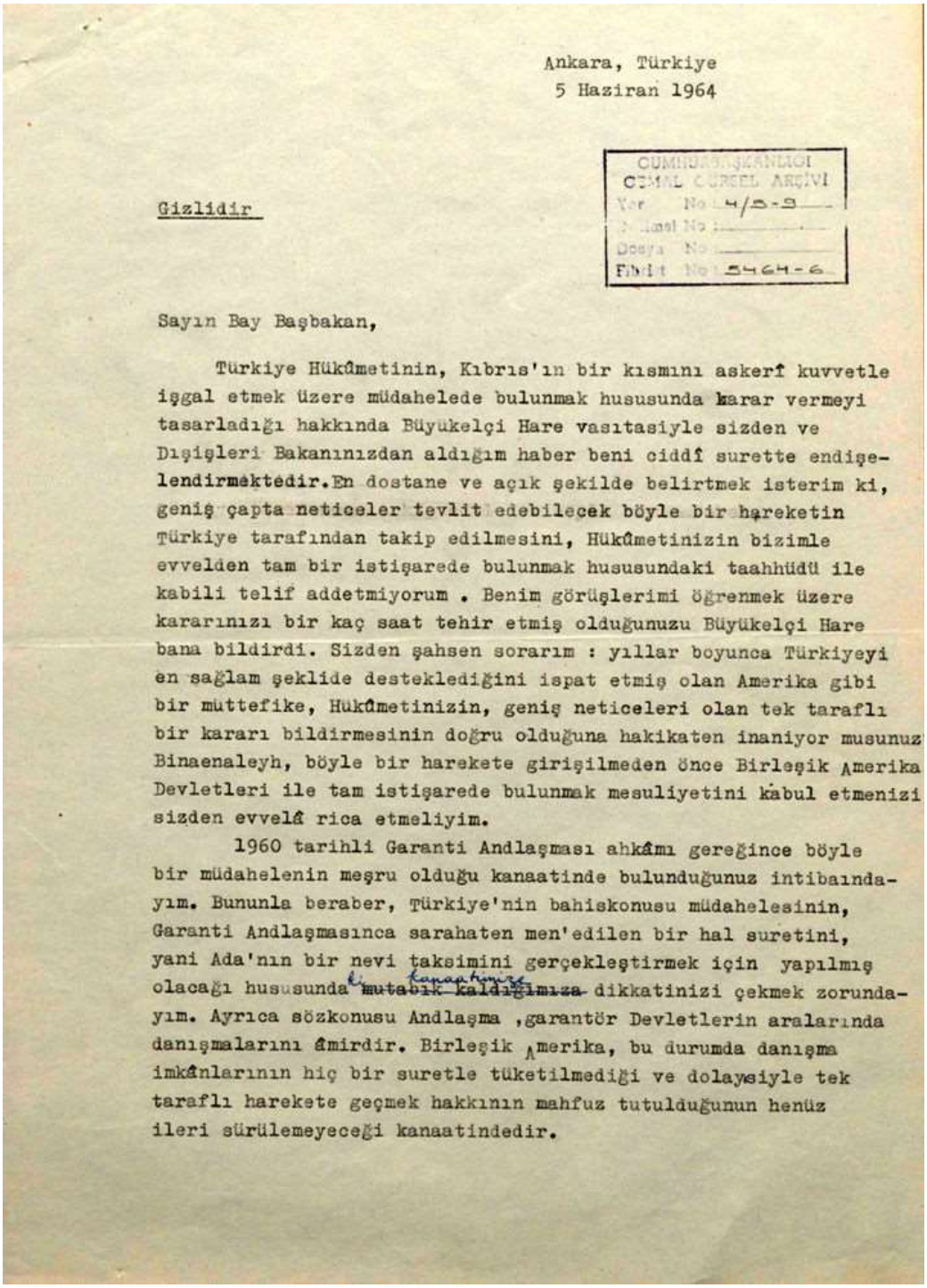
Bir İspanyol şilebi Atlantik'te battı

Vefa Poyraz'ın İstanbul Valisi olması kati leşti

Balıkçılar, Boğaz'da dün de iki "köpekbalığı,, yakaladı

[279] *Hürriyet* gazetesi, 13 ocak 19676, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/emekli-buyukelci-eralp-johnson-mektubunu-cuneyt-arcayureke-donemin-disisleri-bakani-verdi-708491 (Erişim tarihi: 04.04.2020).

EK-2: Johnson Mektubunun Resmi Türkçe Çevirisi [280]

Ankara, Türkiye
5 Haziran 1964

CUMHURBAŞKANLIĞI
CEMAL GÜRSEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-9
Numarası No:
Dosya No:
Fihrist No: 5464-6

Gizlidir

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükûmetinin, Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahelede bulunmak hususunda karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasiyle sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddî surette endişelendirmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevlit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükûmetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum . Benim görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı bir kaç saat tehir etmiş olduğunuzu Büyükelçi Hare bana bildirdi. Sizden şahsen sorarım : yıllar boyunca Türkiyeyi en sağlam şeklide desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefike, Hükûmetinizin, geniş neticeleri olan tek taraflı bir kararı bildirmesinin doğru olduğuna hakikaten inaniyor musunuz Binaenaleyh, böyle bir harekete girişilmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi sizden evvelâ rica etmeliyim.

1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahelenin meşru olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaındayım. Bununla beraber, Türkiye'nin bahiskonusu müdahelesinin, Garanti Andlaşmasınca sarahaten men'edilen bir hal suretini, yani Ada'nın bir nevi taksimini gerçekleştirmek için yapılmış olacağı hususunda ~~mutabik kaldığımıza~~ kanaatimize dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca sözkonusu Andlaşma ,garantör Devletlerin aralarında danışmalarını âmirdir. Birleşik Amerika, bu durumda danışma imkânlarının hiç bir suretle tüketilmediği ve dolayısiyle tek taraflı harekete geçmek hakkının mahfuz tutulduğunun henüz ileri sürülemeyeceği kanaatindedir.

[280] *Habertürk* gazetesi, Murat Bardakçı, "Johnson'un meşhur mektubunun resmî tercümesini, yazılmasından tam 55 yıl sonra yayınlıyorum.", 26 Ekim 2019, https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2534577-johnsonun-meshur-mektubunun-resmi-tercumesini-yazilmasindan-tam-55-yil-sonra-yayinliyorum (Erişim tarihi: 27.01.2022).

CEMAL GÜRSEL ARŞİVİ
Yer No 4/5-9
Liste No
Sayfa No
FNO 5464-7

Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkat nazarınızı celbetmek zorundayım. Kıbrıs'a vaki olacak Türk müdahelesinin, Türk-Yunan kuvvetleri arasında askerî bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olamaz. Dışişleri Bakanı Rusk, La Haye'de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin " kelimenin tam manasiyle düşünülemez" olarak telakki edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO'ya katılmak, esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle harp etmeyeceklerini kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa, NATO'da müttefik olmakla yüzyıllık muhasemat ve düsmanlıklarını gömmüşlerdir; aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askerî bir müdahele meseleye doğrudan doğruya Sovyetler Birliğinin de dahil olmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam ve muvafakatları olmadan Türkiyenin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahelesi karşısında Türkiyeyi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Ayrıca, Bay Başbakan, Birleşmiş Milletler üyesi olmak hasebiyle Türkiye'nin vecibeleri de beni düşündürmektedir. Birleşmiş Milletler sulhu korumak için Ada'da kuvvet bulundurmaktadır.

./.

Vazifeleri zor olmuştur fakat, geçen son birkaç hafta zarfında bu adadaki şiddet ~~hareketlerinin~~ hareketlerinin azaltılmasında tedricî bir şekilde muvaffak olmuşlardır. Birleşmiş Milletler Arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yoktur ki, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletlerin gayretlerini baltalayacak olan/ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makul ve sulhçü bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek her hangi bir ümidi yıkacak olan, Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert bir şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda, Bay Başbakan, askerî yardım konusunda Türkiye ve Birleşik Devletler arasındaki iki taraflı ~~iki~~ Anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile olan Temmuz 1947 tarihli Anlaşmanın IV üncü maddesi mucibince, askerî yardımı, bu yardımın veriliş maksatlarından ~~k~~ gayrı gayelerle kullanması için, Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin rızasını alması icap etmektedir. Hükümetiniz, muhtelif vesilerle sizin bu şartı tamamen anlamış bulunduğunuzu Birleşik Devletlere bildirmiştir. Bütün samimiyetimle size söylemek mecburiyetindeyim ki, Birleşik Devletler, mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş askerî malzemenin kullanılmasına rıza göstermiyecektir.

Düşünülmekte olan Türk hareketinin amelî neticelerine temasla, böyle bir Türk hareketinin Kıbrıs adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türkün katledilmesine yol açacağı vakıasına en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi, infiali mucip olacak ve tarafınızdan girişilecek ~~bir~~ askerî hareket vasıtasıyla, himaye etmeğe çalıştığınız kimselerin pek çoğunun toptan imhasını önleyecek, yeter derecede müessir bir yol bulunamıyacaktır.

/.

CUMHURBAŞKANLIĞI
CEMAL GÜRSEL ARŞİVİ
Yer No 4/5-9
Fihrist No 5464-8

Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir felâketi önleyememiştir.

Sözlerimi çok sert bulabilir ve bizim, Kıbrıs meselesinde Türkiyenin ilgisine karşı bigâne olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığı hususunda sizi temin etmek isterim. Gerek alenen gerekse hususi olarak, Kıbrıslı Türklerin emniyetini sağlamağa ve Kıbrıs meselesinin nihâî hâl tarzının, konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmeğe gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletlerinin, sizin lehinize olarak yeter derecede faal olmadığı zehabına kapılmanız mümkündür. Fakat şunu da biliyorsunuz ki, bizim politikamız Atinada en sert şekilde infiâle yol açmış (bizim aleyhimizde nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleri ile Başpiskopos Makarios arasında önemli bir soğukluk meydana gelmiştir. Birkaç hafta önce yaptığımız görüşme sırasında Dışişleri Bakanınıza da söylediğim gibi, Türkiye ile olan münasebetlerimize çok büyük bir değer atfetmekteyiz. Sizi, kendisiyle temel ortak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik telakki etmişizdir. Sizin güvenlik ve refahınız, Amerikan halkı için ciddî bir endişe konusu olagelmiş ve bu endişe bizim tarafımızdan en açık şekilde ifade olunmuştur. Siz ve biz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövüştük. Bu dayanışma bizim için büyük bir anlam taşımaktadır. Bunun , Hükûmetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir anlamı haiz olduğunu ümit ederim. Kıbrısla ilgili olarak, Türk cemaatini tehlikeye maruz bırakacak herhangi bir hal tarzını desteklemeyi düşünmüyoruz. Nihaî bir çözüm yolu bulmağa muvaffak olamadık. Zira, teslim edilmelidir ki bu, yeryüzündeki en girift meselelerden biridir. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda ciddî şekilde alakadar olduğumuz ve alakadar kalacağımız hususunda sizi temin etmek isterim.

CUMHURBAŞKANLIĞI
CEMAL GÜRSEL ARŞİVİ
Yer No : 4/5-9
Önalı No :
Dosya No :
Fihrist No : 5464-9

/.

Sayfa 5

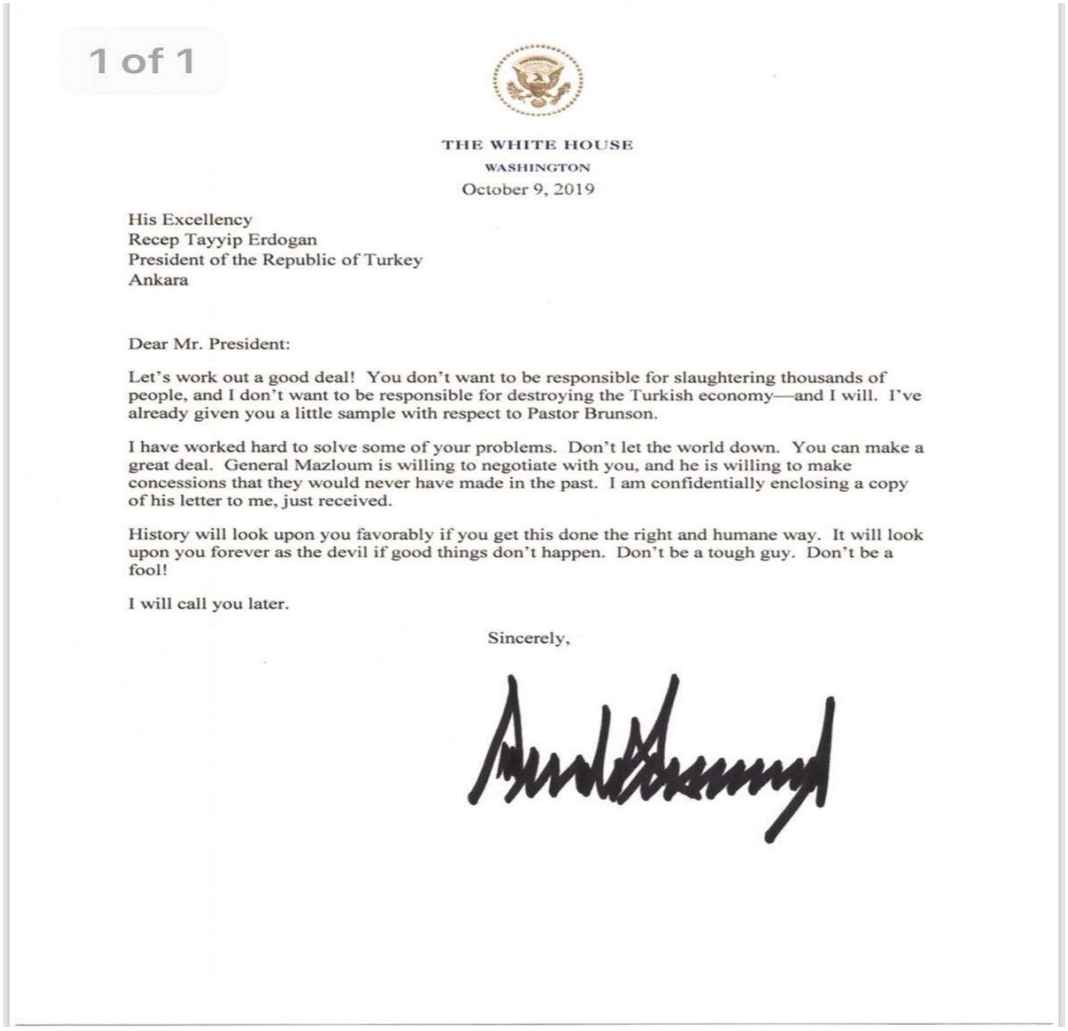
Son olarak, Bay Başbakan, harp ve barışın en ciddi meselelerini vazetmiş bulunduğumuzu size bildirmek zorundayım. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı münasebetlerin hududunu pek aşmaktadır. Bu meseleler, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi muhakkak olarak müncer kılmakla kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı, önceden kestirilemeyen neticeler sebebiyle, daha geniş çapta muhasematı tevlit edebilecektir. Siz, Türkiye Hükümetinin Başbakanı olarak vazife ve mes'uliyetlere sahipsiniz; benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak mes'uliyetlerim var. Bu sebeple en derin dostluk içinde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş şekilde istişare etmeksizin böyle bir harekete tevessül etmeyeceğinize dair bana taahhüt vermediğiniz takdirde, Büyükelçi Hare'a meselenin gizli tutulması hususundaki talebinizi kabul edemem ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlikn Konseyinin acilen toplantıya çağırılmasını istemek zorundayım. Bu durum hakkında şahsen sizinle görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Maatteessüf, mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı yüzünden, Birleşik Amerika'dan ayrılamamak durumundayım. Teferruatlı müzakereler için siz buraya gelebilirseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin aklı selim ve sulh yoluyla halli hususlarında sizinle benim çok ağır bir mes'uliyet taşımakta olduğumuza eminim. Bu itibarla, siz ve ben en geniş manasında ve en samimi şekilde istişarelerde bulunmadıkça, sizinle meslekdaşlarınızın düşünmekte olduğumuz her türlü kararları geri bırakmanızı rica ederim.

Hürmetlerimle

Lyndon B.Johnson

CUMHURBAŞKANLIĞI
ARŞİVİ
4/5-3
Fihrist No: 5464-10

EK-3: Dönemin Amerikan Başkanı Donald Trump'ın 9 Ekim 2019 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a yazdığı iddia edilen diplomatik mektup [281]

1 of 1

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON
October 9, 2019

His Excellency
Recep Tayyip Erdogan
President of the Republic of Turkey
Ankara

Dear Mr. President:

Let's work out a good deal! You don't want to be responsible for slaughtering thousands of people, and I don't want to be responsible for destroying the Turkish economy—and I will. I've already given you a little sample with respect to Pastor Brunson.

I have worked hard to solve some of your problems. Don't let the world down. You can make a great deal. General Mazloum is willing to negotiate with you, and he is willing to make concessions that they would never have made in the past. I am confidentially enclosing a copy of his letter to me, just received.

History will look upon you favorably if you get this done the right and humane way. It will look upon you forever as the devil if good things don't happen. Don't be a tough guy. Don't be a fool!

I will call you later.

Sincerely,

[281] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50077573 (Erişim tarihi: 16.01.2022); https://tr.euronews.com/2019/10/17/trump-tan-erdogan-a-mektup-aptall-k-etme-dunyay-hayal-k-r-kl-g-na-ugratma (Erişim tarihi: 16.01.2022).

Ek-4: Haşhaş Ekimi Ve Afyon Üretiminin Yasaklanmasına İlişkin 29.6.1971 Tarihli Kararname[282]

HAŞHAŞ EKİMİ VE AFYON ÜRETİMİNİN YASAKLANMASINA İLİŞKİN 29.6.1971 TARİHLİ KARARNAME

Karar Sayısı: 7/2654

1– 1972 Sonbahar devresinden itibaren haşhaş ekimi ve afyon üretiminin yasaklanacağı ihbar edilen illerin ilişik (I) sayılı,

2– 1971 yılı Sonbahar devresinden itibaren haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanan illerin ilişik (II) sayılı,

Listelerde kayıtlı iller olarak tespiti suretiyle 1972 yılı Sonbahar devresinden itibaren Türkiye sınırları içerisinde haşhaş ekimi ve üretiminin kesin olarak yasaklanması,

3– Haşhaş ekimi ve üretimi yasaklanan bu 7 ildeki ekicilere bu yıl Toprak Mahsulleri Ofisine teslim ettikleri afyon ile diğer yan haşhaş ürünleri esas alınarak gelirlerinde bir zarara uğramamalarını sağlayacak şekilde Tarım Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararıyle münasip bir tazminat verilmesi,

4– 1'inci bendde yazılı sahalardaki ekicilerden 1971 sonbaharında kendi istekleri ile ekim yapmaktan vazgeçecek olanların da 3'üncü bentte verilecek tazminattan istifade ettirilmeleri;

[282] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*…, s. 169-171.

Tarım Bakanlığının 26/6/1971 tarih ve 02-16/1-01342 sayılı yazısı üzerine, 3491 sayılı Kanunun 7368 sayılı Kanunla değişik 18'inci maddesine ve 27/12/1966 tarih ve 812 sayılı Kanuna ek Sözleşmenin 22'nci maddesine göre, Bakanlar kurulunca 29/6/1971 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. SUNAY

Başbakan **N. ERİM**	Devlet Bakanı Başbakan Yard. **Ş. KOÇAŞ**	Devlet Bakanı Başbakan Yard. **A. KARAOSMANOĞLU**	D. Bakanı **M. ÖZGÜNEŞ**
D. Bakanı **D. KİTAP**	Adalet Bak. **İ. ARAR**	Milli Sav. Bak. **F. MELEN**	İçişleri Bak. **F. ÖMEROĞLU**
Dışişleri Bak. **O. OLCAY**	Maliye Bak. **S.N. ERGİN**	Milli Eğitim Bak. **Ş. OREL**	Bayındırlık Bak. **C. KARAKAŞ**
Dış Ekonomik İlişkiler Bak. **Ö. DERBİL**	Sağ. ve Sos.Yar. Bak. **T. AKYOL**	Güm. ve Tekel Bak. **H. ÖZALP**	Tarım Bak. **M. O. DİKMEN**
Ulaştırma Bak. **H. ARIK**	Çalışma Bak. **A. SAV**	Sanayi ve Tic. Bak. **A. ÇİLİNGİROĞLU**	Enerji ve Tabii Kay. Bak. **İ. TOPALOĞLU**
Turizm ve Tanıtma Bak. **E. Y. AKÇAL**	İmar ve İskân Bak. **S. BABÜROĞLU**	Köy İşleri Bak. **C. AYKAN**	Orman Bak. **S. İNAL**
Gençlik ve Spor Bak. **S. ERGUN**			

LİSTE : I

1972 yılı sonbahar devresinden itibaren haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanacak illere ait ihbar listesi

İLLER	Haşhaş ekimi ve afyon üretimi yapılan yerler
Afyon	İlin tamamında
Kütahya	İlin tamamında
Burdur	İlin tamamında
Isparta	İlin tamamında

LİSTE : II

1971 yılı sonbahar devresinden itibaren haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanan illere ait liste

İLLER	Evvelce ihbarı yapılmış olup haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanan yerler
1) Denizli	İlin tamamında
2) Uşak	İlin tamamında
3) Konya	İlin Akşehir, Ilgın, Beyşehir, ve Doğanhisar ilçesinde

ASLI GİBİDİR

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abramowitz, Morton, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler", *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Dış Politikası,* Ed: Morton Abramowitz, Çev: Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Liberte Yayınevi, Ankara 2001.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, 6. Baskı, İstanbul 2020.

Akdan, Tolgahan, *Soğuk Savaş ve Türkiye'nin Batı'ya Yönelişi*, Yordam Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2020.

Aren, Sadun, *Tip Olayları (1961-1971)*, Cem Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 1993.

Arık, Umut, "Johnson Mektubu ve Kıbrıs Krizi", *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014*, Ed: Haydar Çakmak, Kripto Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

Armaoğlu, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Basımevi, Ankara 1991.

Armaoğlu, Fahir, *Türk-Amerikan İlişkileri: 1919-1997*, Kronik Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2019.

Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, İstanbul 2010.

Ataöv, Türkkaya, *Amerika, Nato ve Türkiye*, İleri Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Ekim 2006.

Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, Ekim 2016.

Aybar, Mehmet Ali, *Hodri Meydan*, Türkiye İşçi Partisi Mecliste: 4, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1967.

Behramoğlu, Namık, *Türkiye Amerikan İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi)*, Yar Yayınları, İstanbul, 1973.

Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, Ocak 2008.

Bulut, Semih, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Çakmak, Haydar, *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*, Kripto Yayıncılık, Ankara 2011.

Çandar, Cengiz, "Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası", *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Dış Politikası,* Ed: Morton Abramowitz, Çev: Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Liberte Yayınevi, Ankara 2001.

Eşel, Gökhan, *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, İleri Yayınları, İstanbul, Şubat 2016.

Erhan, Çağrı, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013.

Erhan, Çağrı, *Beyaz Savaş; Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 1996.

Erhan, Çağrı, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.

Erim, Nihat, *12 Mart Anıları*, haz: Raşit Çavaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Fırat, Melek, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013.

Geçikli, Recep Murat, *Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri*, İleri Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Gerger, Haluk, *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği: Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzenine*, Yordam Kitap, 3. Baskı, İstanbul 2012.

Gürbey, Gülistan, *Özal'ın Dış Politika Anlayışı: Siyaset, İktisat, Zihniyet,* Ed: İhsan Sezal ve İhsan Dağı, Beta Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2016.

Güvenç, Serpil Çelenk, *İkili Anlaşmalardan Kıbrıs'a Solun Merceğinden Dış Politika: TİP Deneyimi 1960-1970*, Daktylos Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2008.

Kabacalı, Alpay, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2007.

Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınırlar,* İletişim Yayınları, 21. Baskı, İstanbul 2017.

Koçak, Kıvanç, *Mehmet Ali Aybar: Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014.

Lfebvre, Maxime, *Amerikan Dış Politikası*, Çev: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Makovsky, Alan, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası: Gelişme ve Sorunlar", *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Dış Politikası,* Ed: Morton Abramowitz, Çev: Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Liberte Yayınevi, Ankara 2001.

McGhee, George, *ABD- Türkiye- NATO- Ortadoğu*, Çev: Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992.

Okumuş, Nuray, *Türk Amerikan İlişkilerinde Haşhaş Ekimi Krizi (1968-1975): Kriz Yönetimi açısından Bir İnceleme*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2020.

Oran, Baskın, "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013.

Özkan, Abdullah, *21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri*, Tasam Yayınları, İstanbul 2006.

Ran, Nazım Hikmet, *Son Şiirleri (1959-1963): Şiirler 7*, Yapı Kredi Yayınları, 27. Baskı, İstanbul 2021.

Sağlam, Önder (Ed.), *Türkiye Komünist Partisi: Program*, Ürün Yayınları: 26, Başaran Matbaası, İstanbul 1978.

Sander, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üni. SBF Yayınları, Ankara 1979.

Sönmezoğlu, Faruk, *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Şahin, Haluk, *Johnson Mektubu*, Gendaş Yayınları, İstanbul 2002.

Şahin, Haluk, *Johnson Mektubu*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2019.

Türkdoğan, Berna, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (Makaleler)*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Türkiye İşçi Partisi Basın Bürosu, *Ulusal Bağımsızlık İçin Nato'ya Hayır*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları: 18, Kent Basımevi, İstanbul 1978.

Türkiye İşçi Partisi Programı, Esra Matbaacılık Kol. Şti., İstanbul 1964.

Türkiye İşçi Partisi, *Sosyalizm Yolunda 1: Yolumuz Açık Olsun*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları: 4, İleri Sanat Matbaası, İstanbul 1975.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih:1789-2012*, Der Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2013.

Uslu, Nasuh, *Türk Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.

Uslu, Nasuh, "Türkiye-ABD İlişkileri", *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Ed: Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Yetkin, Çetin, *Türkiye'de Soldaki Bölünmeler 1960-1970: Tartışmalar, Nedenler, Çözüm Önerileri*, Toplum Yayınları: 41, Toplum Yayınevi, Ankara 1970.

Yıldırım, Ali, *FKF-Dev Genç Tarihi: 1965-1971 Belgelerle Bir Dönemin Serüveni*, Doruk Yayımcılık, 3. Baskı, İstanbul 2008.

Makaleler

Abdulvahap Akıncı,, "Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 15, Sayı: 2, Aralık 2013, s. 39-58.
https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/321424

Dursun, Soner, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1 980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergi si* Yıl: 2008, Sayı: 7, s. 421-433.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25239/266858

Eser, Bahadır ve Özlem Demirkıran, Eda Çiçek, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasasının Liberalleşmesi Bağlamında Türk-Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı: Batı Bloğuna Geçiş", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2011/2, Sayı:14, s. 17-38. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/215798

Eşel, O. Gökhan, "Demokrat Parti Döneminde Türk- Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Yıl: 2011, Sayı: 29, 01.03.2011, , s. 145-162.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16970/177299 (Erişim tarihi: 15.01.2022)

Erken, Ali, "Türkiye'de Barış Gönüllüleri Programına Bir Bakış: 1961-1970*"*, *Avrasya Etüdleri*, Yıl: 21, Sayı: 48 (2015/2), s. 39-63. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/422148

Fırat, Melek M., "Kıbrıs Sorunu ve İnönü" *İnönü Vakfı*, https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-inonu/ (Erişim tarihi: 18.08.2021).

Güler, Yavuz, "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2005, s. 227-240.
https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1495990

İzmir, Bahar, "Türk-Amerikan ilişkilerinin Son Baharı: John F. Kennedy'nin Başkanlığı ve Türk Basını (1960-1963)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 61, Güz 2017, s. 179-205. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/675346

Kasalak, Kadir, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 2014, Güz 55, s. 108-124.
https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/618966

Kayapınar, Selda, " '1830 Osmanlı-ABD Ticaret Antlaşması' Öncesi Amerika'nın Diplomasi Girişimleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 51, Ocak 2017, s. 39-56.
https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/279327

Seydi, Süleyman, "Demokrat Parti'nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957–1960)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı:14, Yıl: 2011/2, s. 1-16.
https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/215783

Soysal, Murat, "Barış Gönüllüleri Ve Türkiye'deki Faaliyetleri*"*, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 56, Bahar 2015, s. 113-146.
https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/623552

Şahin, İsmail, "Kamuoyu ve Dış Politika Bağlamında Peyami Safa'nın Yazılarında Kıbrıs Meselesi" *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*", Cilt: 7, Sayı: 13, Aralık 2015, s. 389-412. https://www.researchgate.net/publication/301302940_KAMUOYU_VE_DIS_POLITIKA_BAGLAMINDA_PEYAMI_SAFA'NIN_YAZILARINDA_KIBRIS_MESELESI

Şahin, İsmail ve Selma Parlakay Topbaş, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statüko'yu Koruma Çabaları ve Makarios'un Ankara Ziyareti", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 42, Şubat 2016, s. 779-796. https://www.researchgate.net/publication/297683641_TURKIYE_NIN_KIBRIS_TA_STATUKOYU_KORUMA_CABALARI_VE_MAKARIOS_UN_ANKARA_ZIYARETI

Uslu, Nasuh, "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2000, s. 203-232. https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/203-232%20nasuh%20uslu.PDF

Kasapsaraçoğlu, Murat, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'de Yapılan Askeri Darbeler ve ABD", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt: 19, Sayı: 3, 2020, s. 1342-1356.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/55008/682186

İnternet Kaynakları

Oda tv, 3 Ocak 2019,
https://www.odatv4.com/guncel/odtululerden-o-eylemin-50.-yilinda-dikkat-ceken-etkinlik-03011918-153313 (Erişim tarihi: 14.09.2020).

"Türkiye ve NATO ilişkileri'',
http://akademikperspektif.com/2013/06/24/turkiye-ve-nato-iliskileri/ (24 Haziran 2013) (Erişim tarihi: 11.09.2020).

https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/ (Erişim tarihi: 10.02.2021).

https://www.peacecorps.gov/countries/ (Erişim tarihi: 10.02.2021).

https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50077573 (Erişim tarihi: 16.01.2022).

https://tr.euronews.com/2019/10/17/trump-tan-erdogan-a-mektup-aptall-k-etme-dunyay-hayal-k-r-kl-g-na-ugratma (Erişim tarihi: 16.01.2022).

https://www.eskigaste.com/kanli-pazar-6-filo-olaylari-ve-tum-gelismeler/6-filo-kanli-pazar44/ (Erişim tarihi: 22.01.2022).

https://stratejikguvenlik.com/2019/07/21/kibris-sorunu-dosyasi-kibris-johnsonun-inonuye-mektubu-ve-trumpin-twitleri/ (Erişim tarihi: 10.01.2022).

Dergiler

Ant, Sayı 18, 2 Mayıs 1967 https://www.tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/ant-haftalik/Ant%20-%20Haftalik%20-%20C-1%20-%20Sayi%20-%20018.pdf (Erişim tarihi: 03.02.2021).

Aydınlık Sosyalist Dergisi, Sayı 16, Şubat 1970.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Birleşim: 44, Cilt: 33, 7 Şubat 1966 (Erişim tarihi: 01.02.2021).

Devrimci İşçi, Bildiri, 16 Haziran 1987.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Birleşim: 3, Cilt: 1, Toplantı: Olğ., 29 Mayıs 1950 (Erişim tarihi: 23.01.2022).

Kocaeli Barosu Bülteni 12 Eylül Özel Sayısı, 2011, Sayı 6, s.3 http://web.e-baro.web.tr/uploads/41/BARO%20BULTENI%205.pdf (Erişim tarihi: 12.05.2019).

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 3, Birleşim: 72, Cilt: 12, Toplantı: 2, 17 Mart 1971 (Erişim tarihi: 01.02.2021).

T.C Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Mart 1970, Sayı 66 http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1970-sayi-64-75.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2022).

T.C Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Temmuz 1970, Sayı 70 http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1970-sayi-64-75.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2022).

Türk Solu, "Emperyalizm ve Ortaklarına Karşı Güç Birliği", Yıl 1, Sayı 22, 16 Nisan 1968.

Türk Solu, "Amerikalı Seni İstemiyoruz", Yıl 1, Sayı 26, 14 Mayıs 1968.

Türk Solu, "Skandal! Amerikan Elçisinin CIA'ya Gönderdiği Rapor", Yıl 1, Sayı 35, 16 Temmuz 1968.

Türk Solu, "Amerikalı Defol", Yıl 1, Sayı 36, 23 Temmuz 1968.

Türk Solu, "Amerikan Filosuna Karşı İkinci Bağımsızlık Mitingi", Yıl 1, Sayı 43, 10 Eylül 1968.

Türk Solu, "Emperyalizme En Geniş Saflarla Karşı Durmak", Yıl 1, Sayı 43, 10 Eylül 1968.

Türk Solu, "11 Köy Daha Amerika'ya Defol Dedi", Yıl 1, Sayı 2, 30 Temmuz 1968.

Tezler

Durmaz, Ezgi, *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Batı Anadoludaki Faaliyetleri,* (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*),* Aydın 2013.

Kırkpınar, Dilek, *12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençler Üzerine Etkileri* (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2009.

Köse, Serdar, *Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası*, (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haziran 2010.

Gazeteler

*Amerika'nın Sesi, "*Türkiye'de ABD Karşıtlığı ve Hayat Pahalılığı Kaygısı Zirve Yaptı", 1 Şubat 2019,

https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-de-abd-karsiligi-ve-hayat-pahaliligi-kaygisi-zirve-yapti/4769156.html (Erişim tarihi: 21.03.2022).

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ocak 1969, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dun-ile-bugun-yasananlarin-kurgusu-kopyalanmis-gibi-1737778 (Erişim tarihi: 19.02.2021).

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Nisan 1967.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Şubat 2014, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kanli-pazarin-45-yildonumu-41789 (Erişim tarihi: 19.11.2018).

Gebze Günlük Haber Gazetesi, 10 Kasım 2020, https://www.gebzehaber.net/tam-bagimsiz-turkiye-icin-pratikte-de-deniz-olmali-68191h.htm (Erişim tarihi: 17.04.2021).

Habertürk Gazetesi, Murat Bardakçı, "Johnson'un meşhur mektubunun resmî tercümesini, yazılmasından tam 55 yıl sonra yayınlıyorum.", 26 Ekim 2019, https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2534577-johnsonun-meshur-mektubunun-resmi-tercumesini-yazilmasindan-tam-55-yil-sonra-yayinliyorum (Erişim tarihi: 27.01.2022).

Hürriyet Gazetesi, 13 Ocak 19676, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/emekli-buyukelci-eralp-johnson-mektubunu-cuneyt-arcayureke-donemin-disisleri-bakani-verdi-708491 (Erişim tarihi: 04.04.2020).

Hürriyet Gazetesi, 10 Şubat 1969, https://www.eskigaste.com/kanli-pazar-6-filo-olaylari-ve-tum-gelismeler/ (Erişim tarihi: 12.05.2019).

İz Gazete, 19 Ağustos 2018, https://www.izgazete.net/images/dosyalarim/izgazete34interneticinpdf__a2f97.pdf (Erişim tarihi: 22.04.2019).

NTV, 06 Nisan 2009, "ABD başkanlarının Türkiye Ziyaretleri", https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/abd-baskanlarinin-turkiye-ziyaretleri,SvLWkJWboEOUUN_v7bFi9Q/XcyRMQAsqUqcgnAa3jgXWw (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

Sol Haber Gazetesi, 18 Temmuz 2020, https://haber.sol.org.tr/haber/52-yillik-isyan-6-filo-defol-9847 (Erişim tarihi: 28.05.2021).

Sol Haber Gazetesi, 16 Şubat 2022, https://haber.sol.org.tr/haber/53-yilinda-kanli-pazar-tustav-goruntuleri-paylasti-326351 (Erişim tarihi: 05.04.2022).

Sözcü Gazetesi, Sinan Meydan, "Menderes'in ABD Gezileri", 1 Ekim 2018, https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/sinan-meydan/menderesin-abd-gezileri-2654510/ (Erişim Tarihi: 24.01.2022).

Belgeseller

Birand, Mehmet Ali ve Hikmet Bila ve Rıdvan Akar, *32. Gün: 12 Eylül Belgeseli: Türkiye'nin Miladı*, 1995.

Dündar, Can, *Delikanlım: Deniz Gezmiş – Yaşam Öyküsü*, 2012.

Dündar, Can, *Nazım Hikmet Belgeseli*, 2002.

Dündar, Can, *"O" Gün: Johnson Mektubu*, 2002.

Özgentürk, Nebil, *Bir Yudum İnsan: Nazım Hikmet*, 2000.

Yalçın, Soner, *Oradaydım: Komer ODTÜ'de*, 2007.